

**URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO
w OLSZTYNIE**

**Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej
województwa warmińsko-mazurskiego
w 2009 roku**

Olsztyn 2011

SPIS TREŚCI

1. WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE NA TLE KRAJU I UNII EUROPEJSKIEJ	1
2. WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE W DIAGNOZIE SPOŁECZNEJ 2009.....	5
3. GOSPODARKA	8
3.1. PKB, struktura gospodarki.....	8
3.2. Podmioty gospodarcze.....	12
3.3. Najważniejsze działy gospodarki.....	15
3.3.1. Rolnictwo.....	15
3.3.2. Przemysł i budownictwo	19
3.3.3. Turystyka.....	25
4. INWESTYCJE, DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZO-ROZWOJOWA I INNOWACYJNA	28
5. KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY	33
5.1. Zmiany demograficzne	33
5.2. Rynek pracy	38
6. INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA	45
7. OCHRONA ŚRODOWISKA.....	47
8. BUDŻETY JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO.....	54
8.1. Budżety gmin.....	56
8.2. Budżety powiatów ziemskich.....	60
8.3. Budżety powiatów grodzkich	62
8.4. Budżet województwa.....	63
9. WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE – PROFIL WOJEWÓDZTWA W KONTEKŚCIE ZRÓŻNICOWAŃ REGIONALNYCH	68
SPIS MAP, TABEL I WYKRESÓW	73
WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH DO OPRACOWANIA ANALIZY.....	76

1. WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE NA TLE KRAJU I UNII EUROPEJSKIEJ

Według nomenklatury jednostek terytorialnych dla celów statystycznych, województwo warmińsko-mazurskie wchodzi w skład Regionu Północnego (jednego z 6 dużych regionów w Polsce – NTS 1), obejmującego ponadto swym zasięgiem województwo pomorskie i kujawsko-pomorskie. Warmińsko-mazurskie zajmuje 40% powierzchni Regionu Północnego i liczy 25% jego ludności. Jest jednym z 16 województw samorządowych (NTS 2) utworzonych w 1999 r. po reformie administracji publicznej. W strukturze wewnętrznej w województwie wyodrębnione są 3 podregiony (NTS 3): elbląski (31% powierzchni, 37,1% ludności województwa), olsztyński (odpowiednio 42,7% i 43%) oraz ełcki (26,3% i 19,9%). Na obszarze województwa funkcjonuje 19 powiatów ziemskich i 2 grodzkie (NTS 4). W granicach województwa znajduje się 116 gmin, w tym 16 miejskich, 33 miejsko-wiejskie i 67 wiejskich (NTS 5). W regionie jest 49 miast, 3922 miejscowości wiejskie i 2251 sołectw.

Województwo warmińsko-mazurskiego przynależy do grupy 5 województw tzw. Polski Wschodniej (warmińsko-mazurskie, lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie). Diagnoza społeczno-gospodarcza 5 województw wskazuje na utrzymywanie się szeregu niekorzystnych wskaźników makroekonomicznych w kontekście średnich dla kraju i Unii Europejskiej. Znaczący dystans do pozostałych regionów kraju i UE notowany jest od początku funkcjonowania województw samorządowych. Podstawowe dane statystyczne dla województw Polski Wschodniej na koniec 2009 r. kształtowały się następująco:

- obszar zajmuje 99 tys. km², co stanowi 31,7% powierzchni kraju. Największe w tej grupie jest województwo lubelskie – 8% (3. lokata w kraju) i warmińsko-mazurskie – 7,7% (4. lokata), a najmniejsze świętokrzyskie – 3,7% (15. lokata),
- obszar zamieszkiwało ponad 8,1 mln ludności, co stanowiło 21,3% ogółu mieszkańców Polski, w tym najwięcej w lubelskim - 5,7% (8. lokata w kraju), najmniej w podlaskim - 3,1% (14. lokata). Warmińsko-mazurskie zamieszkiwało 3,7% ludności kraju (12. lokata).
- liczba pracujących wyniosła 2,7 mln osób, co stanowiło 20,1% ogółu pracujących w kraju, w tym w warmińsko-mazurskim 3,1%. Wskaźnik pracujących na 1 000 ludności wynoszący 288 osób uplasował warmińsko-mazurskie na 16. lokacie (kraj 352 osoby). Najlepsze województwo świętokrzyskie zajęło 4. lokatę w kraju ze wskaźnikiem 355 osób.
- udział wszystkich województw Polski Wschodniej w krajowym wolumenie produktu krajowego brutto był wciąż niski, wahał się w granicach od 2,3% w podlaskim do 3,9% w lubelskim, a w warmińsko-mazurskim wyniósł 2,8%. Łącznie na przedmiotową grupę województw przypadało nadal tylko 15,5% PKB, podczas gdy 5 najlepszych województw w kraju (mazowieckie, śląskie, wielkopolskie, dolnośląskie i małopolskie) w 2008 r. wytworzyło 59,5% krajowego PKB. Potwierdza to duże dysproporcje między województwami Polski wschodniej a województwami Polski centralnej i południowej. PKB per capita kształtował się w przedziale od 23,1 tys. zł w podkarpackim (16. lokata w kraju) do 26,8 tys. zł w świętokrzyskim (najkorzystniejsza, 12. lokata). Warmińsko-mazurskie uzyskało 24,8 tys. zł i 13. lokatę, przy średniej w kraju 33,5 tys. zł. Podkreślenia jednak wymaga fakt, że w 2008 r., już po raz kolejny, 3 województwa Polski Wschodniej przekroczyły próg 40% średniego unijnego poziomu PKB per capita mierzonego parytetem siły nabywczej: świętokrzyskie – 45,0%, warmińsko-mazurskie – 42,0% i podlaskie – 41,0%, podczas gdy średni wskaźnik krajowy był nadal na zdecydowanie wyższym poziomie – stanowił 60,6% średniej unijnej. W pozostałych województwach Polski Wschodniej, tj. podkarpackim wyniósł tylko 36,7%, a w lubelskim 36,9%.

- stopa bezrobocia wg BAEL kształtowała się w granicach od 7,1% w podlaskim (5. lokata) do 10,9% w świętokrzyskim (13. lokata). W warmińsko-mazurskim wyniosła 8,5%, przy średniej dla kraju 8,2% (UE27 – 8,9%). Stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła od 12,6% w podlaskim (8. lokata) do 20,2% w warmińsko-mazurskim (16. lokata), wobec średniej dla kraju 11,9%.
- gęstość sieci drogowej wahała się w przedziale od 51,4 km/km² w warmińsko-mazurskim (16. lokata) do 111,1 km/km² w świętokrzyskim (3. lokata), przy średniej w kraju 85,8 km/km²,
- udział gospodarstw domowych wyposażonych w komputer z dostępem do Internetu w ogóle gospodarstw domowych kształtował się od 43,3% w świętokrzyskim do 51,5% w podlaskim, a w warmińsko-mazurskim wyniósł 48,8% wobec średniej w kraju 53,4%,
- liczba korzystających z noclegów w obiektach zbiorowego zakwaterowania Polski Wschodniej wyniosła 3,0 mln osób, co stanowiło 15,4% ogółu korzystających z noclegów w Polsce, w tym najwięcej w warmińsko-mazurskim – 850 tys. (9. lokata). Wśród województw Polski Wschodniej najwięcej obiektów turystycznych (390) było również w warmińsko-mazurskim (7. lokata w kraju).
- poziom nasycenia podmiotów gospodarki narodowej na 10 tys. ludności wahał się od 690 w podkarpackim (16. lokata) do 832 w świętokrzyskim (12. lokata). W warmińsko-mazurskim było to 805 (13. lokata) przy średniej w kraju 981.
- poziom inwestowania mierzony wielkością nakładów inwestycyjnych per capita kształtował się w przedziale od 3673 zł w lubelskim (16. lokata) do 4861 tys. w świętokrzyskim (9. lokata). W warmińsko-mazurskim było to 4101 zł (13. lokata) przy średniej w kraju 5729 zł.
- poziom nakładów na działalność badawczo-rozwojową w relacji do PKB kształtował się od 0,23 w warmińsko-mazurskim (13. lokata) do 0,48 w lubelskim (6. lokata), przy średniej w kraju 0,60.
- udział powierzchni o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionej w powierzchni ogólnej wyniósł 38,5%, a w województwach wahał się od 22,7% w lubelskim (12. lokata) do 64,6% w świętokrzyskim (1. lokata). W warmińsko-mazurskim było to 46,5% (3. lokata) przy średniej w kraju 32,3%.
- udział ludności obsługiwanej przez oczyszczalnie ścieków w ogólnej liczbie ludności wahał się od 52,7% w lubelskim (15. lokata) do 72,7% w warmińsko-mazurskim (4. lokata), przy średniej dla kraju 64,2%.

Powyższe wskaźniki, choć wskazują na pewne pozytywne cechy Warmii i Mazur, wciąż plasują je, wraz z pozostałymi województwami Polski Wschodniej, na końcowych lokatach, zarówno w kraju, jak i pośród regionów UE.

Województwa słabsze pod względem rozwoju ekonomicznego i społecznego, do których wciąż zalicza się warmińsko-mazurskie, w odniesieniu do szeregu wskaźników dotychczas nie były w stanie osiągnąć poziomu krajowego. Istotną sprawą jest więc zmniejszanie istniejącego dystansu i dysproporcji rozwojowych. Szczegółowe analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej nadal potwierdzają, że na średni poziom wskaźników uzyskiwanych w skali kraju często w decydujący sposób wpływają wyniki 4-5 województw najsilniejszych ekonomicznie.

W celu kompleksowej analizy różnicowań regionalnych, niniejszy dokument zawiera listę wskaźników kontekstowych określających profil województwa z uwzględnieniem porównań na dwóch zasadniczych poziomach, tj.:

- w odniesieniu do średniego poziomu krajowego oraz do województw o skrajnych wartościach wskaźników, co odpowiada różnicowaniom wojewódzkim w skali kraju,

- w odniesieniu do powiatów o maksymalnym i minimalnym poziomie wskaźników, co odpowiada różnicowaniom wewnątrzregionalnym w obrębie województwa.

Dla oceny zmian w różnicowaniach wojewódzkich podano również zmiany lokat województwa w kraju. Zgodnie z wcześniej wypracowaną metodologią, wskaźniki kontekstowe podano według stanu na koniec 2009 r., dokonując porównań do roku poprzedniego, tj. 2008 r. i 1999 r. – roku utworzenia samorządów województw.¹

Ocena sytuacji społeczno-gospodarczej kraju i województw wynikająca z dokumentów rządowych², jak też ze statystyki publicznej wskazuje, że generalnie 2009 r. zamknięto niezbyt korzystnymi wynikami. Oznaki osłabienia gospodarki wywołane były wciąż pogłębiającą się recesją w gospodarce światowej. Rok 2009 przyniósł, zgodnie z przewidywaniami:

- wolniejsze tempo wzrostu gospodarczego niż w latach 2007-2008, przy jednak wyższej aktywności gospodarki Polski niż większości krajów UE27. Polska była jednym z najszybciej rozwijających się krajów Unii Europejskiej:
  - w warmińsko-mazurskim (wg danych za 2008 r.) tempo wzrostu PKB liczone w cenach stałych w odniesieniu do roku poprzedniego było niższe niż w kraju – wyniosło 4,9% (kraj 5,1%), ale wyższe niż średnia w krajach UE27 (0,5%),
  - rozpatrując tempo wzrostu PKB w cenach stałych na poziomie krajów w 2009 r., Polska była jedynym państwem w UE27, które odnotowało wzrost gospodarczy (1,7%), przy średniej unijnej wynoszącej -4,2%,
  - odnotowano dalsze zmniejszenie dystansu dzielącego Polskę od średniej unijnej w poziomie PKB per capita. Poziom PKB per capita mierzony parytetem siły nabywczej wzrósł w skali kraju z 54,5% średniej unijnej w 2007 r. do 60,6% w 2008 r., a w warmińsko-mazurskim – z 40,5% do 42,0%,
- obniżenie aktywności przedsiębiorstw przemysłowych. Produkcja sprzedana przemysłu ogółem w cenach stałych w kraju wzrosła o 3,6% (podczas gdy w 2007 r. nastąpił wzrost o 10,7%), a w warmińsko-mazurskim spadła o 1,8% (w 2007 r. zanotowano wzrost o 16,5%),
- osłabienie tempa działalności inwestycyjnej. Poziom nakładów inwestycyjnych ogółem w kraju w odniesieniu do roku poprzedniego zwiększył się o 0,6%, a w warmińsko-mazurskim zmniejszył się o 0,9% (w 2008 r. był to wzrost odpowiednio o 13,3% i 9,8%),
- spadek liczby pracujących i wzrost stopy bezrobocia:
  - liczba pracujących w skali kraju zmniejszyła się w porównaniu do roku poprzedniego o 1,9%, wobec wzrostu o 1,9% w 2008 r. i 4,3% w 2007 r., a w warmińsko-mazurskim było to odpowiednio -3,4%, 1,0% i 4,0%,
  - stopa bezrobocia rejestrowanego w kraju wzrosła do 12,1%, tj. o 2,6 punktu procentowego (w 2008 r. obniżyła się o 1,7 punktu). W warmińsko-mazurskim zanotowano nadal najwyższy jej poziom – 20,7%, co oznacza wzrost o 3,9 punktu wobec obniżenia o 1,9 punktu w 2008 r.,
  - stopa bezrobocia wg BAEL wynosząca 8,5% uplasowała warmińsko-mazurskie na 8. lokacie w kraju (kraj – 8,2%, UE27 – 8,9%).

Warmię i Mazury na koniec 2009 r. zamieszkiwało ponad 1,4 mln osób, co stanowiło 3,7% ludności kraju i 0,3% ludności UE. Udział w powierzchni kraju wyniósł 7,7%, zaś w Unii Europejskiej 0,5%. Gęstość zaludnienia wynosząca 59 osób/km² była najniższą w kraju (wraz z podlaskim) i jedną z najniższych wśród regionów Unii (114 osób/km²). Wskaźniki zatrudnienia i stopa bezrobocia zarówno na tle średnich krajowych, jak i regionów Unii

---

¹ Patrz rozdział 8: Wskaźniki kontekstowe – profil województwa w kontekście różnicowań regionalnych.

² *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju i województw w pierwszym półroczu 2009 roku, Polska Raport Strategiczny 2009 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia* – dokumenty Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2009 r.

Europejskiej są wciąż niekorzystne. Także poziom PKB per capita województwa stanowił tylko 42,0% poziomu UE27 – po raz kolejny już przekroczony został nieosiągalny przed 2007 r. dla województw Polski Wschodniej próg 40%. Struktura produkcji dodanej nadal wskazuje na niższy udział usług (zwłaszcza rynkowych) niż w kraju i Unii Europejskiej. Wybrane wskaźniki charakteryzujące województwo na tle kraju i UE przedstawiono w poniższym zestawieniu.

Tabela 1.

Województwo na tle kraju i Unii Europejskiej w 2009 r.

Lp	Wyszczególnienie	Jednostki miary	Warmińsko - Mazurskie	Polska	UE-27
1.	Powierzchnia	tys. km ²	24,2	312,7	4 403,4
2.	Ludność	mln osób	1,4	38,1	500,4
3.	Gęstość zaludnienia na 1 km ² powierzchni	osoba	59	122	114
4.	Kobiety na 100 mężczyzn	osoba	105	107	105 ^a
Przeciętne trwanie życia:					
5.	mężczyźni	lata	70,7	71,5	76,4 ^a
	kobiety		79,8	80,1	82,4 ^a
6.	Przyrost naturalny na 1 000 ludności	‰	2,3	0,9	1,0
7.	Liczba studentów na 10 tys. mieszkańców	osoba	367	493	382 ^c
Pracujący wg rodzajów działalności:					
8.	rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybactwo	%	16,2	15,8	5,6
	przemysł i budownictwo		29,6	28,1	24,0
	usługi		54,1	56,1	70,5 ^d
9.	Wskaźnik zatrudnienia wg BAEL (lata 15-64)	%	56,1	59,3	64,6
10.	Stopa bezrobocia wg BAEL	%	8,5	8,2	8,9
	w tym kobiety		9,9	8,7	8,9
11.	Produkt Krajowy Brutto per capita wg PPS ^a		14 908	14 300	23 600
	UE 27 =100 ^a	%	42,0	60,6	100,0
Udział w wartości dodanej brutto^b:					
12.	rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	%	6,6	3,7	1,6
	przemysł i budownictwo		29,7	31,0	24,3
	usługi		63,7	65,3	71,1
13.	Nakłady na B+R w relacji do PKB ^a	%	0,29 ^b	0,57 ^b	1,90 ^a
14.	Ofiary śmiertelne w wypadkach drogowych na 100 tys. mieszkańców	osoby	12,3	12,0	7,8 ^a
15.	Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer osobisty z dostępem do Internetu	%	48,8	53,4	65 ^e

a – 2008 r.

b – 2007 r.

c – łącznie z cudzoziemcami

d – obejmują pozostałe rodzaje działalności

e – gospodarstwa domowe z co najmniej 1 osobą w wieku 16-74 lata

Źródła danych:

Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000-2010, GUS

Rocznik Statystyczny Województw 2000-2009, GUS

Polska w Unii Europejskiej 2009, GUS

Polska w liczbach 2010, GUS

Polska Raport Strategiczny 2009 Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, MRR

Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

2. WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE W DIAGNOZIE SPOŁECZNEJ 2009

Raport *Diagnoza społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków* jest rezultatem piątej edycji badania prowadzonego od 2000 r. przez zespół ekspertów skupionych w Radzie Monitoringu Społecznego i zaproszonych przez Radę, kierowany przez prof. Janusza Czapińskiego i prof. Tomasza Panek i pokazuje dzisiejszy obraz polskiego społeczeństwa, jak również umożliwia obserwację zmian, jakie zaszły w okresie 10 lat.

Uzupełnia on diagnozę opartą na wskaźnikach instytucjonalnych o kompleksowe dane na temat gospodarstw domowych oraz postaw, stanu ducha i zachowań osób je tworzących. Podstawą analizy są sprawozdania gospodarstw domowych i ich członków, którzy ukończyli 16 lat. Badania mają charakter panelowy, tj. obejmują te same gospodarstwa i osoby w odstępach kilkuletnich. Pomiary zawsze prowadzone są w marcu w celu uniknięcia efektu sezonowości. W 2009 r. próbę badawczą stworzyło 12 381 gospodarstw domowych i 26 178 ich członków. Wyniki odnoszą się do kraju, województw oraz wybranych miast.

Wskaźniki społeczne można podzielić na trzy ogólne klasy: struktura demograficzno-społeczna gospodarstw domowych; warunki życia gospodarstw domowych związane z ich kondycją materialną, dostępem do świadczeń medycznych, do kultury i wypoczynku, edukacji i nowoczesnych technologii komunikacyjnych; jakość, styl życia i cechy indywidualne obywateli. Wskaźnik syntetyczny jakości życia skonstruowano w oparciu o osiem niezależnych wymiarów (kapitał społeczny, dobrostan psychiczny, dobrostan fizyczny, dobrostan społeczny, poziom cywilizacyjny, dobrobyt materialny, stres życiowy, patologie).

Z *Diagnozy Społecznej 2009* wynika, że województwo warmińsko-mazurskie zalicza się do grupy regionów charakteryzujących się niekorzystnymi wynikami sytuacji społeczno-ekonomicznej, tj.:

- najniższym materialnym poziomem życia i największą częstotliwością występowania gospodarstw domowych oceniających najgorzej swoją sytuację dochodową (obok świętokrzyskiego),
- najniższym poziomem zaspokojenia potrzeb w zakresie żywienia (obok zachodniopomorskiego), w zakresie zasobności materialnej (obok lubelskiego i kujawsko-pomorskiego) oraz w zakresie wypoczynku (obok łódzkiego, świętokrzyskiego i podkarpackiego),
- najwyższym udziałem gospodarstw negatywnie oceniających zmiany poziomu zaspokojenia potrzeb związanych z kształceniem dzieci w porównaniu do sytuacji sprzed dwóch lat (wraz z podkarpackim i wielkopolskim) oraz w obszarze kultury,
- największym poziomem realizmu mieszkańców w określaniu przyszłego wzrostu dochodów osobistych (obok lubelskiego, lubuskiego i wielkopolskiego),
- najwyższym udziałem gospodarstw mających kłopoty finansowe z zaspokojeniem potrzeb w zakresie wybranych grup artykułów żywnościowych (obok świętokrzyskiego),
- najwyższym udziałem gospodarstw, które najrzadziej płaciły z własnej kieszeni za usługi zdrowotne oraz za leki,
- największym udziałem gospodarstw nie posiadających oszczędności (prawie 78%, obok kujawsko-pomorskiego i łódzkiego), ale jednocześnie charakteryzowało się wzrostem liczby gospodarstw gromadzących w ostatnich dwóch latach oszczędności jako rezerwę na sytuacje losowe (razem z kujawsko-pomorskim),
- największym udziałem gospodarstw, które najczęściej zaciągały pożyczki na zaspokojenie bieżących potrzeb (obok opolskiego i lubuskiego),

- najwyższym udziałem gospodarstw uzyskujących pomoc społeczną (18%, obok kujawsko-pomorskiego, świętokrzyskiego i podlaskiego),
- najmniejszą religijnością (obok zachodniopomorskiego, łódzkiego i dolnośląskiego),
- najniższą w kraju wrażliwością na dobro publiczne,
- najpowszechniejszym występowaniem postawy dominacji³ (obok łódzkiego),
- największym wzrostem przestępczości mierzonej liczbą ofiar (obok podlaskiego),
- największą częstotliwością sięgania przez mieszkańców po alkohol w trudnych sytuacjach (obok zachodniopomorskiego, kujawsko-pomorskiego, opolskiego, mazowieckiego, świętokrzyskiego i lubelskiego).
- największym zagrożeniem wszystkimi przejawami wykluczenia, tj. wykluczeniem fizycznym, strukturalnym, normatywnym i materialnym (obok lubuskiego, podkarpackiego, lubelskiego, podlaskiego).

Analizując przekrój wojewódzki dotyczący odsetka gospodarstw domowych korzystających z pomocy z zewnątrz, warto podkreślić, że z pomocy korzystają tylko ci mieszkańcy Warmii i Mazur, którzy rzeczywiście jej potrzebują. Nie odnotowano gospodarstw korzystających z pomocy należących do górnego kwartyła wysokości dochodu, co jest potwierdzeniem szczelności systemu.

Analiza ogólnego wskaźnika jakości życia w województwie warmińsko-mazurskim wskazuje na tendencję pozytywną i pożądaną do utrzymania w przyszłości. Mimo, że wskaźnik ten jest wciąż niski, województwo zanotowało największe przesunięcie w hierarchii województw wynoszące 9 rang, tj. z 16. w 2005 r., poprzez 14. w 2007 r. na 7. w 2009 r. Biorąc pod uwagę klasyfikację województw w odniesieniu do ośmiu wskaźników cząstkowych składających się na syntetyczny wskaźnik jakości życia, województwo warmińsko-mazurskie zajmuje następujące lokaty w kraju:

- najkorzystniejsze – w zakresie:
  - **stresu życiowego** będącego sumą pięciu kategorii stresu mierzonego doświadczeniami w zakresie: pracy, kontaktów z urzędami, wychowania dzieci, relacji w małżeństwie, ekologii – 1. lokata (w klasyfikacji odwrotnej), co oznacza, że społeczeństwo regionu żyje względnie spokojnie i najmniej odczuwa sytuacje stresowe,
  - **dobrostanu fizycznego** określającego liczbę symptomów somatycznych występujących co najmniej przez pół miesiąca, poważną chorobę w minionym roku, niepełnosprawność – 2. lokata (w klasyfikacji odwrotnej),
  - **patologii**, tj. nadużywanie alkoholu i używanie narkotyków, wizyty u psychiatry lub psychologa, bycie sprawcą lub ofiarą łamania prawa – 5. lokata (w klasyfikacji odwrotnej),
- najmniej korzystne – w zakresie:
  - **poziomu cywilizacyjnego**, określającego poziom wykształcenia, posiadanie nowoczesnych urządzeń komunikacyjnych i obycie z nimi, czynną znajomość języków obcych, posiadanie prawa jazdy – 14. lokata,
  - **kapitału społecznego** określającego aktywność na rzecz środowiska lokalnego, udział w wyborach, udział w nieobowiązkowych zebraniach i zabieranie na nich głosu, pozytywny stosunek do demokracji, przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji, przekonanie, że większości ludzi można ufać – 14. lokata,
  - **dobrostanu psychicznego** określającego poczucie szczęścia, zadowolenie z całego dotychczasowego życia, stopień nasilenia depresji psychicznej, ocenę minionego roku – 12. lokata,

---

³ Zakłada ona, że ludzie w różnym stopniu, dla obrony hierarchii społecznej i własnej w niej pozycji, preferują nierówności między grupami, faworyzując zazwyczaj grupy, do których sami należą i dyskryminując grupy obce.

- o **dobrostanu społecznego** określającego brak poczucia osamotnienia, poczucie, że jest się kochanym i szanowanym, liczbę przyjaciół – 11. lokata,
- o **dobrobytu materialnego** określającego dochód gospodarstwa domowego na osobę, liczbę posiadanych przez gospodarstwo dóbr i urządzeń, od pralki automatycznej po łódź motorową i dom letniskowy – 10. lokata.

O powyższych lokatach województwa decydują składowe cząstkowe poszczególnych wymiarów, które dostarczają pełniejszej informacji o regionie. Na ich podstawie można stwierdzić, że:

- niska wartość wskaźnika dobrostanu psychicznego wynika m.in. z faktu przypisywania niskiej wartości małżeństwu⁴ (16. lokata w kraju), niskiej liczby przyjaciół⁵ (14. lokata), niskiego poziomu praktyk religijnych odzwierciedlającego się w chodzeniu do kościoła⁶ (12. lokata), niskiego poziomu oceniających miniony rok za udany (12. lokata);
- na niską lokatę w zakresie poziomu cywilizacyjnego wpływa 16. lokata pod względem wskaźnika wykształcenia (lat nauki) oraz wyższego wykształcenia, 14. lokata pod względem użytkowników Internetu, jak również niski poziom dostępności gospodarstw domowych do urządzeń sieciowych (6. lokata pod względem odsetka gospodarstw bez wodociągu, 8. lokata pod względem odsetka gospodarstw bez ciepłej bieżącej wody, 10. lokata pod względem odsetka gospodarstw bez łazienki z wanną lub prysznicem, 12. lokata pod względem odsetka gospodarstw bez ustępu splukiwanego bieżącą wodą) i niski poziom wyposażenia (12. lokata pod względem odsetka gospodarstw posiadających zmywarkę do naczyń, 14. lokata pod względem odsetka gospodarstw z księgozbiorem powyżej 500 sztuk). Niski poziom wyposażenia gospodarstw w urządzenia w połączeniu z niskimi dochodami per capita i 5. lokata pod względem wskaźnika osób ubogich są również determinantami niskiego poziomu ogólnego dobrobytu materialnego;
- województwo znajduje się w połowie klasyfikacji krajowej pod względem aktywności na rynku pracy, przejawiającej się w częstotliwości zmiany miejsca pracy w okresie 2005-2009 (8. lokata), jak również w poziomie wskaźnika pracy za granicą (7. lokata);
- mieszkańcy województwa są największymi w kraju materialistami, co po części wyjaśnia ich niską ocenę minionego roku. Z raportu wynika, iż osoby o nastawieniu materialistycznym gorzej oceniają całe swoje dotychczasowe życie. Jednocześnie jednak województwo zajmuje ostatnią lokatę pod względem tzw. lisów⁷;
- niski poziom stresu życiowego mieszkańców regionu można powiązać z najwyższym w kraju poziomem zaufania wobec innych, ostatnią lokatą pod względem poziomu uprzedzeń społecznych, największym poziomem ogólnego zadowolenia z reform oraz stosunkowo wysokim wskaźnikiem pozytywnej oceny demokracji (5. lokata);
- warto jednak zwrócić uwagę na 16. lokatę województwa pod względem wskaźnika osób bardzo szczęśliwych;
- mieszkańcy regionu są zagrożeni wykluczeniem (5. lokata), przy czym w największym stopniu jest to zagrożenie wykluczeniem strukturalnym i fizycznym, a najmniej – moralnym.

---

⁴ Jest ono drugim w kolejności czynnikiem pod względem znaczenia dla ogólnego dobrostanu psychicznego.

⁵ Jest czwartym w kolejności czynnikiem pod względem znaczenia dla ogólnego dobrostanu psychicznego.

⁶ Częstotliwość chodzenia do kościoła traci na znaczeniu w wyjaśnianiu ogólnego dobrostanu psychicznego.

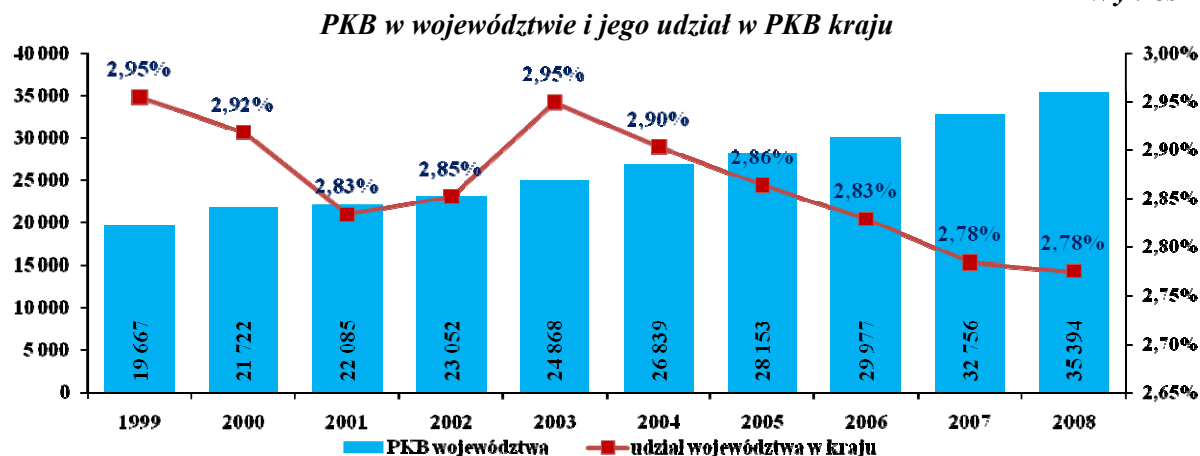
⁷ Autorzy badania określają tym mianem osoby przedsiębiorcze.

3. GOSPODARKA

3.1. PKB, struktura gospodarki

Województwo warmińsko-mazurskie odznacza się stosunkowo niskim poziomem rozwoju gospodarczego, co wyraża się przede wszystkim w relatywnie niewielkim udziale PKB w wolumenie krajowym oraz w niskim poziomie PKB per capita zarówno w odniesieniu do średniej krajowej, jak i unijnej. W 2008 r. wartość PKB województwa (w cenach bieżących) wyniosła 35394 mln zł, co uplasowało je na 12. miejscu w kraju. Udział w kraju nie zmienił się w stosunku do roku poprzedniego i nadal był najniższy od 1999 r.

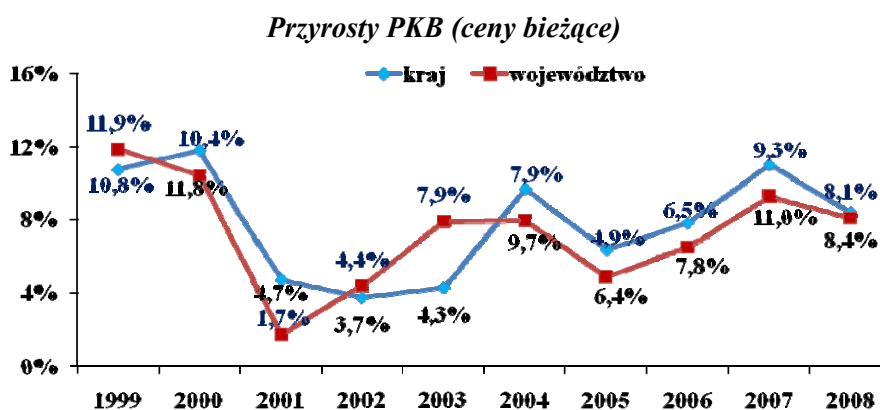
Wykres 1.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W latach 1999-2008 średni przyrost PKB w cenach bieżących w województwie wyniósł 6,8%, w kraju – 7,5%. Jedynie w latach 2002-2003 był wyższy od przyrostu krajowego. Uwzględniając ceny stałe, PKB wzrosło w 2008 r. w porównaniu do roku poprzedniego o 4,9%, tj. nieznacznie wolniej niż w kraju – 5,1%, ale szybciej niż w UE27 – 0,5%.

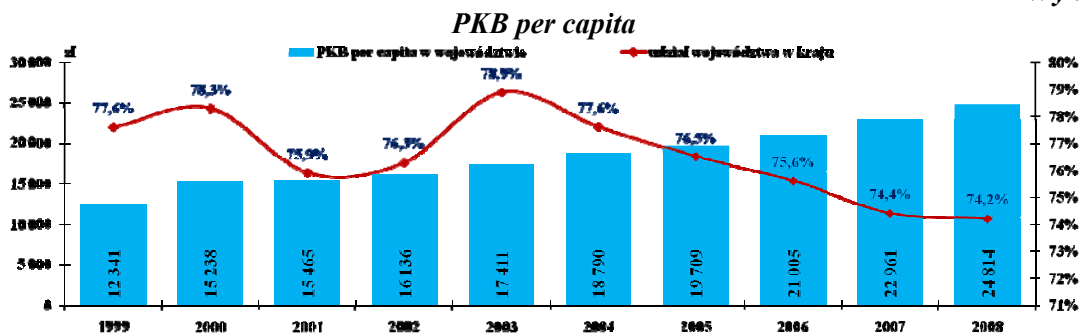
Wykres 2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Produkt krajowy brutto per capita uplasował województwo w 2008 r. na 13. miejscu w kraju. Mimo wzrostu wartości PKB per capita, dystans dzielący regiony od średniej krajowej od 1999 r. zmieniał się bardzo nieznacznie – wówczas w grupie regionów najbogatszych (mazowieckie, śląskie, wielkopolskie, dolnośląskie, pomorskie) PKB per capita stanowiło średnio 113,7% średniej krajowej, natomiast najuboższych (województwa Polski Wschodniej) – 74,3%, podczas gdy w 2008 r. było to odpowiednio 114,5% i 73,1%. Najwyższy poziom PKB per capita uzyskany w 2008 r. w województwie mazowieckim przewyższał o 57,7% przeciętną w kraju oraz ponad dwukrotnie wartość osiągniętą przez województwo podkarpackie, w którym to odnotowano najniższy jego poziom.

Wykres 3.

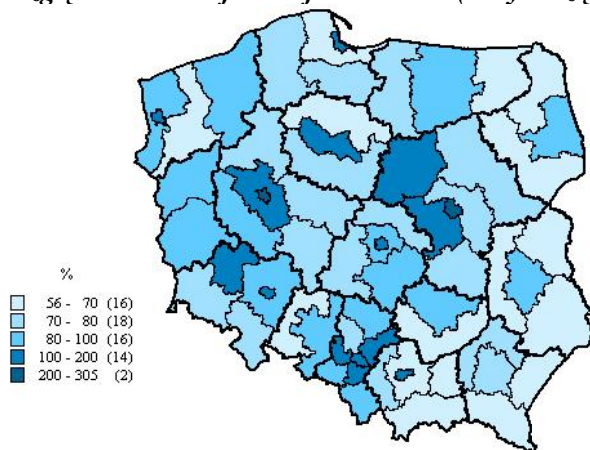

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL oraz RSW 2001

Od początku funkcjonowania województwa podregion olsztyński notuje największy udział w wytwarzaniu regionalnego PKB oraz najwyższy poziom PKB per capita.

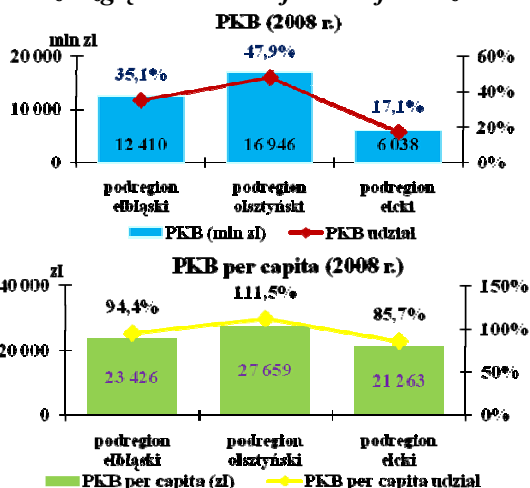
Mapa 1.

PKB per capita wg podregionów względem średniej w kraju w 2008 r. (ceny bieżące)

Wykres 4.

PKB i PKB per capita wg podregionów oraz względem średniej dla województwa

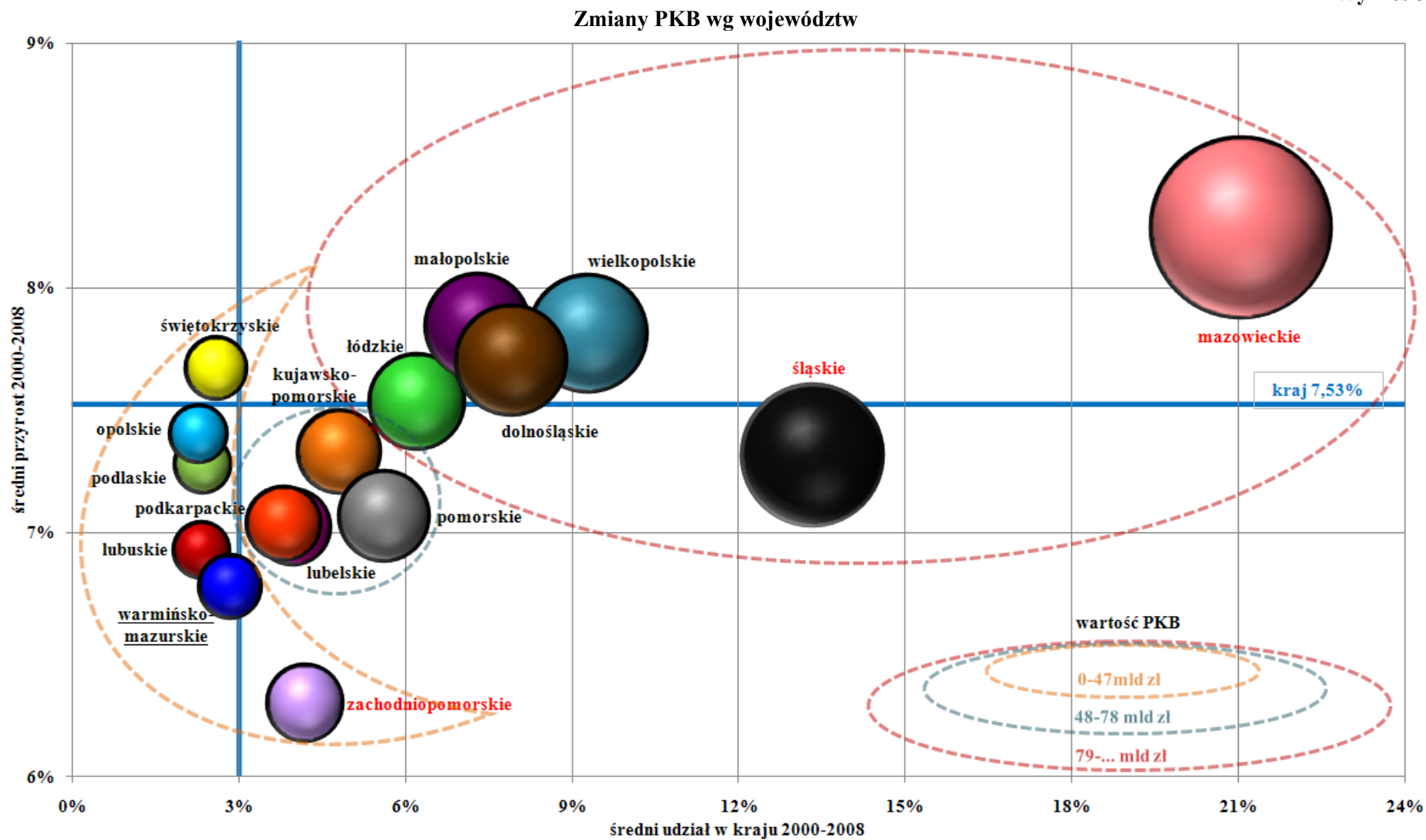

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa nr 4/2009, s. 179

Polską gospodarkę charakteryzuje koncentracja generowania PKB w kilku województwach. Zmiany wartości produktu krajowego brutto w latach 1999-2008 pozwalają na wyodrębnienie kilku grup województw, które charakteryzuje zbliżony poziom rozwoju. W grupie województw, które odnotowały największy wzrost i stale utrzymują największy udział w tworzeniu krajowego PKB zdecydowanym liderem jest mazowieckie. Za nim plasuje się śląskie, wielkopolskie, dolnośląskie, małopolskie i łódzkie. Województwa te, z wyjątkiem śląskiego, w 2009 r. zanotowały przyrost PKB wyższy niż średni w kraju. W drugiej grupie znalazły się województwa: pomorskie, kujawsko-pomorskie, lubelskie i podkarpackie. Ich udział w krajowym PKB oscyluje w granicach 4-6%, natomiast średni przyrost PKB notuje wartości nieznacznie niższe niż średnia krajowa. Ostatnią grupę tworzy 6 województw o średnim udziale w PKB krajowym niższym niż 3%. Do tej grupy od początku funkcjonowania należą województwa: opolskie, lubuskie, podlaskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie oraz zachodniopomorskie, przy czym te ostatnie zanotowało najniższy w tej grupie przyrost produktu rzędu 6,30%, wobec najlepszego świętokrzyskiego, które zanotowało 7,67%.

Zmiany w PKB w przekroju województw w oparciu o 3 przyjęte kryteria: średni jego przyrost w latach 2000-2008, średni jego udział w kraju w latach 2000-2008 oraz średnią jego wartość w latach 2000-2008 przedstawiono na poniższym wykresie.

Wykres 5.

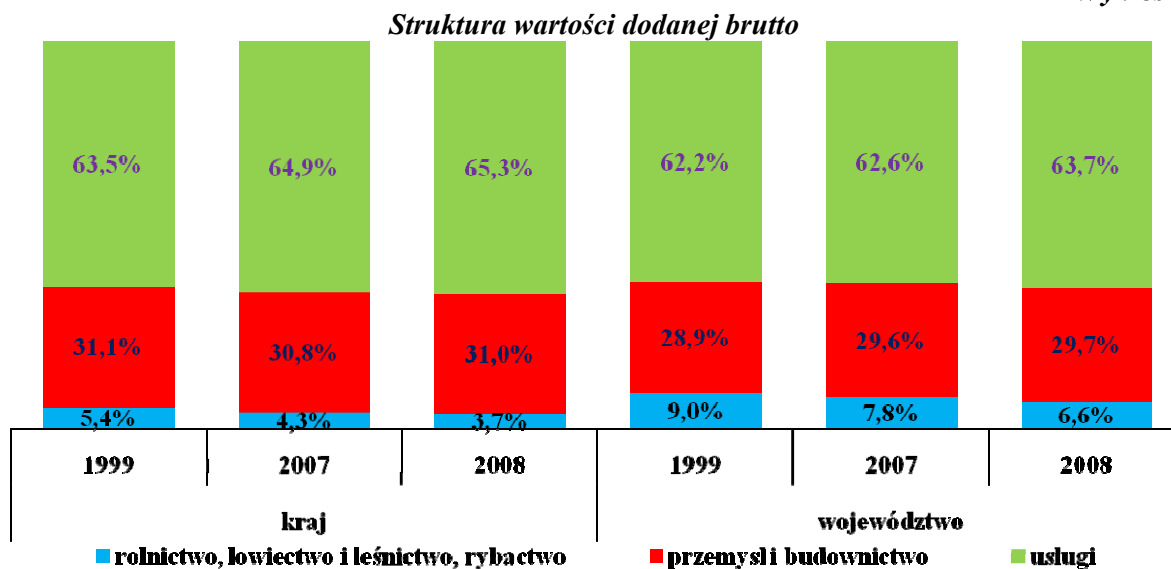

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL oraz RSW 2000-2010

W okresie 1999-2008 nastąpiły w województwie zmiany w strukturze gospodarki mierzonej udziałami sektorów ekonomicznych w tworzeniu wartości dodanej brutto⁸. Wzrosło znaczenie przemysłu i budownictwa oraz usług, przy malejącej roli rolnictwa. Udział sektora I (rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo i rybactwo) w wartości dodanej brutto zmniejszył się w analizowanym okresie z 9,0% do 6,6% przy wzroście udziału sektora II (przemysł i budownictwo) z 28,9% do 29,7% i sektora III (usługi) z 62,2% do 63,7%.

Wykres 6.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wartość dodana brutto na 1 pracującego uplasowała województwo w 2008 r. na 10. miejscu w kraju, osiągając poziom 70 393 zł, tj. o 10,7% mniej niż przeciętnie w kraju. Dla porównania, w 1999 r. Warmia i Mazury zajmowały 9. lokatę, osiągając poziom 32 338 zł, tj. o 7,2% mniej niż przeciętnie w kraju.

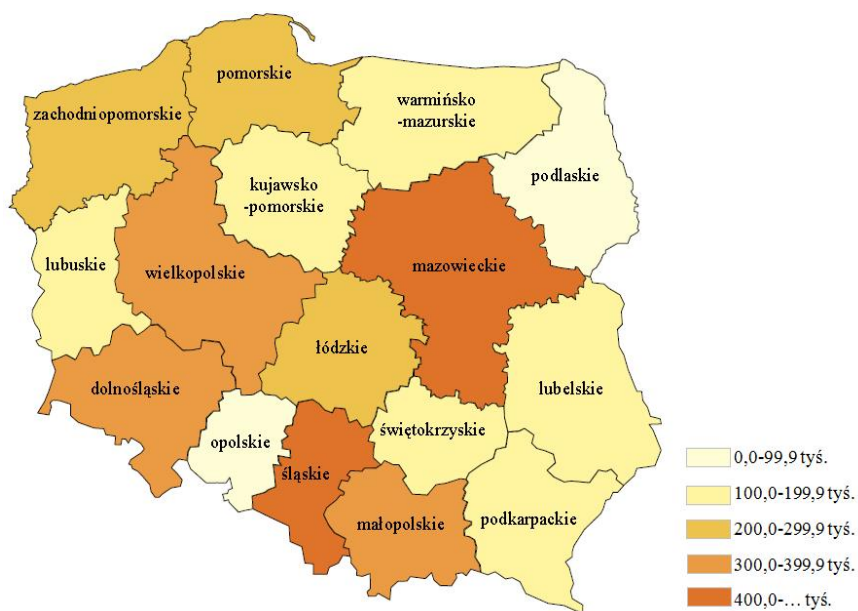
⁸ Wartość produktów (wyrobów i usług) wytworzona przez jednostki krajowe rynkowe i nierynkowe pomniejszona o zużycie pośrednie poniesione w związku z jej wytworzeniem.

3.2. Podmioty gospodarcze

Na koniec 2009 r. w województwie zarejestrowanych było 114,8 tysięcy podmiotów gospodarczych, co oznacza niezmiennie od 1999 r. 12. lokatę w kraju i 3,1% krajowej liczby podmiotów. Dynamika wzrostu ich liczby w województwie w latach 1999-2009 wyniosła 118,7% i była znacznie niższa od średniej krajowej (kraj 123,1%). Odnosząc się do roku poprzedniego, w warmińsko-mazurskim nastąpił spadek liczby podmiotów o 0,9% (kraj -0,4%). Zróżnicowania w nasyceniu podmiotami gospodarczymi według województw, podregionów i powiatów pokazano na mapie i wykresach.

Mapa 2.

*Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON w 2009 r.
wg województw (stan na 31.12.)*

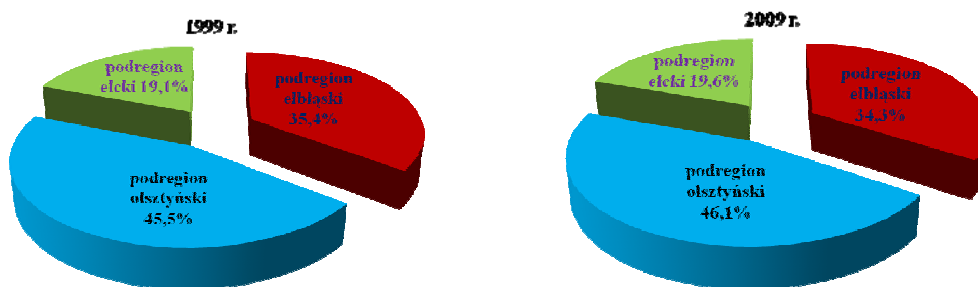
Źródło: Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r., s. 126

Nasycenie podmiotami gospodarczymi, w tym podmiotami osób fizycznych w przeliczeniu na 10 tys. ludności w województwie było na tle kraju zdecydowanie niekorzystne – w 2009 r. na 10 tys. ludności przypadało 815 podmiotów gospodarczych ogółem (w 2008 r. 812), przy średniej krajowej 981 podmiotów (w 2008 r. 985) – 13. lokata w kraju. Relacje wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności uzyskanego na Warmii i Mazurach do średniego poziomu w kraju uległa niekorzystnemu obniżeniu z 83,9% w 1999 r. do 82,1% w 2009 r. W latach 1999-2009 pod względem liczby podmiotów gospodarczych ogółem najwyższy wzrost odnotowano w powiatach: olsztyńskim – 45,82%, lidzbarskim – 34,27%, bartoszyckim – 30,65%, natomiast najniższy w m. Elbląg – 4,56%. W m. Olsztyn przyrost w latach 1999-2009 wyniósł 8,27%, natomiast w 2009 r. w stosunku do 2008 r. najwyższy wzrost odnotowano w powiatach: olsztyńskim – 2,66% i m. Elbląg – 2,06%, najniższy w m. Olsztyn – 0,05%.

W województwie wskaźnik nowozarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w 2009 r. wyniósł 89 podmiotów (kraj 92). Niską aktywność w powstawaniu nowych podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 10 tys. ludności odnotowano w powiatach: nidzickim i braniewskim – 66 podmiotów oraz węgorzewskim – 67. Wyższe wskaźniki osiągnięte zostały w Olsztynie – 119 i Elblągu – 118. Wskaźnik jednostek wykreślonych z rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności w województwie wyniósł 95 podmiotów (kraj 94). Najwyższe wskaźniki zanotowano w powiecie giżyckim – 143 i oleckim – 136, najniższe w powiatach: węgorzewskim i elbląskim – 72 oraz bartoszyckim – 74.

Wykres 7.

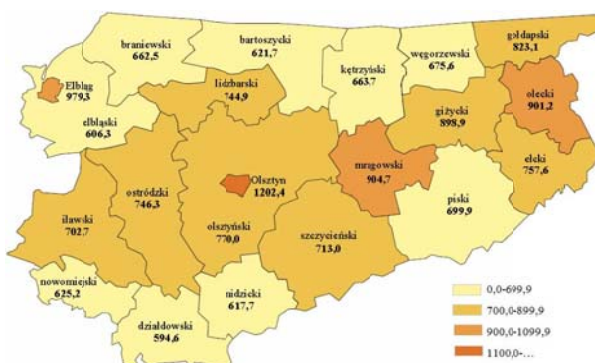
**Udział podmiotów gospodarczych w podregionach
 w ogóle podmiotów gospodarczych województwa**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Mapa 3.

**Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON na 10 tys. ludności
 wg powiatów w 2009 r. (stan na 31.12.)**

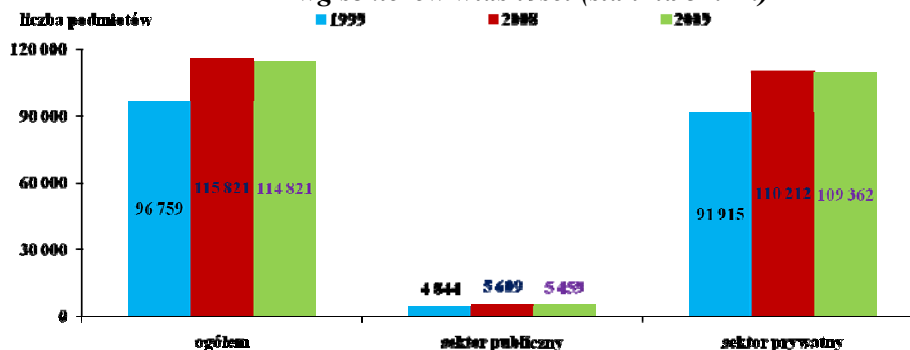

Źródło: Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r., s. 125

Do sektora prywatnego zaliczało się w 2009 r. 95,2% podmiotów gospodarczych, podobnie jak w roku poprzednim (kraj odpowiednio 96,8% i 96,7%). W strukturze podmiotów aktywnych dominują mikroprzedsiębiorstwa, czyli firmy zatrudniające od 0 do 9 pracowników. W 2009 r. stanowiły one 94,17% aktywnych przedsiębiorstw. Firmy małe (od 10 do 49 pracowników) to 4,75%, zaś 0,96% stanowiły firmy średnie (od 50 do 249 pracowników). Przedsiębiorstwa duże, zatrudniające co najmniej 250 pracowników stanowią 0,12%.

Wykres 8.

**Podmioty gospodarki narodowej w województwie
 wg sektorów własności (stan na 31.12.)**

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W strukturze własnościowej zdecydowanie przeważają podmioty prowadzone przez osoby fizyczne – 73,7% podmiotów (kraj – 75,2%), spółki handlowe stanowiły 4,8% podmiotów (kraj – 7,5%), spółdzielnie – 0,6% (kraj – 0,5%). W końcu 2009 r. w regionie funkcjonowało tylko 5 przedsiębiorstw państwowych (mniej o 5 niż w 2008 r., wobec 80

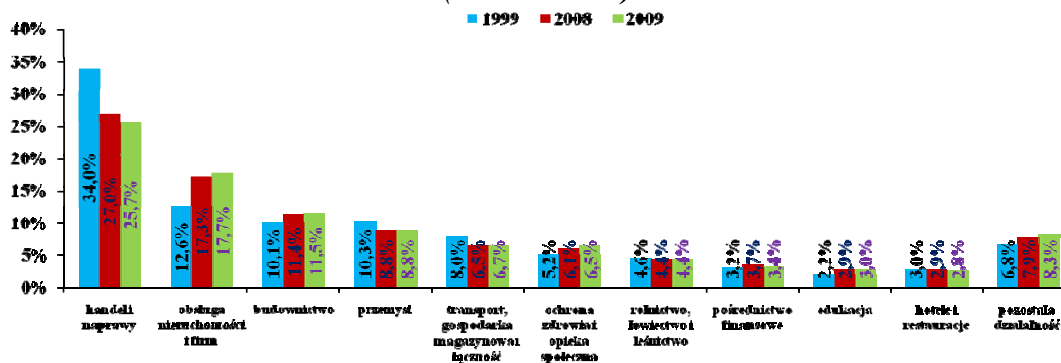
w 1999 r.). Spadek liczby przedsiębiorstw państwowych w stosunku do 2008 r. wynikał z komercjalizacji 6 z nich: PKS Mrągowo, Przedsiębiorstwa Produkcyjno-Montażowego KOLSTER w Olsztynie, Przedsiębiorstwa Handlowo-Technicznego Sprzętu Pożarniczego i Ochronnego SUPON w Olsztynie, Zakładu Naprawczego Mechanizacji Rolnictwa w Ostródzie, Przedsiębiorstwa Gastronomiczno-Handlowego GASTROPOL w Olsztynie oraz Przedsiębiorstwa Zaopatrzenia Rolnictwa w Wodę Wodrol-Olsztyn w Dywitach⁹.

Najbardziej dynamiczną grupę stanowiły spółki handlowe, których liczba wzrosła w województwie z 4 027 w 2001 r. do 5 749 w 2009 r. – dynamika 160,2%. Wśród nich 16,3% stanowiły spółki z udziałem kapitału zagranicznego (średnio w kraju 23,2%) – liczba takich spółek z roku na rok wykazuje tendencję wzrostową, jednakże ich udział w liczbie spółek handlowych ogółem zmalał (z 19,0% w 2001 r. do 16,3% w 2009 r.).

W strukturze według rodzaju działalności podstawowej zdecydowanie dominowały podmioty z sekcji handel i naprawy, lecz z tendencją malejącą (25,5% wobec 34,0% w 1999 r.) oraz obsługa nieruchomości i firm z tendencją wzrostową (odpowiednio 17,5% i 12,6%). Udział podmiotów przemysłowych zmalał i kształtował się na poziomie 8,7% (w 1999 r. 10,3%), natomiast budowlanych – wzrósł i wyniósł 11,4% (w 1999 r. 10,1%).

Wykres 9.

Struktura podmiotów gospodarki narodowej w województwie wg wybranych sekcji PKD (stan na 31.12.)

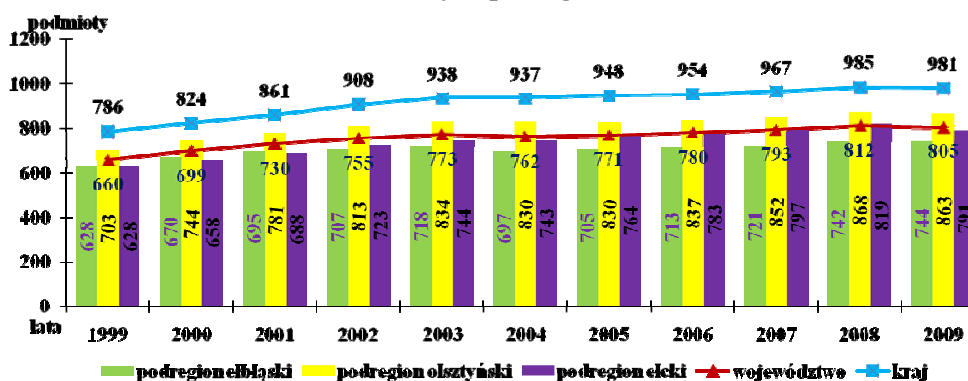

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Zmian strukturalnych grup podmiotów gospodarki narodowej w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r. oraz RSWW-M 2000

Liczb podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności na Warmii i Mazurach w 2009 r. zmniejszyła się o 7 w stosunku do roku poprzedniego, przyjmując wartość 805.

Wykres 10.

Podmioty gospodarki narodowej ogółem na 10 tys. ludności w województwie na tle kraju i podregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL oraz RSW 2000-2010

⁹http://prywatyzacja.msp.gov.pl/palm/pr/23/6072/Przekształcenia_wlasnosciov_e_przedsiębiorstw_panstwowych.html
http://www.olsztyn.uw.gov.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2844&Itemid=
http://prywatyzacja.msp.gov.pl/portal/pr/form/r897/Przedsiębiorstwo_Zaopatrzenia_Rolnictwa_w_Wode_Wodrol_Olsztyn_w_Dywitach_S_p_zoo.html

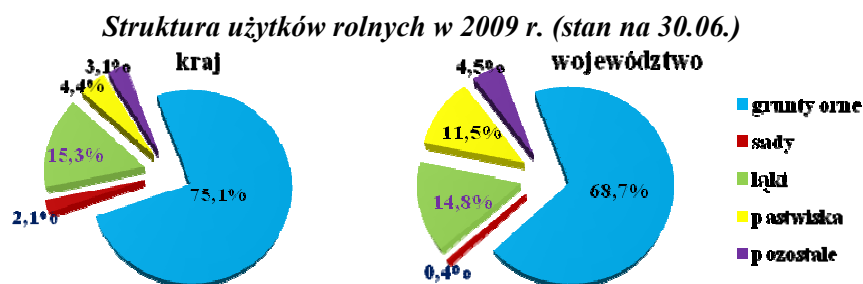
3.3. Najważniejsze działy gospodarki

3.3.1. Rolnictwo

Obszary wiejskie na Warmii i Mazurach zajmują największy obszar w całkowitej powierzchni wśród wszystkich województw w kraju. W 2009 r. zajmowały one 2,36 mln ha, tj. 97,5% ogólnej powierzchni województwa. Ludność zamieszkująca obszary wiejskie liczyła na koniec 2009 r. 572,7 tys. osób, tj. 40,1% mieszkańców województwa. Jej udział w ogóle ludności był największy w powiecie nowomiejskim (74,7%) i elbląskim (70,5%), najmniejszy w powiecie ełckim (33,2%) oraz lidzbarskim (40,0%). Gęstość zaludnienia wsi była w regionie najniższa spośród wszystkich województw i wyniosła 24 osoby/km², wobec 51 osób/km² w kraju. Per capita na wsi w województwie przypadało średnio 4,12 ha terenów wiejskich, co daje najwyższą lokatę w kraju (kraj 1,96 ha) i decydowało o znacznie wyższym niż w innych regionach rozproszeniu sieci osadniczej. Przeciętnie w jednej miejscowości wiejskiej zamieszkiwało 147 osób (kraj 275 osób), niższy wskaźnik wystąpił tylko w województwie podlaskim (120 osób). Ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 63,6% ogółu ludności wiejskiej (kraj 62,9%). Na 100 osób w wieku produkcyjnym na wsi przypadało 57 osób w wieku nieprodukcyjnym (kraj 59).

W województwie w 2009 r. użytkowano rolniczo 1075,7 tys. ha, co stanowiło 30,6% jego całkowitego obszaru (kraj 38,7%). Grunty orne stanowiły 68,7% użytków rolnych, tj. o 6,4 punktu procentowego mniej niż w kraju, sady – 0,4%, tj. o 1,7 punktu procentowego mniej niż w kraju, łąki – 14,8%, tj. o 0,4 punktu procentowego mniej niż w kraju, pastwiska – 11,5%, tj. o 7,1 punktu procentowego więcej niż w kraju.

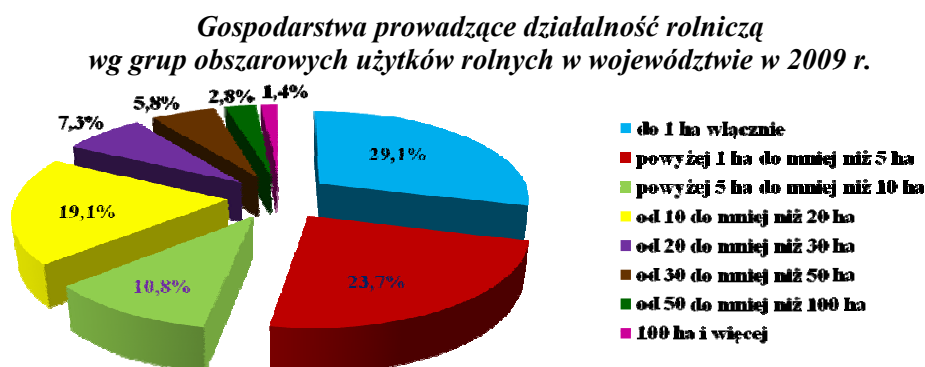
Wykres 11.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2010

Korzystnym czynnikiem charakteryzującym rolnictwo w województwie jest struktura wielkościowa gospodarstw – przeciętna powierzchnia gospodarstwa indywidualnego była w 2009 r. największa w kraju – 19,8 ha, kraj – 9,0 ha. Największą grupę gospodarstw rolnych stanowiły gospodarstwa o areale do 1 ha – 29,1% (kraj 29,3%) oraz od 1 ha do 5 ha – 23,7% (kraj 40,4%). Znaczny udział w ogóle gospodarstw stanowiły również gospodarstwa o wielkości od 10 ha do 20 ha – 19,1% (kraj 9,8%).

Wykres 12.

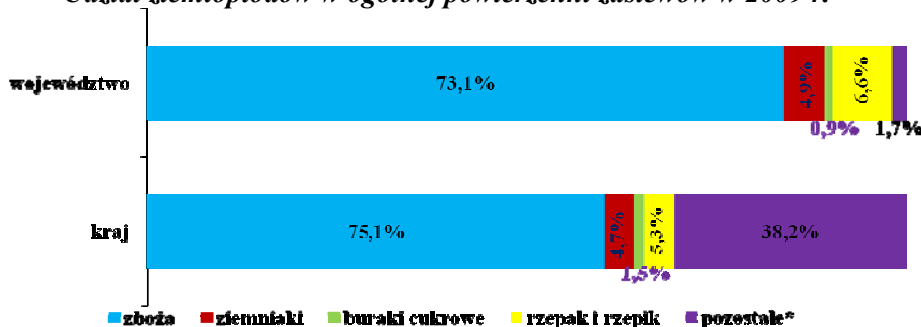
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W województwie uprawiane były głównie zboża, które stanowiły 73,1% powierzchni zasiewów, rzepak i rzepak stanowiły 6,7%.

Wykres 13.

Udział ziemiopłodów w ogólnej powierzchni zasiewów w 2009 r.

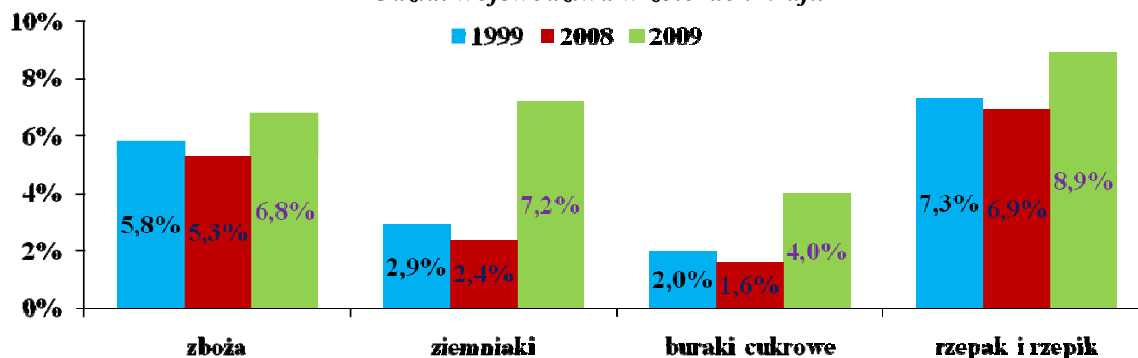
* warzywa, truskawki, uprawy na nawozy zielone, wysadki roślin okopowych itp.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2010

W okresie 1999-2009 największy udział w zbiorach kraju zanotowano w rzepaku i rzepiku. Udział województwa był o 2 punkty procentowe wyższy niż w roku poprzednim.

Wykres 14.

Udział województwa w zbiorach kraju

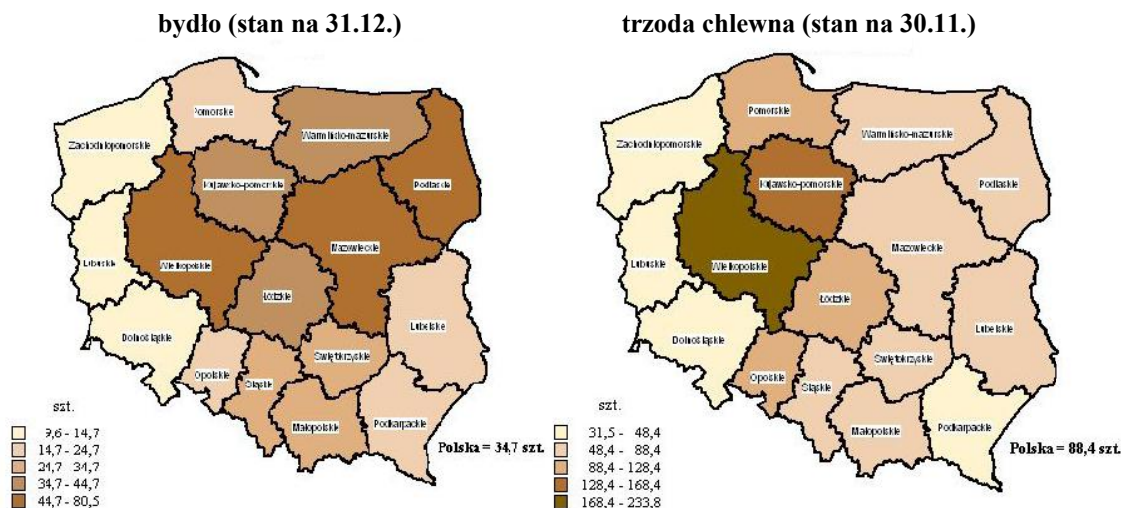

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2010

W produkcji zwierzęcej dominuje hodowla bydła, trzody chlewnej oraz drobiarstwo. Pogłowie bydła na 100 ha użytków rolnych wyniosło 42 sztuki (kraj 35; 6. lokata), a trzody chlewnej – 62 sztuki (kraj 88; 9. lokata).

Mapa 4.

Pogłowie zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych wg województw w 2009 r.

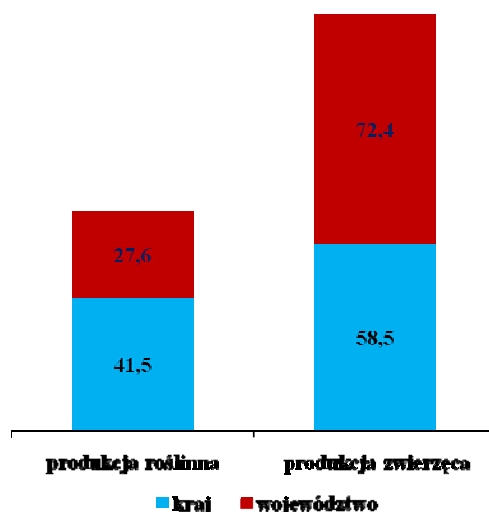
Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 4/2009, s. 53-54

W zakresie produkcji żywności rzeźnego w przeliczeniu na mięso per capita, województwo utrzymało 3. miejsce w kraju – 169,9 kg (kraj 94,9 kg), zaś w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych utrzymało 5. miejsce – 243,5 kg (kraj 224,7 kg). W produkcji mleka na 1 ha użytków rolnych utrzymała się 4. lokata – 911 l (kraj 750 l). Hodowla indyków uległa wzrostowi z 2,6 mln sztuk w 2008 r. do 2,9 mln sztuk w 2009 r.

Udział rolnictwa w strukturze wartości dodanej brutto zmalał w 2008 r. do 6,5% wobec 7,7% w roku poprzednim (w kraju zmalał z 4,3% do 3,7%). Wartość produkcji dodanej na 1 pracującego w rolnictwie wyniosła 29,4 tys. zł (3. lokata, kraj 17,7 tys. zł) wobec 32,2 tys. zł i również 3. lokaty w 2007 r. W 2008 r. województwo wytworzyło 4,9% krajowej globalnej produkcji rolniczej¹⁰ i 5,2% krajowej towarowej produkcji rolniczej¹¹ (utrzymana 7. lokata). W produkcji towarowej dominowała produkcja zwierzęca – 72,4%. W produkcji roślinnej najwyższy udział miały zboża 16,5% (kraj 11,8%), natomiast w produkcji zwierzęcej – mleko krowie – 32,6% (kraj 20,5%).

Wykres 15.

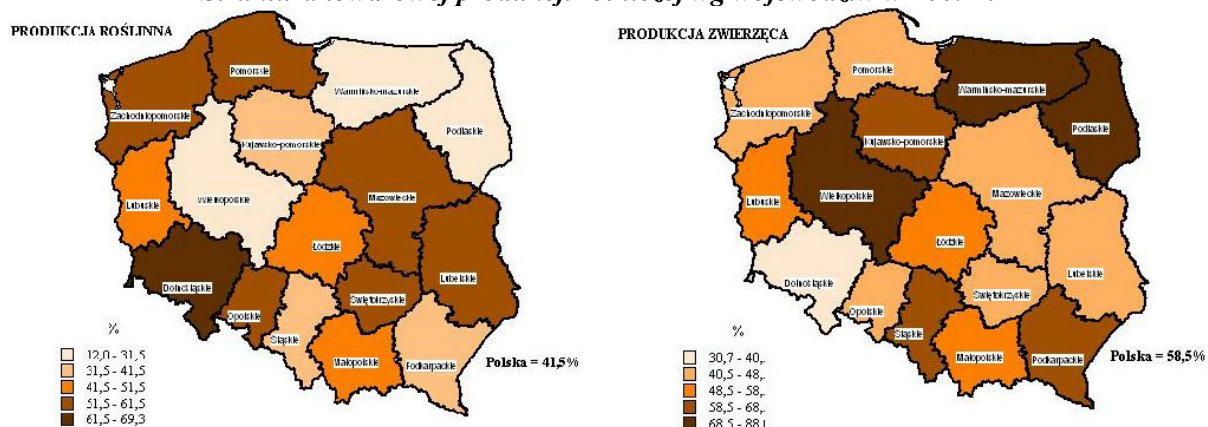
Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Mapa 5.

Struktura towarowej produkcji rolniczej wg województw w 2009 r.

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 4/2009, s. 59

¹⁰ Suma wartości surowych (nieprzetworzonych) produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego (od 2004 r. w globalnej produkcji rolniczej uwzględnia się naliczane za dany rok płatności uzupełniające do powierzchni upraw).

¹¹ Suma sprzedaży produktów rolnych do skupu oraz na targowiskach; nie obejmuje obrotów między poszczególnymi podmiotami gospodarczymi, zaliczonymi do tej samej grupy i sprzedaży produktów rolnych przez spółdzielnie produkcji rolniczej członkom tej spółdzielni.

Rolnictwo regionu było słabo wyposażone w środki produkcji. W 2009 r. na 1 ciągnik przypadało 19,1 ha użytków rolnych, podczas gdy w kraju 10,2 ha (14. lokata). W roku gospodarczym 2008/9 w przeliczeniu na 1 ha zużyto 121,1 kg nawozów mineralnych (kraj 117,9 kg) oraz 48,1 kg nawozów wapniowych (kraj 32,9 kg).

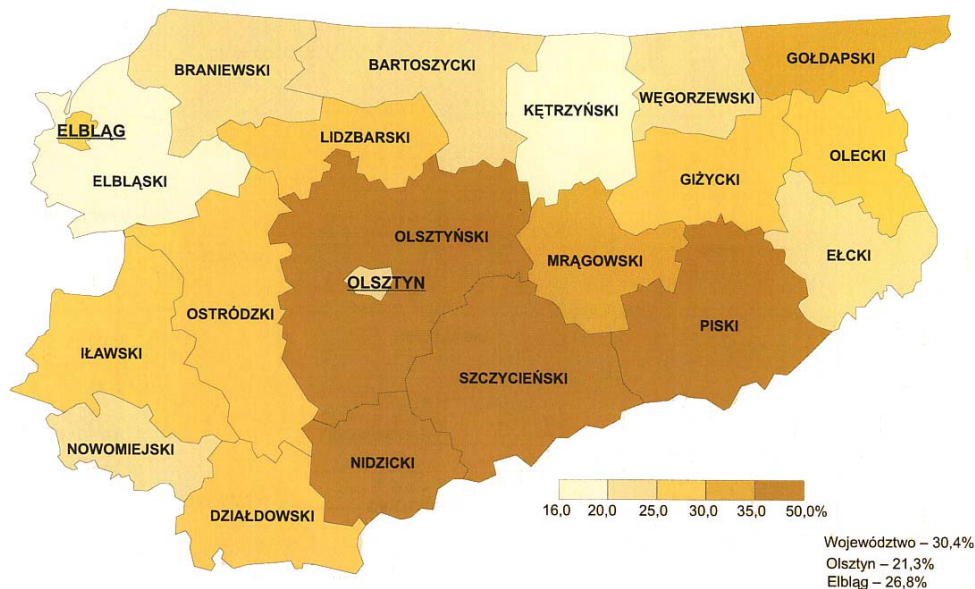
Nakłady inwestycyjne w rolnictwie i łowiectwie na 1 ha użytków rolnych w 2009 r. wyniosły 200,0 zł (kraj 230,2 zł, 11. lokata).

Na koniec 2009 r. w województwie funkcjonowało 697 ekologicznych gospodarstw rolnych z certyfikatem, tj. 21,6% więcej niż w roku poprzednim (kraj 10 153, wobec 8 685 w 2008 r.) oraz 817 gospodarstw w trakcie przestawiania (kraju 6 938, wobec 6 211 w 2008 r.). Gospodarstwa ekologiczne łącznie zajmowały 49,6 tys. ha (kraj 367,1 tys. ha). Do ewidencji producentów na Warmii i Mazurach wpisanych było 59,1 tys. producentów rolnych (3,0% ogółu w kraju – 12. lokata).

Lesistość w województwie w 2009 r. wyniosła 30,4% (kraj 28,9%, 7. lokata). Najwyższa lesistość występuje w powiecie szczycieńskim (49,2%), piskim (48,6%), nidzickim (38,5%) i olsztyńskim (37,4%), natomiast najniższa w kętrzyńskim (16,3%), elbląskim (18,9%), węgorzewskim (20,4%), nowomiejskim (20,9%) oraz m. Olsztyn (21,3%).

Mapa 6.

Lesistość wg powiatów w 2009 r.

Źródło: WW-M PPG 2010

3.3.2. Przemysł i budownictwo

Województwo należy do grupy regionów uznawanych za relatywnie słabo uprzemysłowione. Udział w wolumenie krajowym produkcji sprzedanej przemysłu w latach 1999-2003 kształtował się w przedziale 2,5%-2,6%, od roku 2004 spada i w 2009 r. wyniósł 2,3% (13. lokata). Pod względem dynamiki w 2009 r. w porównaniu do roku poprzedniego w naszym województwie odnotowano spadek produkcji sprzedanej przemysłu (95,6%), plasując je na 10. miejscu w kraju. Jedynie w 5 województwach zanotowano wzrost.

Tabela 2.

Produkcja sprzedana przemysłu

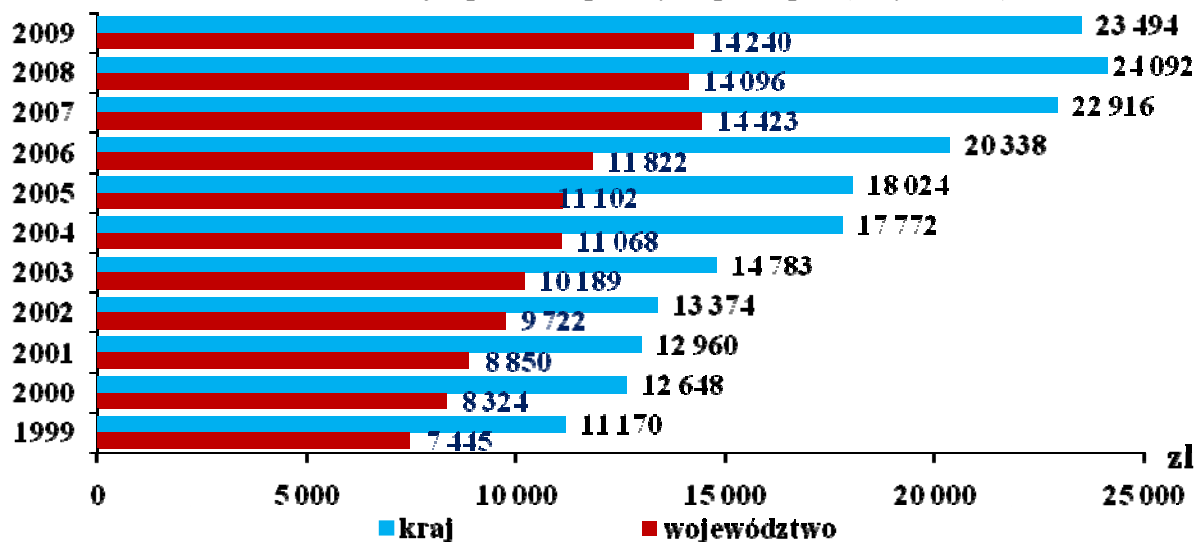
Lata	Sprzedaż produkcji przemysłowej (ceny bieżące)		Dynamika (ceny stałe) rok poprzedni=100		Produkcja per capita w zł (ceny bieżące)	
	mln zł	% udział województwa w kraju	kraj	województwo	kraj	województwo
1999	10 901,90	2,5	104,8	106,9	11 170	7 445
2000	12 205,10	2,5	106,7	113,7	12 648	8 324
2001	13 000,00	2,6	100,6	103	12 960	8 850
2002	13 245,10	2,6	101,1	95,4	13 374	9 722
2003	14 552,90	2,6	108,3	106,6	14 783	10 189
2004	15 808,80	2,3	112,6	103	17 772	11 068
2005	15 860,50	2,3	103,7	99,6	18 024	11 102
2006	16 868,90	2,2	111,6	107,3	20 338	11 822
2007	20 570,10	2,4	110,7	116,5	22 916	14 423
2008	20 115,60	2,2	103,6	98,2	24 092	14 096
2009	20 321,70	2,3	96,8	95,6	23 494	14 240

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

W przeliczeniu wartości produkcji sprzedanej przemysłu per capita województwo plasowało się w latach 2004-2008 na 14. miejscu w kraju (1999 r. – 13. lokata), a w 2009 r. na 12. miejscu.

Wykres 16.

Produkcja sprzedana przemysłu per capita (ceny bieżące)

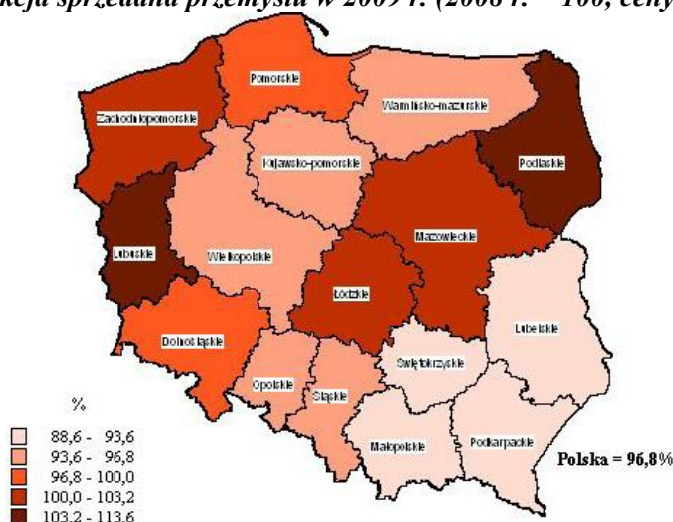
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Do 2008 r. systematycznie spadał udział produkcji przemysłowej per capita w województwie w wartości krajowej. Dopiero w 2009 r. zanotował on wzrost o 2,1 punktu procentowego w stosunku do roku poprzedniego, osiągając wartość 60,6%.

Dominujący udział, około 84% w produkcji sprzedanej przemysłu województwa miały podmioty gospodarcze o liczbie pracujących powyżej 50 osób (tj. ok. 3,8% wszystkich podmiotów w dziale przemysł w województwie), które wytworzyły w 2009 r. produkcję o wartości 15 699,3 mln zł.

Mapa 7.

Produkcja sprzedana przemysłu w 2009 r. (2008 r. = 100, ceny stałe)

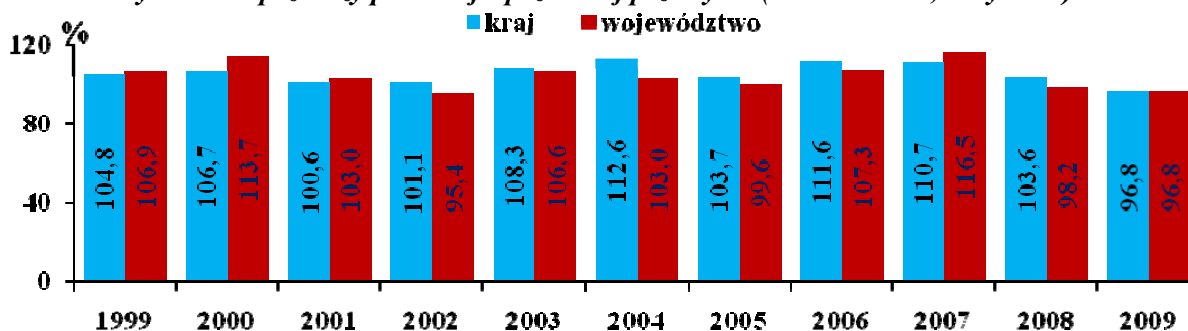

Źródło: Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 4/2009, s.47

Produkcja sprzedana przemysłu (w cenach stałych) w 2009 r. w stosunku do 2008 r. była niższa o 4,4%. Spadek produkcji odnotowano w 11 województwach, od 11,4% w lubelskim do 1,4% w dolnośląskim. Wzrost wystąpił w lubuskim (o 13,6%), podlaskim (o 3,9%), zachodniopomorskim (o 1,7%) i mazowieckim (o 1,3%). W województwie łódzkim produkcja sprzedana przemysłu utrzymała się na poziomie sprzed roku.

Wykres 17.

Dynamika sprzedaży produkcji sprzedanej przemysłu (2008 r. = 100, ceny stałe)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Produkcja sprzedana przemysłu¹² w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r. wzrosła o 242,5 mln zł, pomimo znacznego spadku zanotowanego w podregionie ełckim (-1037,8 mln zł), który zrekompensowany został przez wzrost w podregionie elbląskim (+1178,7 mln zł).

W 2009 r. produkcja sprzedana przemysłu per capita (dane dla podmiotów gospodarczych, w których liczba pracujących przekracza 9 osób) wzrosła o 158 zł i wynosiła w województwie 13 095 zł, tj. 58,5% (w 2008 r. 57,6%) średniej krajowej (22400 zł). W podregionie elbląskim produkcja sprzedana przemysłu per capita wyniosła 16812 zł (w 2008 r. 14588 zł), olsztyńskim 12698 zł (w 2008 r. 12558 zł), natomiast w podregionie ełckim 7017 zł (w 2008 r. 10672 zł) – tak pokaźny spadek w tym podregionie związany jest z wpływem kryzysu w branży motoryzacyjnej na sytuację tamtejszych firm (w szczególności Zakład Elektrotechniki Motoryzacyjnej, największy pracodawca w powiecie ełckim, zmuszony został do masowej redukcji zatrudnienia)¹³.

W przekroju podregionów udział w produkcji sprzedanej przemysłu w podregionie olsztyńskim wzrósł do 41,7% i był niższy o 2 punkty procentowe niż w 1999 r., podregion

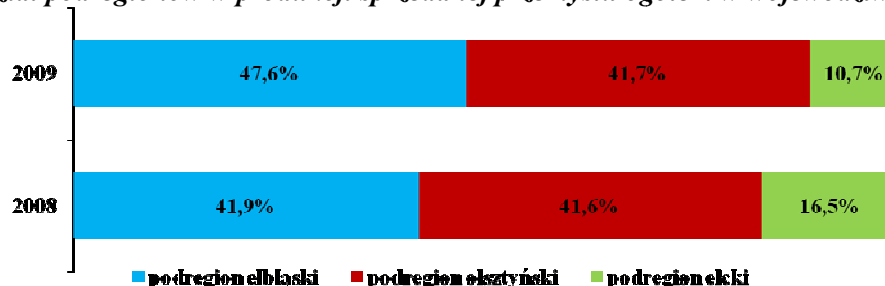
¹² Dane dotyczą podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

¹³ <http://elk24.pl/info-137/wizyta-marszalka-w-elku.3136.html>

elbląski stanowił 47,6% wobec 37,8% w 1999 r., a ełcki 10,7 %, tj. mniej o 7,8 punktu niż w 1999 r. Występują duże dysproporcje w rozmieszczeniu terytorialnym przemysłu w regionie.

Wykres 18.

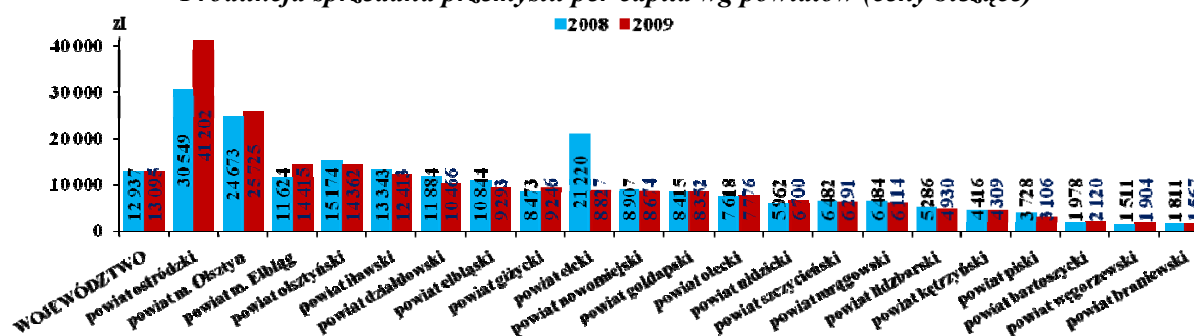
Udział podregionów w produkcji sprzedanej przemysłu ogółem w województwie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie WW-M PPG 2009-2010

Wykres 19.

Produkcja sprzedana przemysłu per capita wg powiatów (ceny bieżące)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Udział sektora prywatnego w produkcji sprzedanej przemysłu wzrósł z 85,9% w 2000 r. do 95,1% w 2009 r. Notowano także wzrost wartości produkcji przemysłowej w przetwórstwie przemysłowym z 94% w 2000 r. do 95,8% w 2008 r. W 2009 r. udział ten był na poziomie 94,5%.

W województwie, podobnie jak w latach poprzednich, największe znaczenie ma produkcja artykułów żywnościowych i napojów. Jej wartość stanowi nieco ponad 1/3 wartości produkcji sprzedanej. Przetwórstwo spożywcze oparte jest przeważnie na surowcach lokalnych. Udział województwa w ich produkcji krajowej w 2009 r. kształtował się następująco:

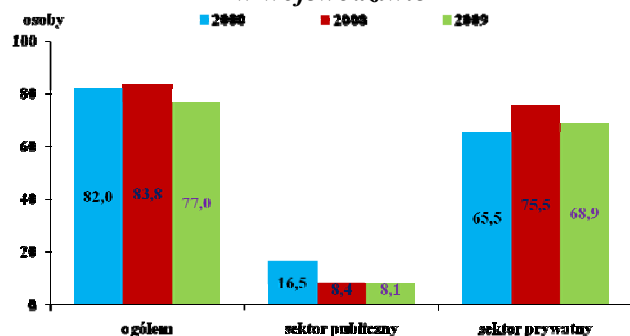
- mięso drobiowe – 8,5% (w 2008 r. 11,0%),
- masło – 4,6% (w 2008 r. 7,9%),
- sery i twarogi – 4,6 % (w 2008 r. 6,9%).

W regionie produkowane są ponadto soki owocowe i warzywne, mrożonki, kasze, mąki, przetwory i galanteria mleczna, miód, ryby (wędzone i konserwy), piwo.

W strukturze ważniejszych wyrobów przemysłowych w województwie w 2009 r., mimo tendencji spadkowej, nadal wysoki udział w produkcji krajowej ma produkcja okien i drzwi, stanowiąc 15,3% (w 2008 r. 17,2%, a w 2005 r. 31,5%). Duże znaczenie ma nadal produkcja wyrobów z drewna, a przede wszystkim mebli. Największe skupiska firm meblarskich koncentrują się w powiatach: iławskim, działdowskim, piskim, elbląskim oraz olsztyńskim.

W przemyśle na koniec 2009 r. pracowało 33,6% ogółu osób pracujących w województwie (kraj 27,9%).

Wykres 20.
Przeciętne zatrudnienie¹⁴ w przemyśle wg sektorów w województwie

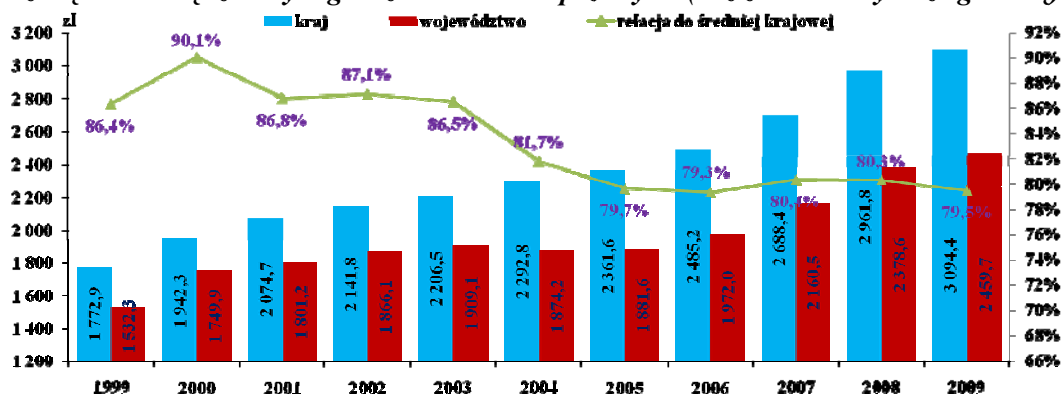

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSWW-M 2000-2010

Przeciętne zatrudnienie w przemyśle ogółem w 2009 r. wyniosło 77,0 tys. osób i było o 8,1% niższe niż w 2008 r. W latach 2000-2009 spadek zatrudnienia dotyczył głównie sektora publicznego i wyniósł 50,8%, podczas gdy w sektorze prywatnym zatrudnienie wzrosło w tym okresie o 5,3%. Miało to związek z komercjalizacją przedsiębiorstw państwowych.

Przeciętna płaca brutto w przemyśle była nadal znacznie niższa od średniego poziomu w kraju – 2459,67 zł (kraj 3094,41 zł), lokując województwo na ostatnim miejscu w kraju. W porównaniu do 1999 r. przeciętne wynagrodzenie brutto w tym sektorze wzrosło na Warmii i Mazurach o 60,5%, podczas gdy w kraju relacja ta wyniosła 74,5%.

Wykres 21.
Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w przemyśle (bez zatrudnionych za granicą)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Ważniejsi inwestorzy zagraniczni na Warmii i Mazurach to: Philips Lighting (Holandia) – branża elektryczna – produkcja opraw oświetleniowych w Kętrzynie, Michelin Polska S.A. (Francja) – branża chemiczna – produkcja ogumienia samochodowego w Olsztynie, Smith Field Food (USA) – branża spożywcza – udziałowiec w Zakładach Mięsnych w Ełku, Morlinach i Ekodrobie w Iławie, Heye&Heine Glass (Niemcy) – przetwórstwo szkła w Działdowie, Ikea (Szwecja) – branża meblarska – zakłady meblarskie w Lubawie i Wielbarku, Safilin (Francja) – przetwórstwo lnu w Miłakowie i Szczytnie, Heineken (Holandia) – browar w Elblągu, Alstom Power – produkcja turbin w Elblągu, Bianca Modern (Niemcy) – branża odzieżowa w Elblągu¹⁵.

Udział przemysłu w strukturze wartości dodanej brutto w 2008 r. zmniejszył się w stosunku do 2007 r. o 0,09 punktu procentowego, osiągając wartość 22,2% i był o 1,8 punktu procentowego niższy niż w kraju – 23,9% (2007 r. 23,1%; kraj 24,3%) – 12. lokata. Wskaźnik udziału przemysłu w wartości dodanej ogółem dla województwa wyniósł 6,9 mld zł, tj. około 2,6% średniej krajowej (kraj 267,2 mld zł). Niższe wskaźniki wskazują na konieczność dalszej restrukturyzacji i modernizacji przemysłu oraz wprowadzania nowoczesnych technologii.

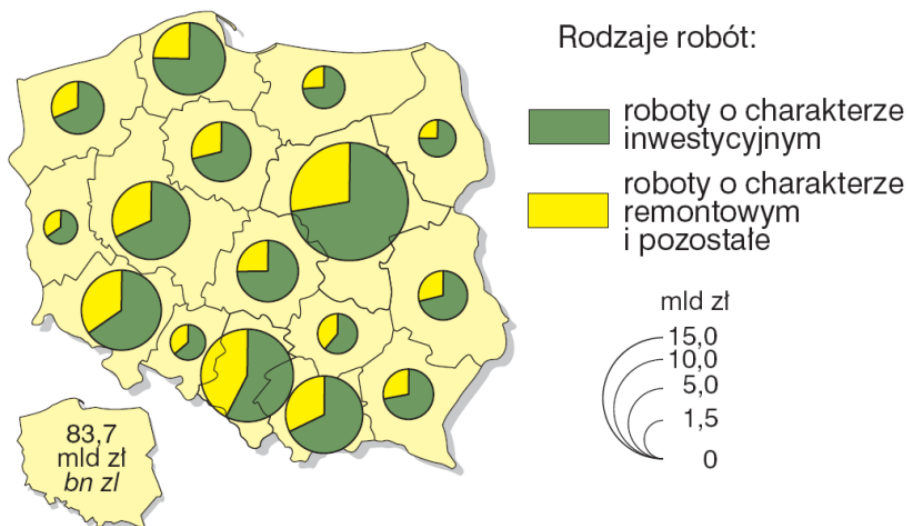
¹⁴ Dane dotyczą podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, w których liczba pracujących przekracza 9 osób; bez zatrudnionych za granicą.

¹⁵ Warmia i Mazury 2020. Jaka droga do rozwoju?, s. 55

Ogólna liczba podmiotów budowlanych na koniec 2009 r. wyniosła 13,2 tys., co oznacza wzrost w stosunku do 1999 r. o 35,7%, a w odniesieniu do 2008 r. wzrost o 0,4%. Podmioty budowlane w 2009 r. sprzedały 3,9 mld zł, tj. o 0,4 mld zł więcej produkcji budowlano-montażowej niż w roku poprzednim (dynamika w stosunku do roku poprzedniego 112,3%, kraj 113,0% – 7. miejsce, w latach 1999-2003 – 13. miejsce).

Mapa 8.

Sprzedaż produkcji budowlano-montażowej¹⁶ w 2009 r. (ceny bieżące)

Źródło: Regiony Polski 2010, s.23

Udział w krajowym wolumenie sprzedanej produkcji budowlano-montażowej wyniósł 2,5% (w 2008 r. 2,4%), a w latach 1999-2004 wahał się w przedziale 2,0%-2,7%. Uzyskany wzrost sprzedaży za okres 1999-2009 był znacznie wyższy niż średnia w kraju, wyniósł on 252,3% (kraj – 225,7%).

Tabela 3.

Wybrane wskaźniki dotyczące budownictwa w województwie na tle kraju

Lata	Przeciętne zatrudnienie w tys. osób		Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w zł (bez zatrudnionych za granicą)		Sprzedaż produkcji budowlano-montażowej w mln zł (ceny bieżące)	
	kraj	województwo	kraj	województwo	kraj	województwo
1999	710,4	20,26	1 558,25	1 305,01	68 427,60	1 541,47
2000	661,9	14,99	1 705,82	1 486,12	74 945,30	1 516,29
2001	627,8	14,87	1 745,39	1 523,85	68 819,00	1 691,47
2002	545,5	11,41	1 760,48	1 533,07	66 898,00	1 612,96
2003	496,4	10,39	1 810,14	1 603,11	67 542,60	1 775,41
2004	453,1	9,81	1 874,68	1 628,17	72 687,90	1 932,69
2005	483,6	11,54	1 901,09	1 789,28	92 470,00	2 786,12
2006	511,5	12,83	2 038,17	1 958,31	101 333,00	2 432,52
2007	576,8	14,54	2 259,64	2 194,81	125 907,00	4 002,61
2008	639,3	15,04	2 499,79	2 443,32	147 350,00	3 463,91
2009	651,4	14,56	2 634,19	2 512,38	154 422,00	3 889,8
Dynamika						
2009/1999	91,7%	71,9%	169,0%	192,5%	225,7%	252,3%
2009/2008	101,9%	96,8%	105,4%	102,8%	104,8%	112,3%

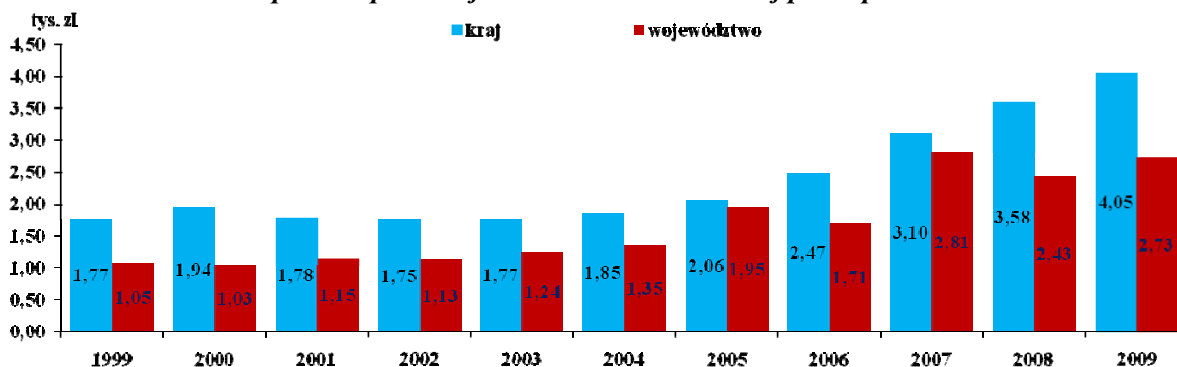
Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Produkcja budowlano-montażowa per capita w województwie kształtowała się nadal znacznie poniżej średniej krajowej i wynosiła 2725 zł (kraj – 4047 zł, najwyższa: województwo mazowieckie – 9956 zł, najniższa: podkarpackie 2375 zł). Relacja wskaźnika uzyskanego w województwie do średniej krajowej uległa poprawie z 59,5% w 1999 do 67,3% w 2009 r. (utrzymana 13. lokata z roku poprzedniego).

¹⁶ Zrealizowanej przez podmioty budowlane wg miejsca wykonywania robót, bez podmiotów o liczbie pracujących do 9 osób.

Wykres 22.

Sprzedaż produkcji budowlano-montażowej per capita

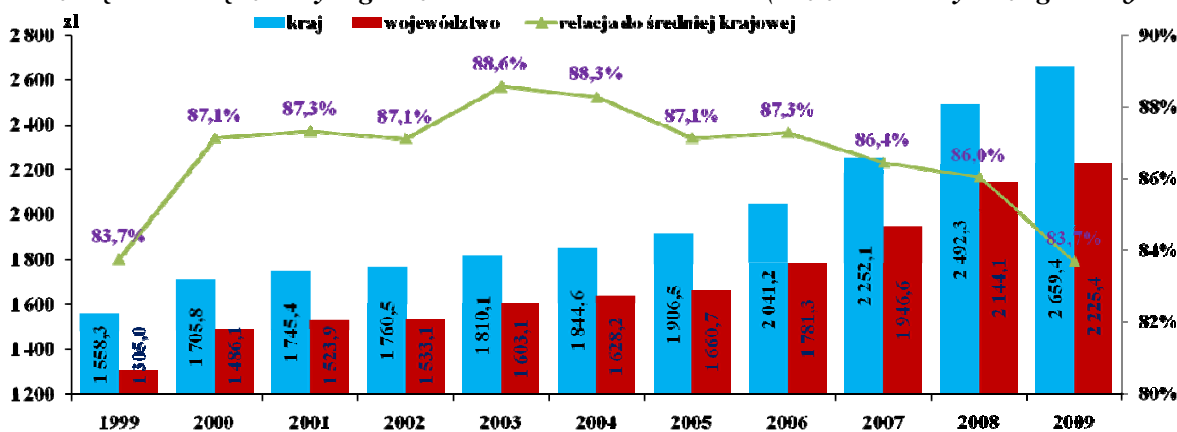
Źródło Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

W budownictwie, analogicznie jak w kraju, poziom przeciętnego zatrudnienia od 1999 r. do 2004 r. wykazywał stałą tendencję malejącą. W latach 1999-2004 nastąpił łączny spadek zatrudnienia w tym sektorze o 7,4 tys. osób - 36,3% (kraj o 36,2%) do 12,9 tys. osób. Zapoczątkowany w 2005 r. wzrost zatrudnienia w budownictwie w 2008 r. uległ dalszemu zwiększeniu do 21,6 tys. osób i osiągnął poziom wyższy niż w 1999 r. o 1341 osób. Wzrost zatrudnienia jak i wydajności pracy przyczyniły się do wzrostu sprzedaży produkcji budownictwa.

Przeciętna płaca w budownictwie była nadal znacznie niższa od średniego poziomu w kraju – 2 225,40 zł (kraj 2 659,40 zł). Do 2006 r. relacja przeciętnej płacy w budownictwie w województwie w porównaniu do średniej krajowej miała tendencję rosnącą (z 83,7% w 1999 r. do 87,3% w 2006 r. – 11. lokata w kraju), w 2009 r. nastąpił kolejny spadek do 83,7% (14. lokata w kraju).

Wykres 23.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w budownictwie (bez zatrudnionych za granicą)

Źródło Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Udział budownictwa w wartości wytworzonej produkcji dodanej ogółem obniżył się z 7,4% w 1999 r. do 5,8% w 2006 r. i wzrósł w 2007 r. do 7,5% (w kraju odpowiednio 8,0%, 5,9%, 7,0%), dając Warmii i Mazurom 6. lokatę wśród województw.

W przeliczeniu na 1 pracującego wartość produkcji dodanej w budownictwie wzrosła z 76,8 tys. zł w 2006 r. i wynosiła w 2008 r. 86,2 tys. zł (kraj – 90,6 tys. zł). Relacja do średniej krajowej uległa poprawie z 93,6% w 1999 r. do 96,1% w 2006 r. natomiast w 2008 r. spadła do 95,1% (12. lokata).

3.3.3. Turystyka

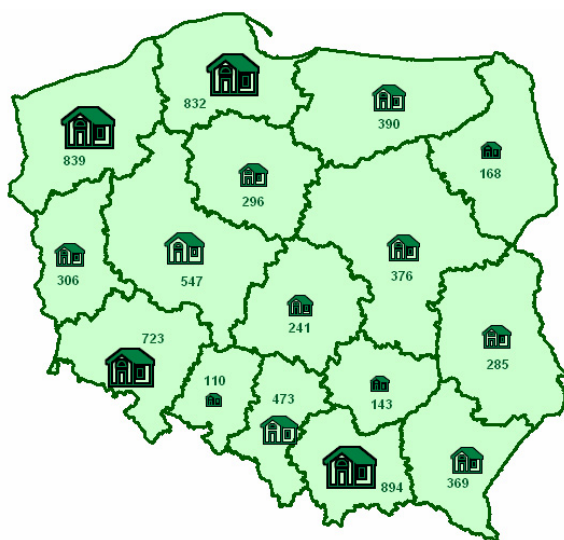
Warmińsko-mazurskie należy do czołówki województw najatrakcyjniejszych turystycznie, plasując się na 3. lokacie, po małopolskim i pomorskim. Turysta zapamiętuje region jako krainę jezior, czystej przyrody i bliskiego kontaktu z naturą. Z jeziorami wiąże się możliwość uprawiania żeglarstwa – najbardziej kojarzonej z regionem formy turystyki aktywnej. Istotny procent turystów wskazuje także na takie atrakcje jak zabytki gotyckie (18%) i obiekty pomilitarne (9%). 95% turystów jest zadowolona z pobytu na Warmii i Mazurach oraz poleci region znajomym. Atutem jest dobre lub bardzo dobre postrzeganie jakości bazy noclegowej i gastronomicznej, usług oraz oferty turystycznej.¹⁷

Baza noclegowa województwa stanowiła w lipcu 2009 r. 5,6% krajowej bazy obiektów (7. miejsce w kraju) i 6,3% ogółu miejsc noclegowych (8. miejsce wobec 5. w 1999 r.). W szczycie sezonu turystycznego do dyspozycji turystów pozostawało 390 obiektów zbiorowego zakwaterowania, w tym 215 (55,1%) całorocznych i 175 o charakterze sezonowym. Zanotowano wzrost liczby tych obiektów w stosunku do 2008 r. wynoszący 4,9% (znacznie wyższy niż w roku poprzednim), podczas gdy w kraju – 2,1%, wobec 4,3 % w 2008 r., 0,4% w 2007 r. i wartości ujemnych w latach poprzednich.

Obiekty zbiorowego zakwaterowania zapewniały 38366 miejsc noclegowych, w tym 19508 (50,8%) całorocznych. Liczba miejsc noclegowych w województwie spadła w stosunku do 2008 r. o 1,0%, podczas gdy w kraju wzrosła o 1,6 %. Średnio na jeden obiekt turystyczny przypadało 98 miejsc noclegowych, w tym na obiekt całoroczny – 91 miejsc (przed rokiem odpowiednio 101 i 97 miejsc).

Mapa 9.

Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2009 r. (stan na 31.07.)

Źródło: Turystyka w 2009 r., s. 97

Mapa 10.

Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania wg województw w 2009 r. (stan na 31.07.)

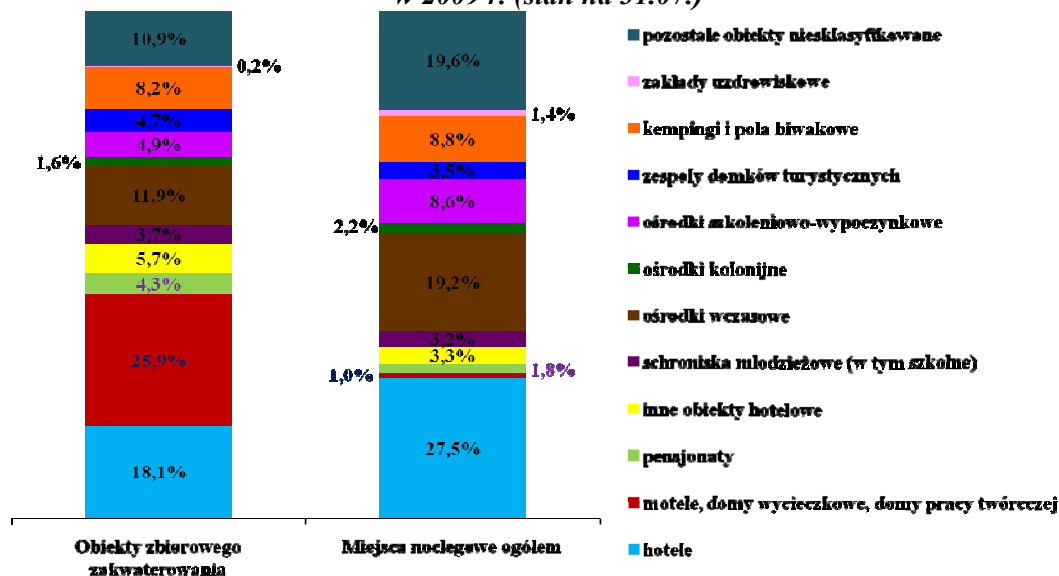
Źródło: Turystyka w 2009 r., s. 97

Wśród obiektów zbiorowego zakwaterowania dominowały hotele (93) oraz ośrodki wczasowe (61). W strukturze miejsc noclegowych zbiorowego zakwaterowania wg rodzajów w 2009 r. największy udział miały: hotele – 10541 miejsc, ośrodki wczasowe – 7261 miejsc, ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe – 3292 miejsc. Województwo coraz częściej staje się atrakcyjnym miejscem dla organizowania przez cały rok szkoleń, konferencji i imprez firmowych. Jednakże wobec 2008 r. liczba całorocznych miejsc noclegowych spadła o 2,1%.

¹⁷ Raport Otwarcia Marki Warmii i Mazur, Polska Agencja Rozwoju Turystyki we współpracy z Agencją Badawczą Synovate na zlecenie Warmińsko-Mazurskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej, Olsztyn-Warszawa, wrzesień 2007-styczeń 2008. Badanie przeprowadzono w okresie 21 listopada-9 grudnia 2007 r.

Wykres 24.

Struktura obiektów zbiorowego zakwaterowania i miejsc noclegowych w województwie w 2009 r. (stan na 31.07.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Stopień wykorzystania miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania w 2009 r. zmniejszył się w stosunku do roku poprzedniego o 4,4 pkt.% i wyniósł 20,6% (w kraju przeciętnie 35,8%), w tym w hotelach 29,4%, w ośrodkach kolonijnych 35,7%, w zakładach uzdrowiskowych 93,9%, w pensjonatach 18,4%, w ośrodkach wczasowych 31,6%, w ośrodkach szkoleniowo-wypoczynkowych 24,9%. Analiza wykorzystania miejsc noclegowych na poziomie krajowym wskazuje na daleką 13. pozycję warmińsko-mazurskiego - niższy stopień odnotowano jedynie w lubuskim, wielkopolskim i podlaskim. Wykorzystanie miejsc noclegowych w województwie charakteryzuje się sezonowością, najwyższy stopień zanotowano w miesiącach letnich (w lipcu 46,3%, w sierpniu 46,9%).

W 2009 r. z noclegów w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania skorzystało 850,2 tys. osób, co uplasowało województwo na 9. miejscu. W stosunku do 2008 r. nastąpił spadek tego wskaźnika o 6,2%. Udzielono 2,4 mln noclegów, co uplasowało województwo na 9. miejscu (było to o 3,6% mniej niż w 2008 r.).

Podobnie jak w latach poprzednich turyści najchętniej korzystali z usług oferowanych przez hotele (62,2% ogółu korzystających z obiektów i 43,8% udzielonych noclegów), w tym głównie trzygwiazdkowe, jednak w stosunku do 2008 r. najbardziej wzrosło zainteresowanie hotelami czterogwiazdkowymi (o 26,9%). W 2009 r. wskaźnik stopnia wykorzystania miejsc noclegowych przekraczający wartość średnią (29,6%) odnotował hotel pięciogwiazdkowy (37,0%), hotele czterogwiazdkowe (30,2%), trzygwiazdkowe (32,9%), motele trzygwiazdkowe (36,4%), ośrodki kolonijne (35,7%), ośrodki wczasowe (31,6%), pola biwakowe (31,0%) oraz zakład uzdrowiskowy (93,9%). Najniższy stopień wykorzystania miejsc w badanym roku odnotowano w jednogwiazdkowych motelach i pensjonatach oraz domach wycieczkowych.

Rozpatrując długość pobytu turystów w poszczególnych powiatach okazuje się, że w 2009 r. odwiedzający województwo najwięcej czasu spędzili w powiecie gołdapskim (ok. 17 dni), głównie za sprawą funkcjonującego w nim zakładu uzdrowiskowego. Najkrótsze jednodniowe pobyty odnotowano w powiecie nowomiejskim, w którym również stopień wykorzystania miejsc noclegowych był najniższy w województwie.

W 2009 r. cudzoziemcy odwiedzający Warmię i Mazury stanowili 17,6% ogółu korzystających z obiektów noclegowych zbiorowego zakwaterowania w województwie – 6. lokata, natomiast cudzoziemcy odwiedzający kraj stanowili 20,0% ogółu odwiedzających

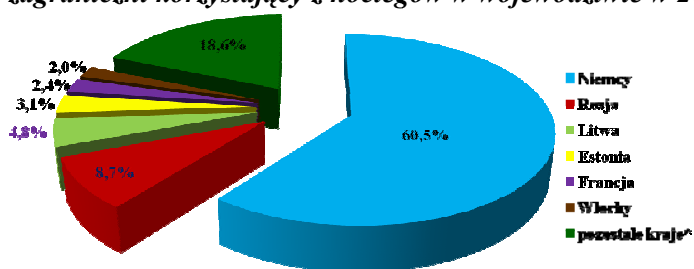

kraj (w 1999 r. odpowiednio 15,0% – 12. lokata, 19,7%), udzielono im 16,1% wszystkich noclegów – 7. lokata, a w kraju – 17,5% (w 1999 r. odpowiednio 16,2% – 2. lokata, 12%). Stanowili oni 3,9% ogółu turystów odwiedzających Polskę – 9. lokata (w 1999 r. 5,0% – 8. lokata). Największy udział turystów zagranicznych wśród korzystających z obiektów noclegowych na Warmii i Mazurach zanotowano w powiecie braniewskim (39,2%), mrągowskim (32,6%), kętrzyńskim (27,6%) oraz w m. Elbląg (24,5%), najmniejszy zaś w powiecie oleckim (0,3%).

Wśród cudzoziemców odwiedzających województwo wciąż najliczniejszą grupą są Niemcy (60,5% turystów zagranicznych), których udział wzrósł o 2,1 punktu procentowego wobec 2008 r., choć był niższy niż w 1999 r. (73,3%). Drugą pod względem wielkości grupą byli Rosjanie, których udział w 2009 r. wzrósł o 26,6 punktu procentowego w porównaniu z 2008 r., ale spadł o 40,4 punktu wobec 1999 r.

Wykres 25.

Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w województwie w 2009 r.

* Austria, Szwecja, Wielka Brytania, Łotwa, Niderlandy, Szwajcaria, Ukraina, Belgia, Białoruś, Finlandia, USA, Czechy, Dania, Hiszpania, Norwegia, Węgry, Irlandia, Słowacja, Kanada, Słowenia, Japonia, Portugalia, Grecja, Cypr, Luksemburg, Malta

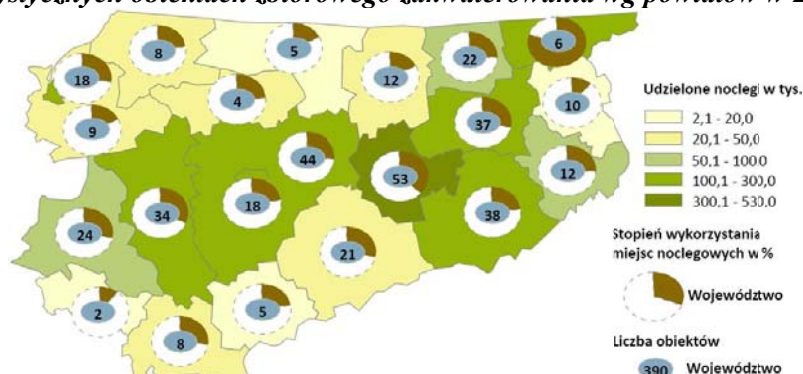
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na terenie województwa najwięcej obiektów zbiorowego zakwaterowania występuje w powiecie mrągowskim (53), olsztyńskim (44), piskim (38), i giżyckim (37), najmniej w nowomiejskim (2), lidzbarskim (4), nidzickim i bartoszyckim (po 5). Najwięcej miejsc noclegowych oferowały powiaty: mrągowski (6 302), m. Olsztyn (6 295), giżycki (4 116) i olsztyński (4 086).

Najczęściej odwiedzanymi obiektami turystycznymi zbiorowego zakwaterowania były obiekty zlokalizowane w powiecie mrągowskim, m. Olsztyn, giżyckim i ostródzkim. Najwięcej noclegów udzielono w powiatach: mrągowskim, giżyckim, ostródzkim, m. Olsztyn i olsztyńskim, najmniej – w elbląskim, działdowskim i braniewskim. Siedem powiatów zanotowało wyższy od przeciętnego w województwie stopień wykorzystania miejsc noclegowych: gołdapski, działdowski, mrągowski, iławski, ostródzki, Elbląg oraz olsztyński.

Mapa 11.

Obiekty, udzielone noclegi i stopień wykorzystania miejsc noclegowych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania wg powiatów w 2009 r.

Źródło: Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r., s. 6

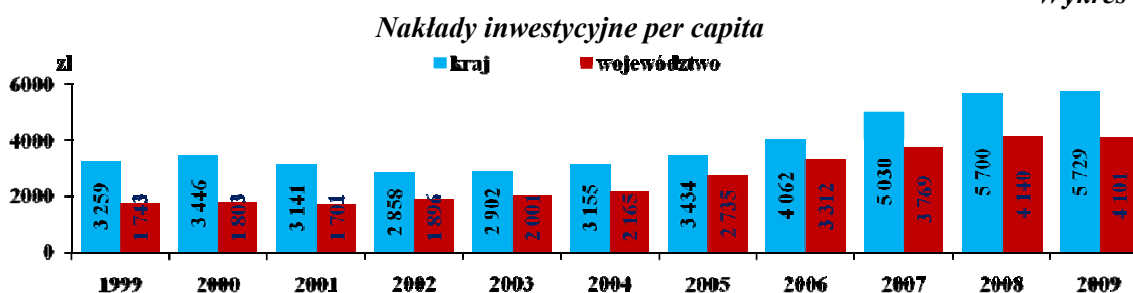
4. INWESTYCJE, DZIAŁALNOŚĆ BADAWCZO-ROZWOJOWA I INNOWACYJNA

Wyniki badań atrakcyjności inwestycyjnej prowadzone przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową publikowane dotychczas w 6 edycjach raportu pt. *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski* nadal plasują warmińsko-mazurskie analogicznie jak pozostałe województwa Polski Wschodniej, na końcowych lokatach w kraju. Uwzględniając wartość wskaźnika syntetycznego opartego o szczegółowe wskaźniki cząstkowe¹⁸, warmińsko-mazurskie zajmowało w rankingach lat 2005-2008 13. pozycję, natomiast w 2009 r. wskoczyło na 12. Lokatę (tak samo jak w 2006 r.).

Ożywienie działalności inwestycyjnej stanowi istotny czynnik decydujący o możliwościach wzrostu PKB a także podniesienia konkurencyjności województwa. Od 1999 r. poziom nakładów inwestycyjnych w województwie wykazywał stałe tendencje wzrostowe (z wyjątkiem 2001 r.), podczas gdy w skali kraju w latach 2001-2003 odnotowano spadek o 17%. Natomiast w latach 2004-2009 we wszystkich województwach zaobserwowano znaczne przyspieszenie procesów inwestowania, w warmińsko-mazurskim nastąpił około dwukrotny wzrost nakładów, analogicznie jak w kraju. Łącznie w latach 1999-2009 wydatkowano w województwie na inwestycje kwotę 42,1 mld zł, w tym 5,9 mld zł w 2009 r. W odniesieniu do 1999 r. poniesione nakłady inwestycyjne w województwie zwiększyły się 2,3 razy, podczas gdy w kraju 1,7 razy. W porównaniu do roku poprzedniego, w 2009 r. nakłady inwestycyjne spadły o 0,9%, podczas gdy w kraju wzrosły o 0,6%. Oznacza to spowolnienie tempa wzrostu w 2009 r., co w znacznym stopniu związane było z zamykaniem realizacji inwestycji współfinansowanych środkami z funduszy strukturalnych UE z okresu programowania 2004-2006 i rozpoczęciem realizacji pierwszych inwestycji z nowego okresu programowania pod fundusze unijne na lata 2007-2013. Udział inwestycji województwa w wolumenie krajowym wyniósł, podobnie jak w roku poprzednim, 2,7%, wobec średniego wskaźnika w latach 1999-2009 wynoszącego 2,5%. Lokata województwa uległa poprawie z 16. w 1999 r. na 12. w latach 2004-2009.

Analizując zmiany nakładów inwestycyjnych per capita w województwie odnotowano systematyczny wzrost wartości wskaźnika z 1 743 zł w 1999 r. do 4 101 zł w 2009 r., był to jednak w odniesieniu do średniej w kraju (5 729 zł) poziom wciąż zdecydowanie niższy. Przy relatywnie niższym poziomie inwestycji per capita niż w kraju, korzystnym zjawiskiem była poprawa relacji tego wskaźnika w województwie do średniego poziomu krajowego, tj. z 53,5% w 1999 r. do 81,5% w 2006 r. W latach 2007-2009 nastąpiło obniżenie tego wskaźnika do 71,6%. Podobne zjawisko miało miejsce w odniesieniu do inwestycji przedsiębiorstw per capita w województwie, gdzie relacja w stosunku do średniej krajowej uległa zwiększeniu w latach 1999-2006 z 48,1% do 75,8%, natomiast w latach 2007-2009 obniżyła się z 62,0% do 57,1%.

Wykres 26.

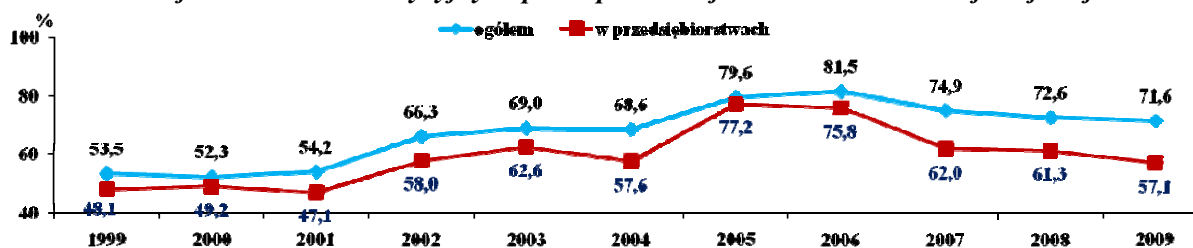

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

¹⁸ Wskaźnik syntetyczny ustalany jest w oparciu o 7 wskaźników dotyczących dostępności transportowej; zasobów i kosztów pracy; rynku zbytu; infrastruktury gospodarczej; infrastruktury społecznej, bezpieczeństwa powszechnego i aktywność województwa wobec inwestorów.

Wykres 27.

Relacja nakładów inwestycyjnych per capita w województwie do średniej krajowej

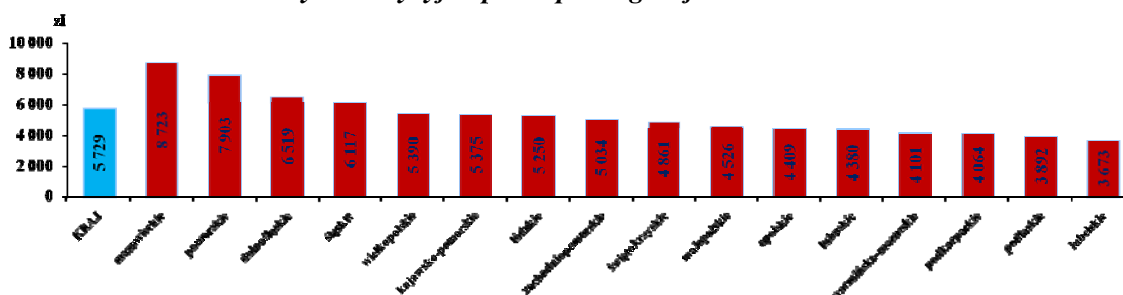

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Analiza przestrzennego zróżnicowania wskazuje, że w ostatnich latach we wszystkich województwach nastąpił dynamiczny wzrost nakładów inwestycyjnych per capita, niemniej kontrast pomiędzy województwami Polski Wschodniej, w tym warmińsko-mazurskim a województwami południowo-centralnej Polski nadal jest duży. Podkreślić jednak należy, że warmińsko-mazurskie przemieściło się z 16. lokaty w kraju w 1999 r. na 10. lokatę w latach 2005-2006, a w 2009 r. osiągnęło 13. miejsce.

Wykres 28.

Nakłady inwestycyjne per capita wg województw w 2009 r.

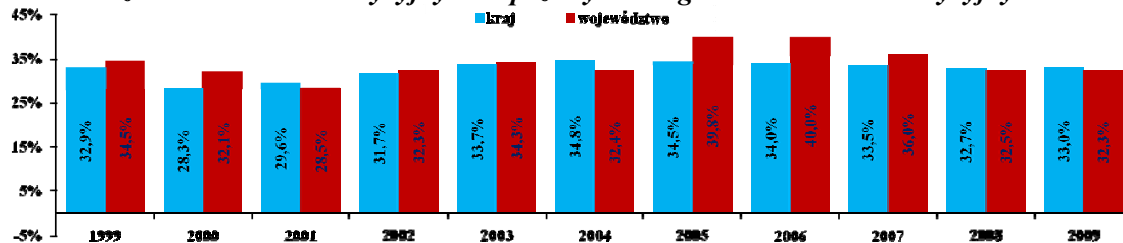

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W strukturze nakładów inwestycyjnych największy udział, analogicznie jak w kraju, ma przemysł, absorbujący w 2009 r. 32,3% ogółu nakładów. Plasuje to województwo na 9. lokacie w kraju. Podobne tendencje dotyczą udziału nakładów inwestycyjnych poniesionych w przemyśle województwa w wolumenie krajowym, który w 2009 r. wyniósł 2,6%, tj. w granicach średniej osiągniętej w latach 1999-2008, przy wyższej jednak średniej w latach 2005-2007 – 3,3%.

Wykres 29.

Udział nakładów inwestycyjnych w przemyśle w ogóle nakładów inwestycyjnych

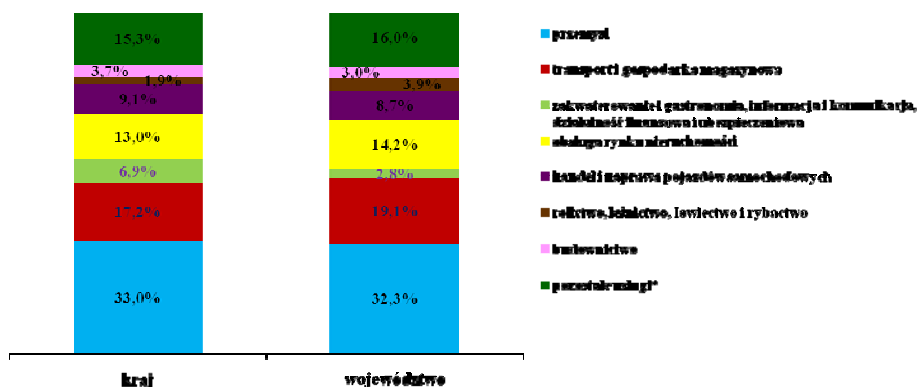

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Drugą pozycję w strukturze inwestowania województwa w 2009 r. zajmowały transport i gospodarka magazynowa ze wskaźnikiem 19,1%, co plasuje województwo na 5. lokacie w kraju. Kolejne sektory to obsługa rynku nieruchomości z udziałem 16,0% (7. lokata) oraz handel i naprawa pojazdów samochodowych z udziałem 14,2% (11. lokata). Najmniejszy udział miały zakwaterowanie i gastronomia, informacja i komunikacja oraz działalność finansowa i ubezpieczeniowa – 2,8% nakładów (13. lokata, przed kujawsko-pomorskim, podkarpackim i świętokrzyskim).

Wykres 30.

Struktura nakładów inwestycyjnych wg wybranych sekcji PKD w 2009 r.

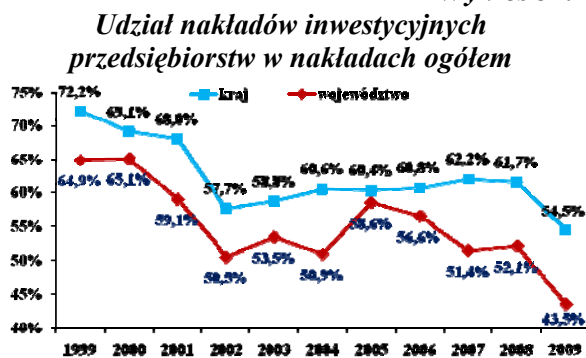

* działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, usługi administrowania i działalność wspierająca, administracja publiczna i obrona narodowa oraz obowiązkowe zabezpieczenia społeczne, edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją, pozostała działalność usługowa

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

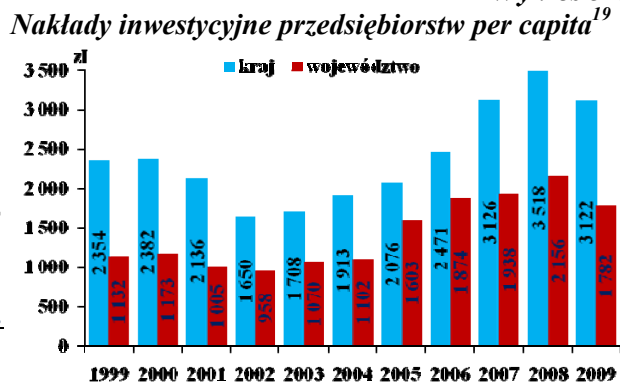
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa oraz obsługa rynku nieruchomości zaabsorbowały 15,6% wojewódzkich nakładów inwestycyjnych, dając Warmii i Mazuram 8. Lokatę (kraj 15,4%). Na możliwości przyspieszenia procesów inwestycyjnych istotny wpływ ma poziom inwestowania w przedsiębiorstwach. Mimo, że wartość inwestycji przedsiębiorstw po akcesji Polski do Unii Europejskiej, w odniesieniu do 2003 r. uległa podwojeniu zarówno w skali kraju, jak i województwa, ich udział w ogólnych nakładach inwestycyjnych województwa w latach 2007-2009 obniżył się do 43,5% (kraj 54,5%). Poziom nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw per capita w województwie, podobnie jak w pozostałych województwach Polski Wschodniej, był znacznie niższy niż w kraju – 13. lokata, wobec 14. miejsca w 1999 r. i 9. lokaty w latach 2005-2006.

Wykres 31.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Wykres 32.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

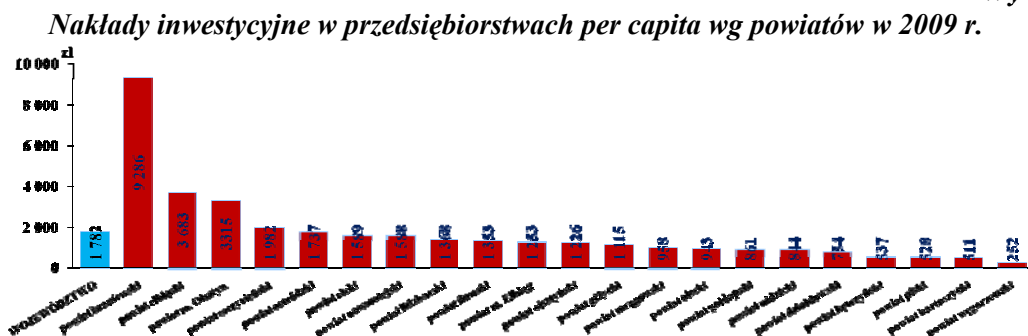
Ogółem w latach 1999-2009 w przedsiębiorstwach na inwestycje wydatkowano 22,7 mld zł. W odniesieniu do 1999 r. osiągnięty wzrost nakładów per capita w województwie wyniósł 57,6% (kraj 32,6%). W porównaniu do roku poprzedniego nakłady w województwie spadły o 17,3% (kraj o 11,3%).

W układzie podregionów najczęściej zainwestowano w elbląskim – 1,2 mld zł, tj. 46,7% ogółu nakładów poniesionych przez przedsiębiorstwa województwa, w tym 0,2 mld zł w m. Elbląg (6,2%). W podregionie olsztyńskim zainwestowano 1,1 mld zł (41,9% ogółu nakładów), w tym w m. Olsztyn 0,6 mld zł (23,0%). W podregionie ełckim wydatkowano pozostałe 11,4%, tj. 0,3 mld zł. Zróżnicowanie w podregionach i w powiatach występuje również w wysokości nakładów inwestycyjnych per capita.

¹⁹ Dane dotyczą podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, w których liczba pracujących przekracza 9 osób.

Z powiatów ziemskich najczęściej w 2009 r. zainwestowały przedsiębiorstwa powiatu braniewskiego – 15,7% ogółu nakładów przedsiębiorstw w województwie (szeroko zakrojone inwestycje w infrastrukturę sportowo-rekreacyjną oraz kulturalną), elbląskiego – 8,2% i ostródzkiego – 7,1%. Ponad połowa nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw (50,8%) skoncentrowana była w m. Olsztyn i Elbląg. Poziom nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw per capita w powiatach ziemskich wahał się w przedziale od 252 zł w powiecie węgorzewskim do 9 286 zł w braniewskim. W m. Olsztyn nakłady wyniosły 3 315 zł (2008 r. 5 239 zł), a w m. Elbląg – 1 283 zł (2008 r. 2 947 zł).

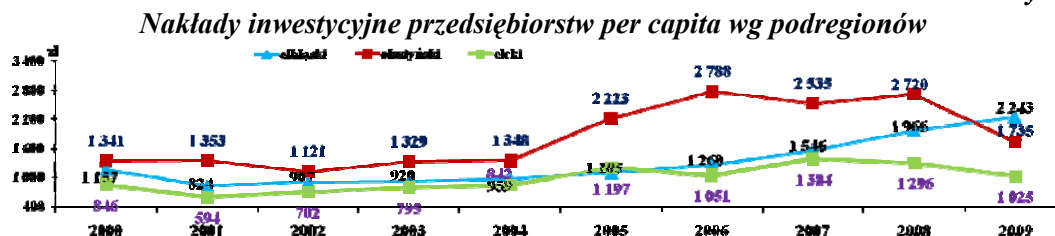
Wykres 33.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw per capita najslabszego podregionu elckiego stanowiły w 2009 r. 45,7% nakładów najlepszego podregionu elbląskiego. Natomiast relacja podregionu olsztyńskiego do elbląskiego w 2009 r. wyniosła 77,4%, wobec 138% w 2008 r. Podregion elcki uplasował się na 63. pozycji wśród 66 podregionów w kraju, olsztyński zajął 46. lokatę, a elbląski – 32. miejsce. Wskazuje to na duże dysproporcje w inwestowaniu przez przedsiębiorstwa w podregionie elckim i olsztyńskim, nie tylko w odniesieniu do podregionu elbląskiego, ale i do pozostałych podregionów w kraju.

Wykres 34.

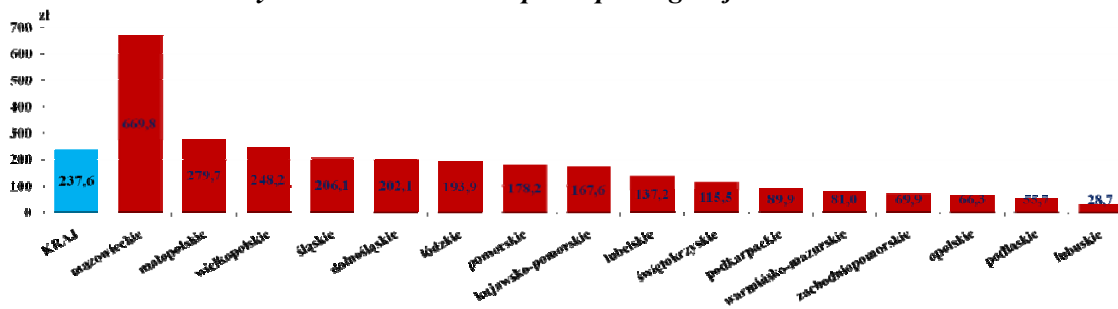
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i statystyki publicznej

Warmińsko-mazurskie wciąż zaliczane jest do grupy regionów przeznaczających zdecydowanie mniej niż w kraju na działalność badawczo-rozwojową (B+R) i innowacyjną. W 2009 r. nakłady na B+R wyniosły 115,8 mln zł, co stanowi 1,3% wolumenu krajowego i plasuje województwo na 13. lokacie. W strukturze działalności badawczej i rozwojowej według dziedzin nauk zdecydowanie dominowały nauki rolnicze – 59,7%, podczas gdy w kraju najwyższy był udział nauk technicznych – 44,2%. Natomiast w strukturze wg źródeł finansowania nadal główne źródło, analogicznie jak w kraju, stanowił budżet państwa – 72,9% - 1. lokata w kraju (kraj 55,6%). Udział w finansowaniu tej działalności przez podmioty gospodarcze wyniósł tylko 7,8%, tj. najmniej w kraju (kraj 25,8%). Udział jednostek badawczo-rozwojowych wyniósł 1,8% (kraj 4,3%, 8. lokata). Udział organizacji międzynarodowych i instytucji zagranicznych kształtował się na poziomie 3,1% (kraj 5,5%, 11. lokata). Per capita nakłady na B+R były 3,4 razy niższe niż w kraju – 81,0zł (kraj 237,6 zł) – 12. lokata. Analiza przestrzenna tego wskaźnika wskazuje na utrzymujące się duże dysproporcje w skali kraju – najlepsze województwo mazowieckie przewyższało ponad 23-krotnie najslabsze lubuskie.

Wykres 35.

Nakłady na działalność B+R per capita wg województw w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Poziom nasycenia instytucjami naukowo-badawczymi jest wciąż niski, niemniej w 2009 r. odnotowano pogorszenie niektórych wskaźników charakteryzujących działalność badawczo-rozwojową. Liczba jednostek badawczo-rozwojowych w województwie zmniejszyła się o 1, tj. do stanu 22 jednostek, a liczba zatrudnionych spadła do 1 229 osób. Wskaźnik zatrudnienia w działalności badawczo-rozwojowej na 1 000 osób aktywnych zawodowo utrzymał się na poziomie ponad dwukrotnie niższym niż w kraju – 2,0% (kraj 4,3%) wobec 2,1% w 2008 r.

Relacja nakładów na działalność badawczo-rozwojową do produktu krajowego brutto wynosiła w województwie w 2009 r. 0,23% – 13. lokata w kraju (kraj 0,60%). Najniższą wartość zanotowano w 2006 r. – 0,18% (kraj 0,56%), najwyższą zaś w latach 2007-2008 – 0,29% (kraj 0,57%)

Przedsiębiorstwa przemysłowe w 2009 r. poniosły nakłady na działalność innowacyjną w wysokości 229,1 mln zł, tj. 1,0% wolumenu krajowego, co uplasowało Warmię i Mazury na ostatniej pozycji w kraju, wobec 12. lokaty w 2007 r. W 2009 r. w województwie zainstalowanych było 475 automatycznych linii produkcyjnych (13. lokata w kraju), 480 linii produkcyjnych sterowanych komputerowo (10. miejsce w kraju, analogicznie jak w 2008 r.), 401 centrów obróbkowych (9. miejsce w kraju, w porównaniu do 7. lokaty rok wcześniej) i 571 komputerów (duże, minikomputery i mikrokomputery do sterowania i regulacji procesami technologicznymi – ponownie 15. miejsce w kraju). Źródłem finansowania działalności innowacyjnej w przemyśle były środki własne – 51,6% – 13. lokata w kraju (kraj 68,4%), kredyty bankowe – 16,3% - 8. lokata (kraj 25,7 %), środki pozyskiwane z zagranicy – 7,9% – 5. lokata (kraj 3,2%). Udział przedsiębiorstw, które poniosły nakłady na działalność innowacyjną w ogóle przedsiębiorstw przemysłowych województwa obniżył się z 14,7% w 2008 r. – 14. lokata, do 13,3% w 2009 r. – 11. lokata (kraj z 17,1% do 14,4%), wobec 31,2% w 2007 r. – 8. lokata (kraj 32,4%).

W województwie 85,8% przedsiębiorstw posiadało dostęp do Internetu – 14. lokata (kraj 90,1%). Niestety wciąż mniej niż połowa, a więc 44,8% przedsiębiorstw posiada własną stronę internetową - ostatnia lokata wśród województw (kraj 57,4%), co może świadczyć o świadomej rezygnacji z dość znaczącej grupy odbiorców, szczególnie w dobie zakupów elektronicznych.

Reasumując, poniesione nakłady inwestycyjne per capita w województwie w wysokości 4101 zł nadal plasowały warmińsko-mazurskie w grupie województw o najniższych wskaźnikach – 13. lokata. Mimo poprawy relacji tego wskaźnika do średniej krajowej we wcześniejszych latach, tj. z 53,5% w 1999 r. do 81,5 % w 2006 r., w latach 2007-2009 nastąpiło ponowne obniżenie do 71,6%. Wiąże się to z obniżeniem analogicznego wskaźnika w przedsiębiorstwach z 75,8% w 2006 r. do 57,1% w 2009 r. Duże zróżnicowanie poziomu nakładów inwestycyjnych per capita występuje w podregionach a także powiatach. Niekorzystnym zjawiskiem, podobnie jak w innych województwach Polski Wschodniej, był wciąż niski poziom nakładów na B+R.

5. KAPITAŁ LUDZKI I SPOŁECZNY

5.1. Zmiany demograficzne

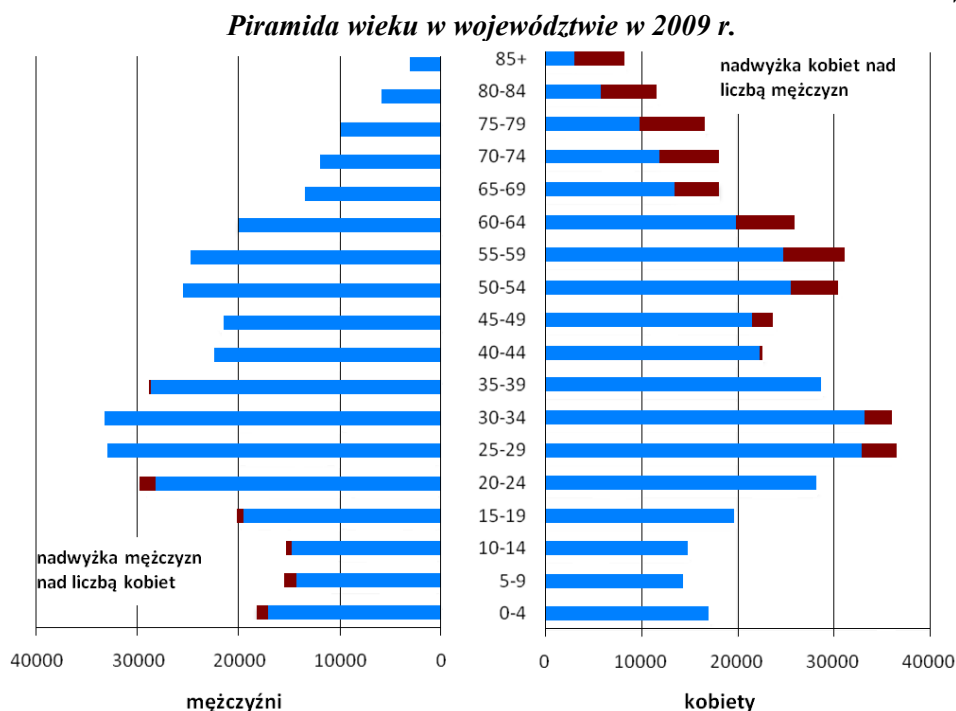
Na koniec 2009 r. województwo zamieszkiwało 1427,1 tys. osób, co stanowiło 3,7% ludności kraju (więcej o 45 osób niż w 2008 r.) – 12. miejsce w kraju i 0,3 % ludności Unii Europejskiej.

W województwie są obszary, gdzie zanotowano nadal wysoki ubytek ludności. Spadek ludności w latach 1999-2009 dotyczy przede wszystkim powiatów północnych: giżyckiego – 28858 osób i oleckiego – 23185 osób. Przyrost ludności odnotowano głównie w powiecie olsztyńskim – 7136 osób i m. Olsztyn – 5326 osób.

Poziom gęstości zaludnienia w podregionach, w województwie i w kraju utrzymuje się na niezmiennym poziomie od 1999 r. i wynosi 71 osób km² w podregionie elbląskim, 59 osób na km² w podregionie olsztyńskim i 45 osób na km² w podregionie ełckim (kraj 122 osoby na km²).

W ogólnej liczbie ludności kobiety stanowiły 51,3%. Relacje liczbowe mężczyzn i kobiet mierzone współczynnikiem feminizacji pozostawały na tym samym poziomie od 1999 r. z tendencją przewagi kobiet. Na 100 mężczyzn przypadało 105 kobiet (kraj 107), przy czym w miastach występowała zdecydowana przewaga liczebna kobiet – 110 (kraj 111). Wyższą od przeciętnej w województwie przewagę kobiet notuje się w powiatach miejskich: m. Olsztyn (115 kobiet) oraz m. Elbląg (109 kobiet). Liczebna przewaga mężczyzn nad kobietami występowała we wszystkich grupach wiekowych poniżej 40-44 (największa w grupach wiekowych 25-29 oraz 30-34, gdzie współczynnik maskulinizacji, czyli liczba mężczyzn na 100 kobiet wyniósł 107/100) Powyżej tej grupy wieku występowała nadwyżka kobiet nad liczbą mężczyzn i największa była wśród starszych. Współczynnik feminizacji dla grupy wiekowej 75-79 wyniósł 185, a dla grupy 70-74 współczynnik osiągnął wartość 155. Nadwyżka liczby kobiet nad liczbą mężczyzn można tłumaczyć wyższą umieralnością mężczyzn niż kobiet (tzw. nadumieralność mężczyzn). Najliczniejszą grupą wieku zarówno wśród mężczyzn jak i u kobiet była grupa wieku 25-29, która wśród mężczyzn stanowiła 9,4%, a u kobiet – 8,3%.

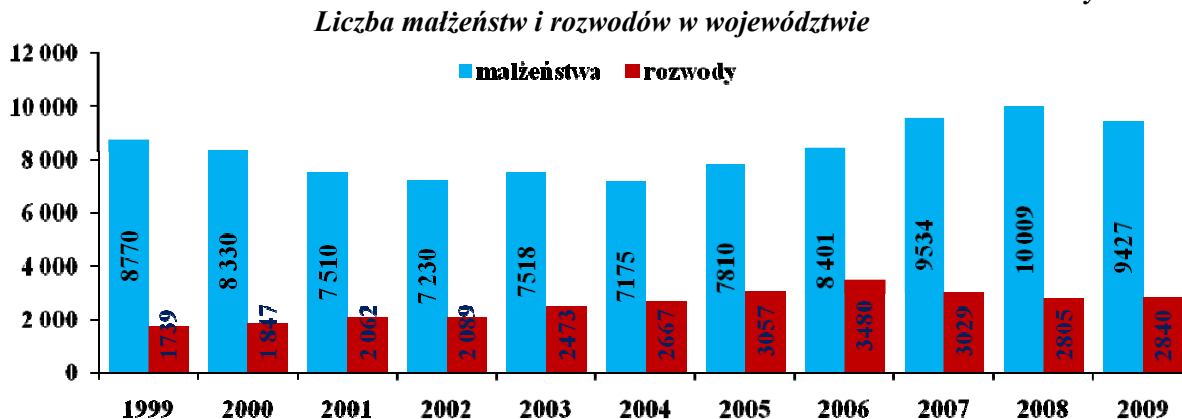
Wykres 36.

Źródło: Raport z monitoringu realizacji Wojewódzkiego Programu promocji i ochrony zdrowia na lata 2007-2013 za rok 2009, s. 10

Liczba zawieranych małżeństw od 2002 r. systematycznie rośnie. Na koniec 2009 r. ich poziom wyniósł 7,0 na 1 000 mieszkańców, wobec 5,0 w 2002 r. (kraj odpowiednio 6,8 i 5,0). Największy poziom zanotowano w podregionie elbląskim (7,1 i 5,0), w tym w powiecie działdowskim (8,0 i 5,1). Od 2006 r. liczba rozwodów zmniejsza się. Na 1000 ludności wskaźnik ten zmniejszył się z 2,43 w 2006 r. do 1,96 w 2008 r.

Wykres 37.

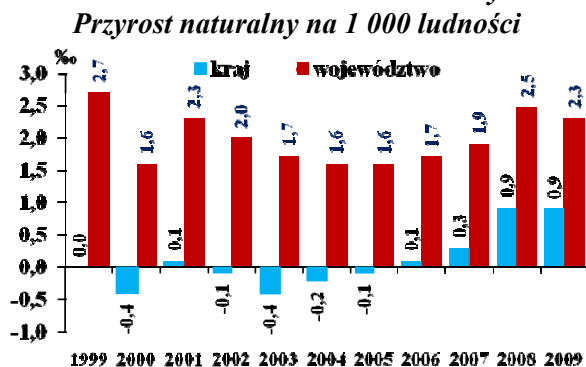
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W latach 1999-2003 odnotowywano systematyczny spadek liczby urodzeń – do 14,5 tys. w 2003 r., który był najbardziej niekorzystnym dla rozwoju demograficznego województwa. Rok 2009 był szóstym rokiem z kolei, w którym odnotowano wzrost liczby urodzeń żywych – 16,5 tys. (wzrost o 199 osób w porównaniu do 2008 r.).

W 2009 r. nastąpił spadek przyrostu naturalnego do 2,3‰ (2008 r. 2,5‰). Województwo jest 3. pod względem wielkości wskaźnika przyrostu naturalnego w Polsce, ex aequo z województwem małopolskim, po województwie pomorskim – 3,5‰ oraz wielkopolskim – 2,7‰ (kraj 0,9‰). Przyrost ten był również wyższy od średniej UE27, która wynosiła 1,0‰.

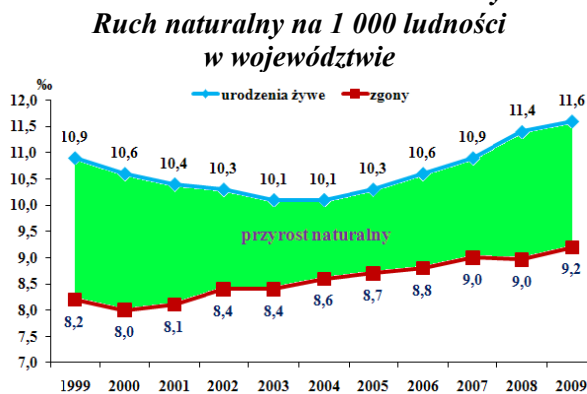
Pomimo rosnącej liczby urodzeń, w dalszym ciągu poziom reprodukcji nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń i dlatego nadal utrzymuje się okres depresji urodzeniowej. W 2009 r. współczynnik dzietności wyniósł 1,47 (kraj 1,40), co oznacza wzrost (o 0,02 punktu procentowego) w stosunku do odnotowanego w 1999 r.

Wykres 38.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Wykres 39.

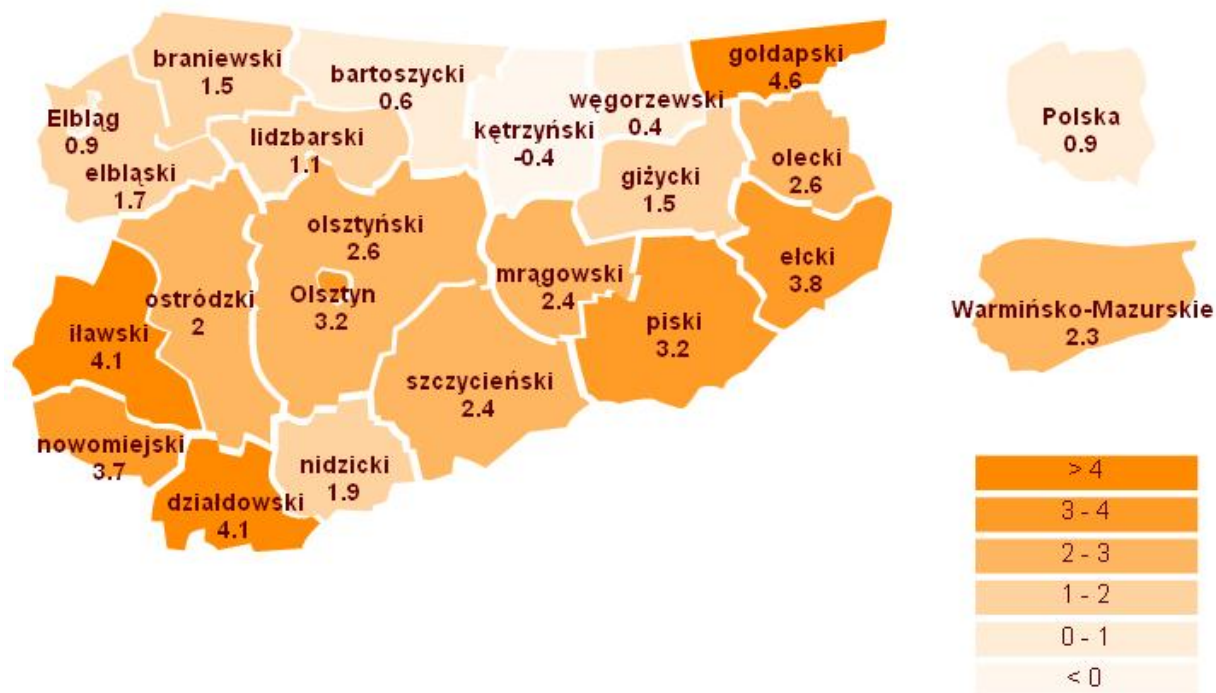
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Największym przyrostem naturalnym na 1 000 ludności w 2009 r. charakteryzowały się powiaty ziemskie: gołdapski – 4,6‰, działdowski – 4,1‰ oraz iławski – 4,1‰, natomiast wartość ujemną odnotowano tylko w powiecie kętrzyńskim – -0,4‰. W m. Elbląg przyrost naturalny wyniósł 0,9‰, a w m. Olsztyn – 3,2‰.

Mapa 12.

Współczynnik przyrostu naturalnego wg powiatów w 2009 r.

Źródło: Raport z monitoringu realizacji Wojewódzkiego Programu promocji i ochrony zdrowia na lata 2007-2013 za rok 2009, s. 7

Utrzymującym się od lat niekorzystnym procesem demograficznym, jest ujemne saldo migracji gminnych na pobyt stały, które od 2006 r. do 2008 r. miało tendencję malejącą. W 2009 r. uległo ono nieznacznej poprawie i wynosiło 2784 osoby, w 2008 r. – 3099 osób, a w 1999 r. – 2347 osób. Wskaźnik ogółem na 1 000 mieszkańców w 2009 r. był najniższy w kraju i wyniósł -1,95 (kraj -0,03). Głównymi przyczynami ruchu wędrownego ludności są czynniki ekonomiczne. Emigrują przede wszystkim ludzie młodzi, wśród których przeważają kobiety. Wyjazdy związane z poszukiwaniem lepszych warunków ekonomicznych, zazwyczaj ze wsi do miast, uzupełniają ruchy migracyjne z miasta na wieś związane z utratą pracy, a także z przemieszczaniem się bogacących się warstw społecznych, związanym ze zmianą miejskiego miejsca zamieszkania na okolice podmiejskie i bardziej komfortowe mieszkania poza miastami, ale jednocześnie w ich pobliżu. Wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. spowodowało wzrost zainteresowania wyjazdami z kraju. W 2009 r. na stałe wyjechało poza granice województwa 6,3 tys. osób, tj. mniej o 90 osób niż w 2008 r., a poza granice kraju wyjechały 1744 osoby (2008 r. – 1517 osób). Saldo migracji międzywojewódzkich zmieniło się z wartości -1995 osób w 1999 r. do -2714 osób w 2009 r. (w 2008 r. -2360 osób).

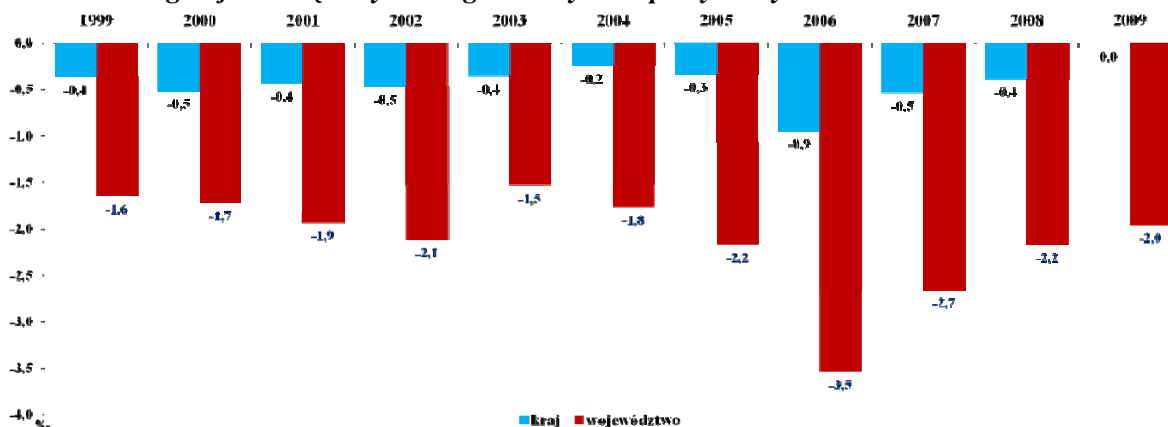
Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały wyniosło w 2009 r. -2714 osoby, w tym w miastach -2267 osób, zaś na wsi -447 osób, natomiast saldo migracji zagranicznych na pobyt stały wyniosło -70 osób.

W migracjach wewnątrzwojewódzkich uczestniczyło 11895 osób, w tym ze wsi do miast przemieściło się 31,8% z nich, ze wsi na wieś – 16,1%, z miast na wieś – 35,5%, a między miastami – 16,6%.

Mieszkańcy województwa warmińsko-mazurskiego najczęściej migrują do i z województwa mazowieckiego – 29,7% i pomorskiego – 27,6%. Za granicę kraju wyjechały 744 osoby (w tym 57,7% kobiet), a powróciły 674 osoby (w tym 62,9% mężczyzn).

Wykres 40.

Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych napo byt stały na 1 000 ludności w 2009 r.

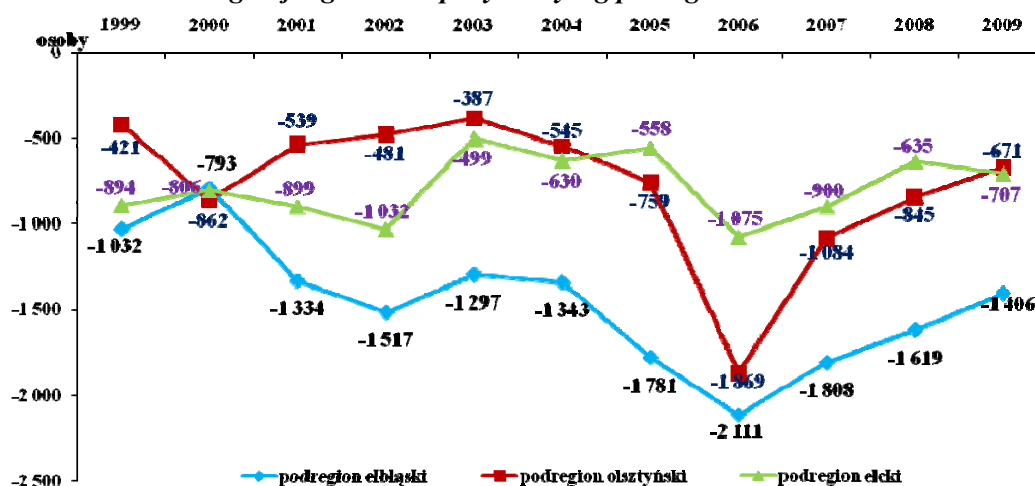

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Najwyższe saldo migracji stałej wewnętrznej w 2009 r. nadal notowano w podregionie elbląskim -1406 (w podregionie ełckim -707 osób i olsztyńskim -671 osób). Najwyższe saldo migracji zagranicznej notuje się w podregionie olsztyńskim -73 osoby (w 2008 r. -424 osoby), w elbląskim -8 osób (w 2008 r. -205 osób) i podregionie ełckim +11 osób (w 2008 r. -110 osób).

Wykres 41.

Saldo migracji ogółem na pobyt stały wg podregionów w 2009 r.

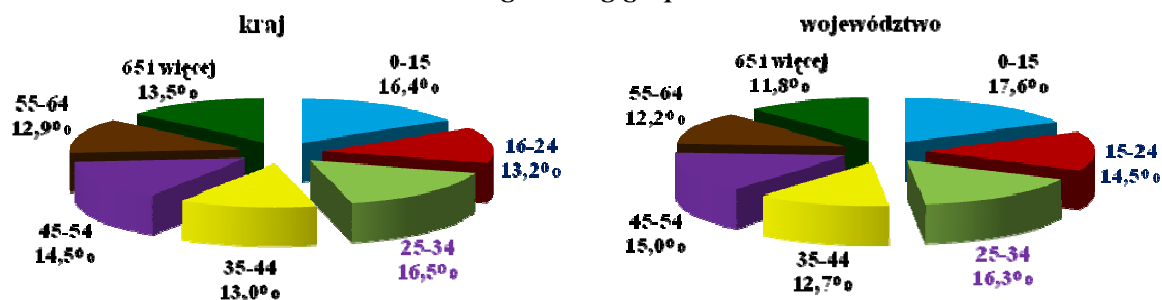

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Saldo migracji ogółem na 1 000 ludności również było najwyższe w podregionie elbląskim -2,63 (w 2008 r. -3,03), ełckim -2,47 (w 2008 r. -2,22), a w olsztyńskim -1,10 (w 2008 r. -1,39). Populacja województwa to społeczeństwo młodsze niż w kraju.

Wykres 42.

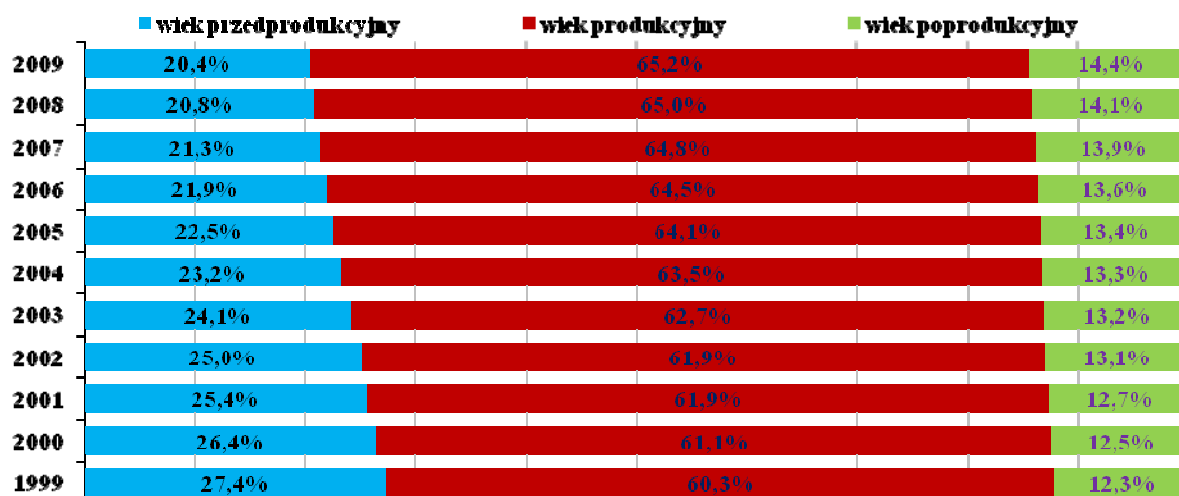
Struktura ludności ogółem wg grup wieku w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2010

Wykres 43.

Struktura ludności województwa wg ekonomicznych grup wieku

Źródło: Opracowanie własne podstawie BDL i Danych do aktualizacji diagnozy i stanu procesów zachodzących w województwie w latach 1999-2003

Struktura wieku ludności województwa w 2009 r. nadal jest nieznacznie korzystniejsza od średniej dla kraju, jak i w porównaniu z innymi regionami kraju, z uwagi na wysoki udział ludzi młodych. Podział ludności według ekonomicznych grup wieku wykazał, iż:

- udział ludności w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat dla mężczyzn i kobiet) w ogólnej liczbie mieszkańców systematycznie zmniejsza się z 27,4% w 1999 r., 23,2% w 2004 r. do 20,4% w 2009 r. (kraj odpowiednio: 24,9%, 21,2%, 19,0%),
- udział ludności w wieku produkcyjnym (18-64 lata dla mężczyzn, 18-59 lat dla kobiet) zwiększył się z 60,3% w 1999 r., 63,5% w 2004 r. do 65,2% w 2009 r. (kraj odpowiednio: 60,6%, 63,5%, 64,5%),
- udział ludności w wieku poprodukcyjnym (65 i więcej lat dla mężczyzn, 60 i więcej lat dla kobiet) zwiększył z 12,3% w 1999 r., 13,3% w 2004 r. i w 2009 r. wyniósł 14,4% (kraj odpowiednio: 14,5%, 15,3%, 16,5%).

W stosunku do 2008 r. liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym zmniejszyła się w województwie o 6138 osób, z tego w podregionie olsztyńskim o 2171 osób, w podregionie elbląskim o 2359 osób i ełckim o 1608 osób. Ludność w wieku produkcyjnym wzrosła w 2009 r. o 1995 osób, z tego w podregionie olsztyńskim o 282 osoby, ełckim o 1037 osób i elbląskim o 676 osób. Struktura wieku ludności w poszczególnych powiatach wykazuje stosunkowo niewielkie różnicowanie.

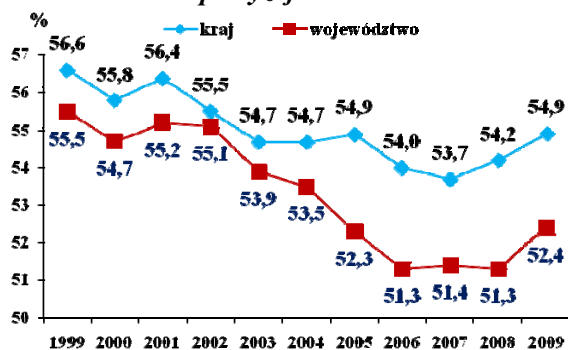
Wzrost liczby ludności w wieku produkcyjnym spowodował spadek współczynnika obciążenia demograficznego. Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym systematycznie zmniejsza się. W 2009 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają w województwie 53 osoby w wieku nieprodukcyjnym (średnio w kraju 55), a w 1999 r. – 65 osób (kraj 65 osób). Wskaźnik ten w 2009 r. był różny w populacjach miast i wsi (39 osób i 57 osób).

5.2. Rynek pracy

W 2009 r. spadło przeciętne zatrudnienie w Gospodarce Narodowej oraz wzrosła stopa bezrobocia. Rynek pracy w województwie nie był w stanie zagospodarować istniejących zasobów siły roboczej, co niekorzystnie wpływało na zjawiska i procesy na nim zachodzące.

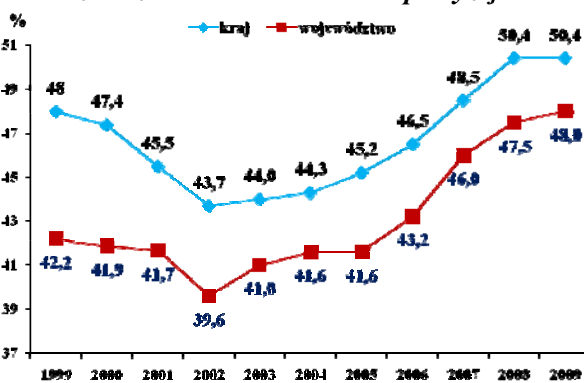
Liczba aktywnych zawodowo wg BAEL²⁰ w 2009 r. nieznacznie wzrosła (o 1,8%) w stosunku do 2008 r. i liczyła 615 tys. osób (przeciętna roczna) – 55,6% to mężczyźni. Wśród aktywnych zawodowo 563 tys. osób pracowało, a 52 tys. osób poszukiwało pracy jako osoby bezrobotne. Liczba biernych zawodowo (z racji wieku lub niespełniania warunków do uznania ich za bezrobotnych) wyniosła 558 tys. osób, z tego z powodu choroby i/lub niepełnosprawności – 94 tys. osób – 16,8% ogółu biernych zawodowo i 8,0% ludności ogółem w wieku powyżej 15 lat. Najwyższą liczbę biernych zawodowo stanowili emeryci – 222 tys. osób – w stosunku do 1999 r. wzrost o 59,7%.

Wykres 44.
Współczynnik aktywności zawodowej ludności powyżej 15 lat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Wykres 45.
Wskaźnik zatrudnienia ludności powyżej 15 lat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Współczynnik aktywności zawodowej ludności w województwie w porównaniu do 2008 r. nieznacznie wzrósł – o 1,1 punktu procentowego, natomiast w kraju – o 0,7 punktu. Poziom aktywności zawodowej ludności nadal jest niski – województwo zajmuje 14. miejsce, wobec 13. w 2007 r. W 2009 r. gorsze wskaźniki odnotowano tylko w województwie zachodniopomorskim (52,1%) i pomorskim (52,3%). Rozpiętość między średnim wskaźnikiem aktywności zawodowej w kraju i w województwie zwiększyła się z 1,1 punktu w 1999 r. do 2,5 punktu w 2009 r. Wskaźnik zatrudnienia od 1999 r. wzrósł o 5,8 punktu i wynosił 48,0% (średnia w kraju 50,4%) – 15. lokata w kraju (w 2008 r. 47,5% – 14. lokata).

Na obszarach wiejskich nadal sytuacja na rynku pracy była trudniejsza. W miastach pracowało 58,0% ludności aktywnej zawodowo, a na wsi – 33,5%.

Stopa bezrobocia mierzona metodą BAEL w 2009 r. wzrosła i wyniosła 8,5% (w 2008 r. 7,5%), a w kraju – 8,2% (w 2008 r. 7,1%), co uplasowało województwo na 8. lokacie (w 2008 r. 10. lokata) (UE27 8,9%). W miastach województwa wyniosła ona 8,2% (kraj 8,3%) – 6. lokata, a na wsi – 8,8% (kraj 8,0%) – 10. lokata.

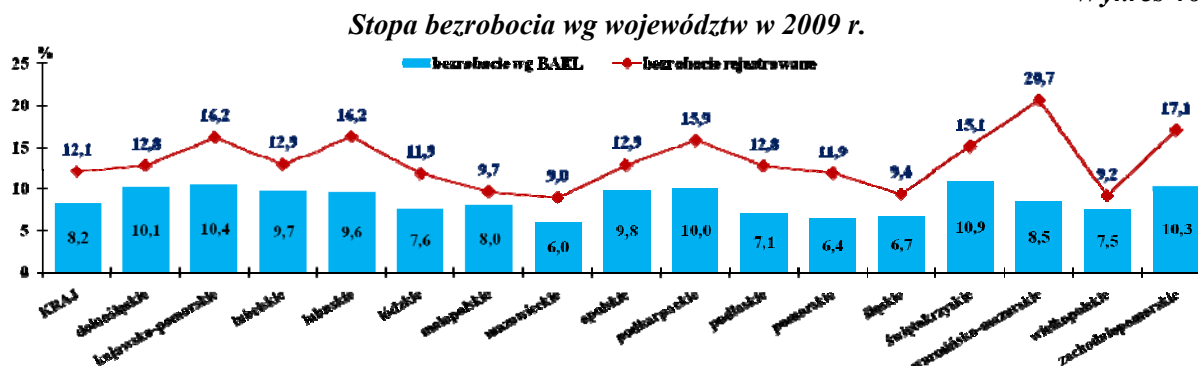
Poziom bezrobocia rejestrowanego²¹ i mierzony metodą BAEL różnią się, a najwyższa różnica dotyczy województwa warmińsko-mazurskiego (12,2 punktu procentowego). Najmniejszą różnicę zanotowano w województwie wielkopolskim i małopolskim (1,7 punktu procentowego).

²⁰ Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) – badanie mające na celu uzyskanie informacji o wielkości i strukturze zasobów siły roboczej.

²¹ W przypadku bezrobocia rejestrowanego definicja odnosi się do osób bezrobotnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy (zgodnie z pojęciem „bezrobotni zarejestrowani”) i aktywnych zawodowo, będących sumą zarejestrowanych osób bezrobotnych i pracujących w jednostkach sektora publicznego i prywatnego. Liczba pracujących nie uwzględnia osób odbywających czynną służbę wojskową oraz pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

Na koniec 2009 r. stopa bezrobocia rejestrowanego wyniosła 20,7%, tj. o 8,6 punktu procentowego więcej niż średnio w kraju (o 3,9 punktu procentowego więcej niż w 2008 r.). Stopa bezrobocia wciąż była zdecydowanie najwyższa w podregionie ełckim – w 2009 r. wyniosła 24,9% (w 2008 r. 21,4%).

Wykres 46.

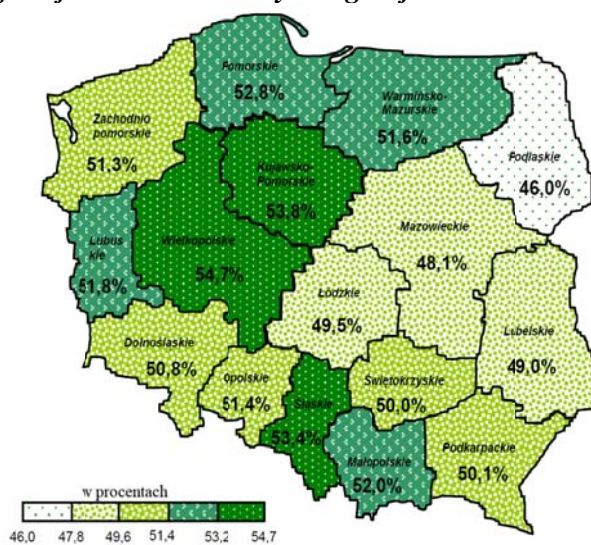

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W dalszym ciągu na Warmii i Mazurach utrzymuje się znaczny udział kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem, choć udział ten w porównaniu do roku poprzedniego uległ zmniejszeniu o 5,3 punktu procentowego.

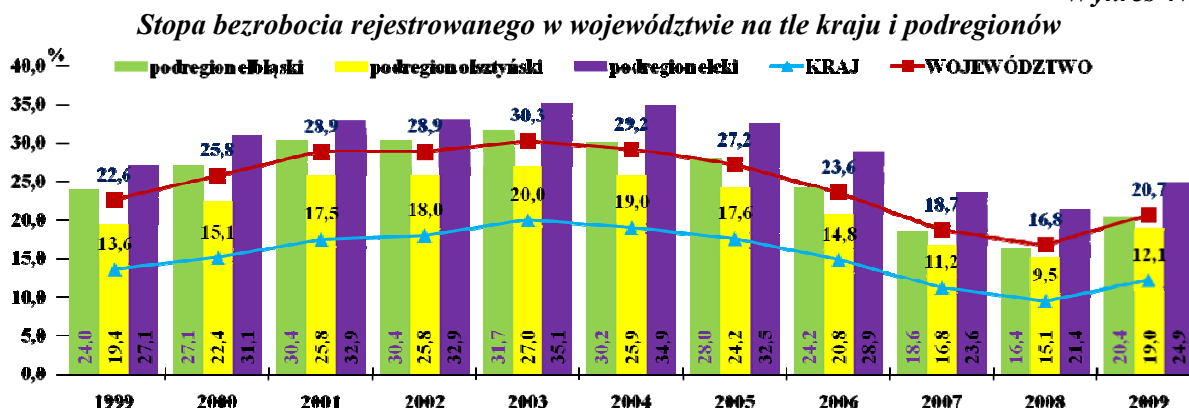
Mapa 13.

Udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.)

Źródło: Rynek pracy w Polsce 2009 r., s.10

Wykres 47.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, RSWW-M 2000-2003, WW-M PPG 2004, RSW 2000-2010

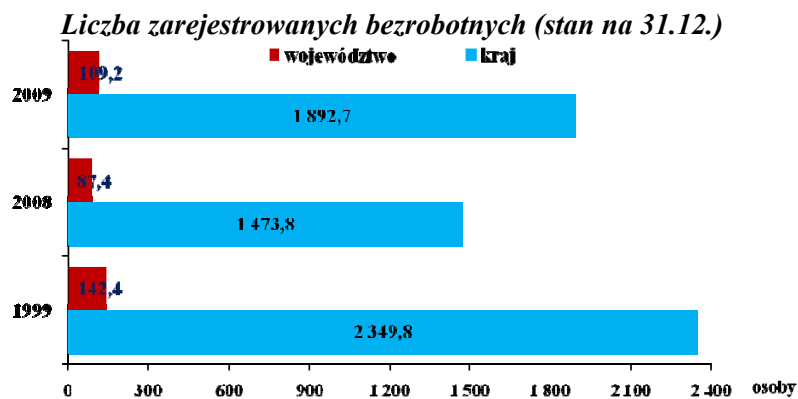
W poszczególnych powiatach stopa bezrobocia rejestrowanego była zróżnicowana. Najwyższą stopę nadal odnotowano w powiatach: bartoszyckim – 33,8%, braniewskim – 32,9% i piskim – 31,7%, najniższą zaś w m. Olsztyn – 7,3% (w 2008 r. 4,3%). W m. Elbląg stopa bezrobocia wzrosła do 15,7% (w 2008 r. 11,7%).

W województwie w 2009 r. w dalszym ciągu w dużo wyższej skali niż średnio w kraju utrzymywały się problemy na rynku pracy. Liczba osób bezrobotnych zarejestrowanych od 2001 r. do 2008 r. wykazywała tendencje spadkowe – z 178,4 tys. osób do 87,4 tys. osób, ale w już w 2009 r. uległa wzrostowi do poziomu 109,2 tys. osób. Spadała w tym okresie także stopa bezrobocia rejestrowanego – z 31,1% do 16,8%, ale w 2009 r. znów wzrosła do 20,7%.

Liczba bezrobotnych w 2009 r. w stosunku do 1999 r. zmniejszyła się o 23,3% (kraj 19,5%). Natomiast w odniesieniu do 2008 r. zaobserwowany wzrost bezrobocia w regionie był stosunkowo dużo niższy niż w kraju (odpowiednio 24,9% i 28,4%).

Terytorialne rozmieszczenie bezrobotnych było zróżnicowane. Najwięcej tych osób na koniec 2009 r. odnotowano w powiecie ostródzkim – 8,9 tys. (w 2008 r. 6,8 tys.) i w powiecie olsztyńskim – 7,7 tys. (w 2008 r. 5,4 tys.), najmniej natomiast w powiecie węgorzewskim – 2,2 tys. osób (w 2008 r. 2,0 tys.) i nidzickim – 2,2 tys. osób (w 2008 r. 2,1 tys.).

Wykres 48.

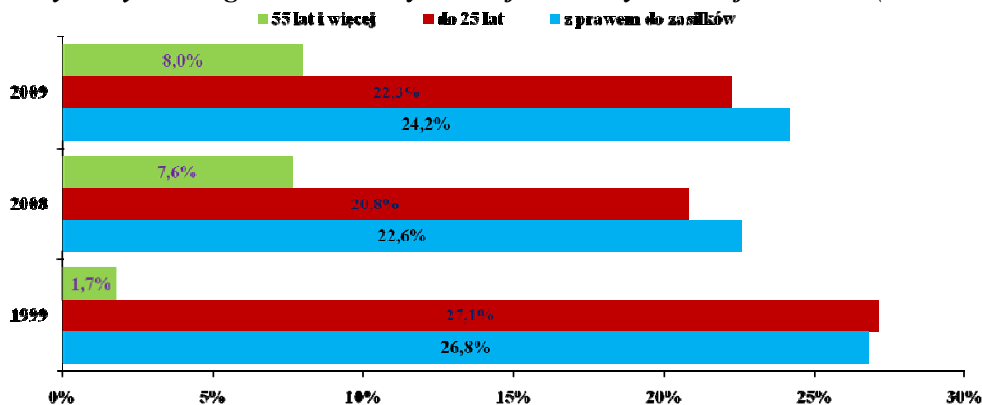

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Analiza bezrobotnych wskazuje na wzrost bezrobocia wśród ludzi młodych (o 1,5 punktu procentowego w stosunku do roku poprzedniego) oraz wśród ludzi w wieku niemobilnym (o 0,4 punktu). Zmalał natomiast odsetek bezrobotnych z prawem do zasiłku (o 2,6 punktu procentowego w stosunku do 1999 r.).

Wykres 49.

Struktura wybranych kategorii bezrobotnych zarejestrowanych w województwie (stan na 31.12.)

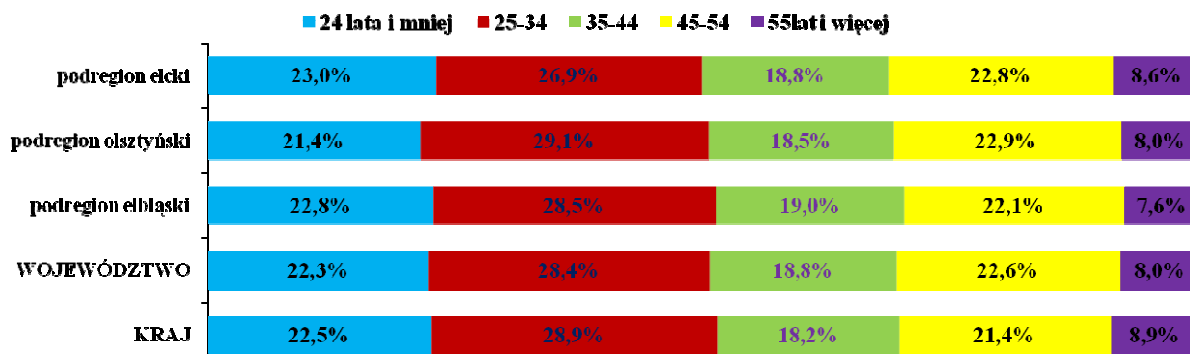

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSWW-M 2000-2010

Wykres 50.

Struktura bezrobotnych zarejestrowanych wg wieku w 2009 r.

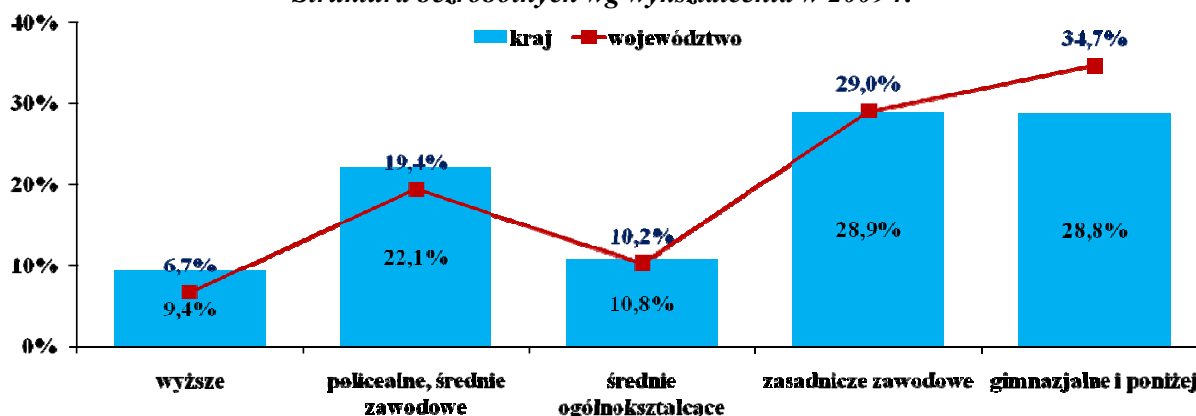

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wśród bezrobotnych zarejestrowanych przeważają z tendencją malejącą osoby o niskim poziomie wykształcenia. W 2009 r. w województwie, podobnie jak w kraju, największą grupę osób bezrobotnych stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 34,7% (w 1999²² r. 40,2%, w 2008 r. 36,6%, kraj odpowiednio 28,8% i 33,1%, 30,4%) oraz osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym – 29,0% (w 1999 r. 35,4%, 2008 r. 28,1%, kraj odpowiednio 28,9%, 38,2% i 28,1%). Najniższe bezrobocie zanotowano wśród osób z wykształceniem wyższym – 6,7% (w 2008 r. 6,2%, kraj odpowiednio 9,4% i 8,5%) i średnim ogólnokształcącym – 10,2% (w 2008 r. 9,6%, kraj odpowiednio 10,8% i 10,2% w kraju).

Wykres 51.

Struktura bezrobotnych wg wykształcenia w 2009 r.

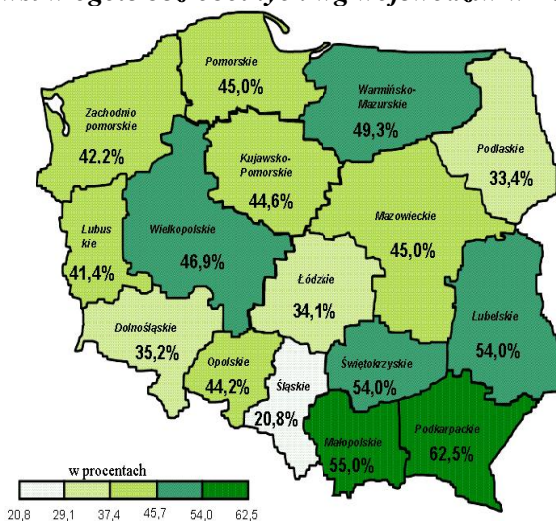
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W ostatnich latach wśród bezrobotnych powoli malał udział mieszkańców wsi. W 2009 r. stanowili oni 49,3% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych, w 2008 r. – 50,4%, a w 2000 r. – 48,1%. Najniższy odsetek bezrobotnych zamieszkałych na wsi odnotowano w województwie śląskim – 20,8% (w 2008 r. 21,3%), a najwyższy w województwie podkarpackim – 62,5% (w 2008 r. 62,8%).

²² Dane dotyczą osób z wykształceniem podstawowym i niższym

Mapa 14.

Udział zamieszkałych na wsi w ogóle bezrobotnych wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.)

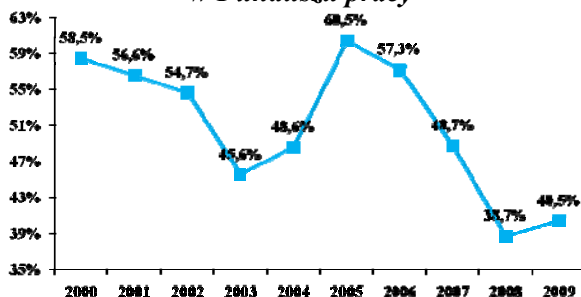

Źródło: Rynek pracy w Polsce 2009 r., s. 11

Udział bezrobotnych z prawem do zasiłku w 2009 r. wyniósł 24,2%, wobec 22,6% w 2008 r. i 26,8% w 1999 r. Bez pracy powyżej 12 miesięcy pozostawało 26,1% ogółu bezrobotnych (w 2008 r. 31,5%, w 1999 r. 43,3%). W 2009 r. województwo dysponowało kwotą w wysokości 474,6 mln zł pochodzącą z Funduszu pracy, tj. o 34,1% większą niż rok wcześniej, z czego 192,0 mln przeznaczonych zostało na zasiłki dla bezrobotnych, tj. o 40,2% więcej niż w 2008 r.

Wykres 52.

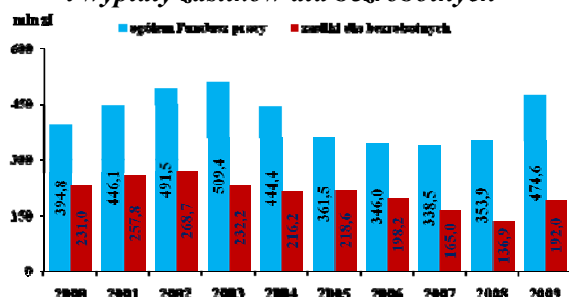
Udział zasiłków dla bezrobotnych w Funduszu pracy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSWW-M 2004-2010 i Bezrobocie w województwie warmińsko-mazurskim w 2001 r., s. 34

Wykres 53.

Fundusz pracy i wypłaty zasiłków dla bezrobotnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSWW-M 2004-2010 i Bezrobocie w województwie warmińsko-mazurskim w 2001 r., s. 34

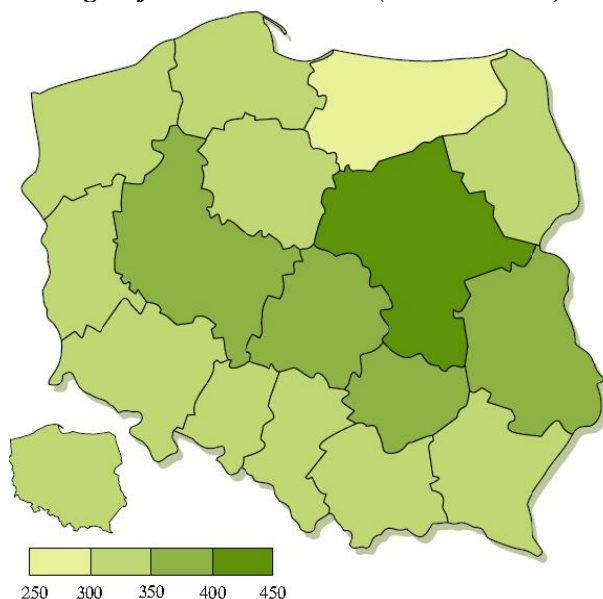
Na przestrzeni lat 2000-2008 zmniejszała się liczba bezrobotnych oraz natężenie bezrobocia mierzone stopą bezrobocia, a wzrosła liczba pracujących, natomiast w 2009 r. zaobserwowano tendencję odwrotną.

Liczba pracujących w gospodarce narodowej na koniec 2009 r. wyniosła 378,8 tys. osób, co oznacza spadek w stosunku do 2008 r. o 4,1% (kraj -1,9%) i ulokowała województwo na 14. miejscu, przed województwem opolskim i lubuskim. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy – 73,7%, a w 2008 r. – 73,9% (kraj odpowiednio 74,7% i 74,4%). Właściciele, współwłaściciele i bezpłatnie pomagający członkowie rodzin stanowili 25,8%, a w 2008 r. – 25,6%, (kraj odpowiednio 24,9% i 25,2%).

Wskaźnik liczby pracujących w przeliczeniu na 1 000 ludności na koniec 2009 r. wyniósł 289 osób – ostatnia lokata, wobec 299 osób w 2008 r. (kraj odpowiednio 352 osoby i 360 osób).

Mapa 15.

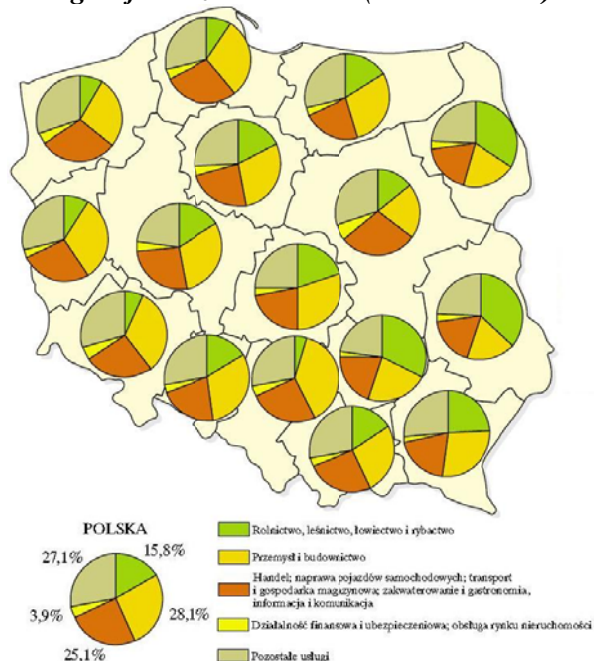
**Pracujący w gospodarce narodowej
na 1 000 ludności²³
wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.)**

Źródło: Pracujący w Gospodarce Narodowej w 2009 r., s.174

Mapa 16.

**Struktura pracujących
w sektorach działalności²⁴
wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.)**

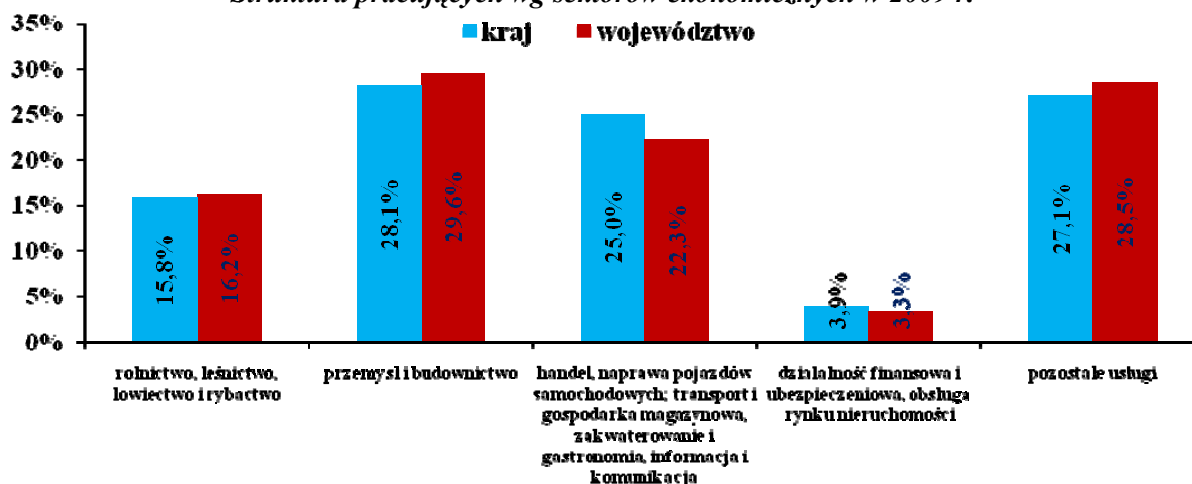

Źródło: Pracujący w Gospodarce Narodowej w 2009 r., s. 175

Struktura pracujących w gospodarce narodowej stosunkowo nieznacznie różniła się od średniej krajowej. Nieco wyższy niż w kraju był udział pracujących w przemyśle i budownictwie (o 1,5 punktu procentowego), pozostałych usługach (o 1,4 punktu procentowego) oraz rolnictwie, leśnictwie, łowiectwie i rybactwie (o 0,4 punktu procentowego), natomiast nieco niższy niż w kraju był udział pracujących w handlu, napraw pojazdów samochodowych; transportu i gospodarki magazynowej, zakwaterowania i gastronomii, informacji i komunikacji (o 2,7 punktu procentowego) oraz działalności finansowej i ubezpieczeniowej i obsługi rynku nieruchomości (o 0,6 punktu procentowego).

Wykres 54.

Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

²³ Dane dotyczą pracujących wg faktycznego miejsca pracy, bez jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

²⁴ Dane dotyczą pracujących wg faktycznego miejsca pracy, bez jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

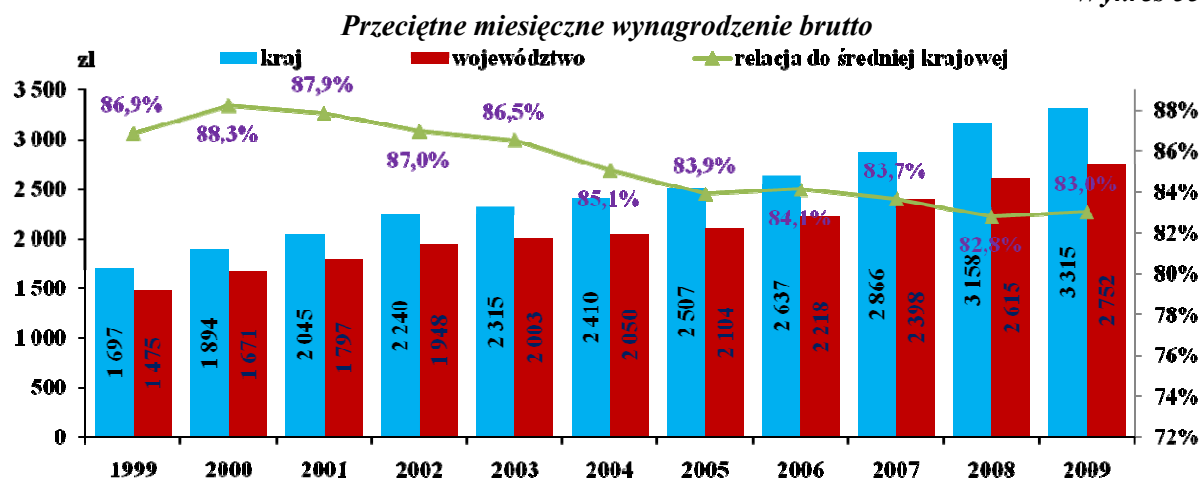
Liczba pracujących na 1000 ludności (łącznie z rolnictwem indywidualnym) w poszczególnych powiatach województwa w 2009 r. była znacznie zróżnicowana. Najwyższą wartość tego wskaźnika odnotowano w m. Olsztyn (345) i powiecie iławskim (283), najniższą w powiecie braniewskim (171) i piskim (174).

Nadal utrzymało się zróżnicowanie w poziomie aktywności zawodowej w zależności od poziomu wykształcenia. Wskaźniki zatrudnienia wg poziomu wykształcenia w poszczególnych grupach osób wyniosły:

- wykształcenie wyższe – 76,2% (w 2008 r. 79,2%),
- wykształcenie policealne i średnie zawodowe – 58,5% (w 2008 r. 60,5%),
- wykształcenie zasadnicze zawodowe – 66,1% (w 2008 r. 61,8%),
- wykształcenie gimnazjalne i niższe – 18,8% (w 2008 r. 19,7%).

Poziom przeciętnego wynagrodzenia brutto był w województwie znacznie niższy niż w kraju. W 2009 r. przeciętne wynagrodzenie brutto wynosiło 2752 zł, wobec 2615 zł w 2008 r., (kraj odpowiednio 3315 zł i 3158 zł). W odniesieniu do 1999 r. wzrost ten wyniósł 86,6% (kraj 95,4%). Relacja przeciętnego wynagrodzenia brutto w regionie w stosunku do średniej krajowej w latach 1999-2009 była zróżnicowana (spadała i rosła). W 2009 r. wzrosła ona o 0,2 punktu procentowego w stosunku do roku poprzedniego i wyniosła 83,0%.

Wykres 55.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

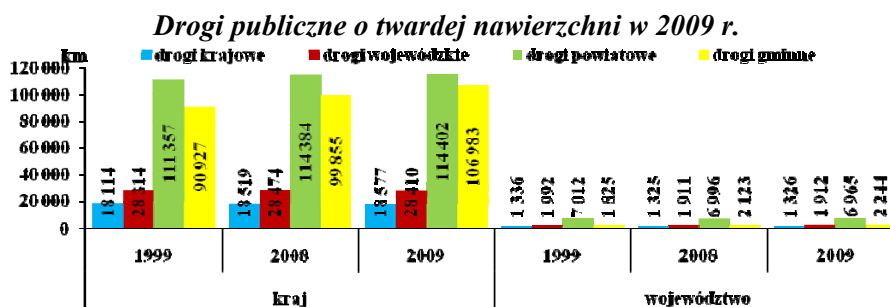
W przekroju terytorialnym województwa poziom i wzrost przeciętnej płacy²⁵ był zróżnicowany. Najwyższe płace otrzymywali pracujący w m. Olsztyn (3323 zł) i w m. Elbląg (2837 zł) oraz powiatach: olsztyńskim (2761 zł) i szczycieńskim (2628 zł), najniższe zaś w powiatach: nowomiejskim (2309 zł) i iławskim (2339 zł). Wyższy przyrost wynagrodzenia brutto od przeciętnego w województwie w 2009 r. w odniesieniu do 2008 r. (5,2%) odnotowano w 10 powiatach ziemskich województwa, najwyższy w powiecie bartoszyckim – 11,3%, lidzbarskim – 8,7% i nidzickim – 8,4%. Najniższe zmiany zanotował powiat piski – 0,1%, giżycki – 2,6% oraz olecki – 3,7%.

²⁵ Dane nie dotyczą podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób oraz zatrudnionych za granicą, fundacji, stowarzyszeń i innych organizacji.

6. INFRASTRUKTURA TRANSPORTOWA

Sieć dróg publicznych o nawierzchni twardej w województwie wyniosła w 2009 r. 12447,3 km, co stanowiło 4,6% całości dróg o twardej nawierzchni w kraju (12. lokata). Gęstość dróg o twardej nawierzchni w przeliczeniu na 100 km² powierzchni ogólnej była najniższa w kraju – 51,4 km – 51,0 km w roku ubiegłym (kraj odpowiednio 85,8 km i 83,5 km), a w 1999 r. wynosiła ona 50,3 km. Drogi o nawierzchni twardej ulepszonej²⁶ stanowiły 93,6% długości dróg o nawierzchni twardej (kraj 91,3%). Większość dróg o twardej nawierzchni w województwie to drogi powiatowe – 56,0%.

Wykres 56.

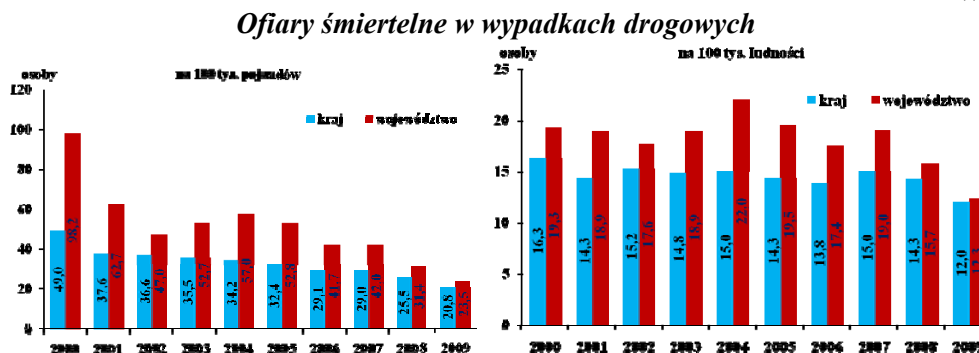

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

Udział podregionów: elbląskiego i olsztyńskiego w wojewódzkiej sieci dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni był w 2009 r. porównywalny i wyniósł odpowiednio 39,3% i 39,4%. Drogi podregionu elckiego stanowiły 21,4% ogólnej sieci dróg o twardej nawierzchni województwa. W każdym z podregionów przeważały drogi powiatowe.

Drogi województwa są w większości wąskie i kręte, z drzewami w skrajni, bez utwardzonych poboczy, ze zdewastowaną nawierzchnią. Zły stan dróg jest jednym z powodów bardzo złej sytuacji pod względem bezpieczeństwa ruchu drogowego. W 1 817 wypadkach drogowych zanotowanych w 2009 r. zginęło 176 osób, a 2 382 zostały ranne – 11. lokata w kraju (kraj odpowiednio 44 196 wypadków, 4 572 ofiar śmiertelnych i 56 046 rannych). Przy spadku liczby wypadków w stosunku do roku poprzedniego wynoszącym 11,2% w 2009 r. (w 2008 r. -3,6%), znacznie spadła liczba ofiar śmiertelnych – w 2009 r. o 19,0% (wobec spadku w 2008 r. o zaledwie 1,1%). Województwo utraciło niechlubną 2. lokatę w kraju pod względem liczby ofiar śmiertelnych w przeliczeniu na 100 tys. pojazdów, zajmując 4. miejsce – 23,5 osoby, i utrzymało poprzednioroczną 7. lokatę pod względem ofiar śmiertelnych przypadających na 100 tys. ludności – 12,3 osoby.

Wykres 57.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

W województwie w 2009 r. nastąpił największy w kraju przyrost liczby samochodów osobowych – o 4,5% wobec roku poprzedniego (1. lokata w kraju pod względem przyrostu),

²⁶ z kostki kamiennej, klinkieru, betonu, z płyt kamienno-betonowych, bitumu

autobusów – o 1,7% (14. lokata w kraju pod względem przyrostu), samochodów ciężarowych – o 4,6% (5. lokata w kraju pod względem przyrostu), a motocykli – o 5,0% (ostatnia lokata w kraju pod względem przyrostu). Zarejestrowanych było 551,9 tys. samochodów osobowych, tj. 386 samochodów na 1000 ludności (kraj 432), co uplasowało województwo na 14. miejscu. W przeliczeniu na 1000 ludności zarejestrowane zostały 62 samochody ciężarowe – 13. lokata (kraj 73) i 30 motocykli – 5. lokata (kraj 26).

Tabela 4.

Przewozy w transporcie samochodowym zarobkowym w województwie

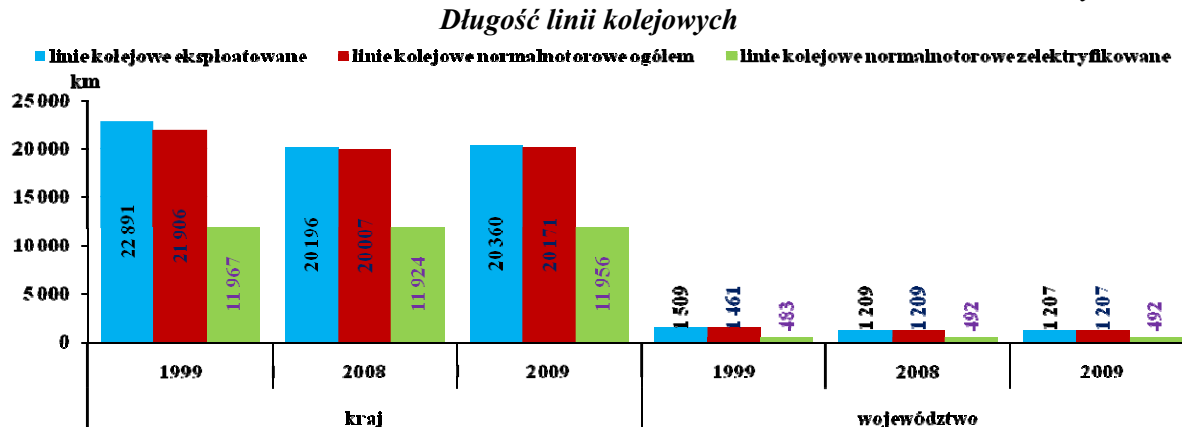
	2000	2008	2009
komunikacja krajowa			
Przewozy ładunków (tys. t)	1 625,3	2 031,3	1 385,0
Przewozy pasażerów (tys. osób)	30 263,1	21 322,3	20 789,5
komunikacja międzynarodowa			
Przewozy ładunków (tys. t)	232,2	1 323,5	224,3
Przewozy pasażerów (tys. osób)	70,0	91,0	41,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSWW-M 2010

W porównaniu z rokiem poprzednim, nastąpił spadek liczby pasażerów przewożonych zarówno w komunikacji krajowej (o 2,5%), jak i międzynarodowej (o 54,7%) oraz spadek wielkości przewozów ładunków w obydwu rodzajach komunikacji – o 31,8% w komunikacji krajowej i o 83,1% w komunikacji międzynarodowej.

Długość eksploatowanych linii kolejowych została w porównaniu z 2008 r. skrócona o 2 km do 1207 km, co uplasowało województwo na 7. pozycji w kraju (kraj 20360 km). Zlikwidowanych zostało 0,2% niezelektryfikowanych normalnotorowych linii kolejowych. Gęstość linii kolejowych eksploatowanych na 100 km² od 2004 r. niezmiennie wynosiła 5 km – 14. lokata, zaś w przeliczeniu na 10 tysięcy ludności – 8,5 km – 2. lokata.

Wykres 58.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i RSW 2000-2010

W 2009 r. granicę państwa przez przejścia zlokalizowane na terenie województwa warmińsko-mazurskiego przekroczyło 17,7 tys. autobusów, w tym 8,8 tys. z kraju i 8,9 tys. do kraju, 558,0 tys. samochodów osobowych i motocykli, w tym 270,1 tys. z Polski i 287,9 tys. do Polski oraz 97,0 tys. samochodów ciężarowych i ciągników, w tym 45,0 tys. z Polski i 52,0 tys. do kraju. Pojazdy obywateli polskich stanowiły 48,5% ogółu pojazdów przekraczających granice, cudzoziemców zaś – 51,5%.

Dostępność komunikacyjna jest wciąż główną barierą rozwojową województwa. Jest ona również największym czynnikiem zagrożenia wizerunku regionu w ocenie aspektów związanych z przyjazdami do regionu. Jakość dróg i połączeń kolejowych budzi największe niezadowolenie mieszkańców i osób przyjezdnych.

7. OCHRONA ŚRODOWISKA

W zakresie ochrony środowiska działania są skierowane szczególnie na ochronę wód i powietrza, ochronę ziemi i gleb.

Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w 2009 r. wyniósł 144,7 hm³, co stanowiło 1,3% łącznego zużycia wody w kraju (kraj 10 828,4 hm³) i dało Warmii i Mazurom 9. lokatę.

Tabela 5.

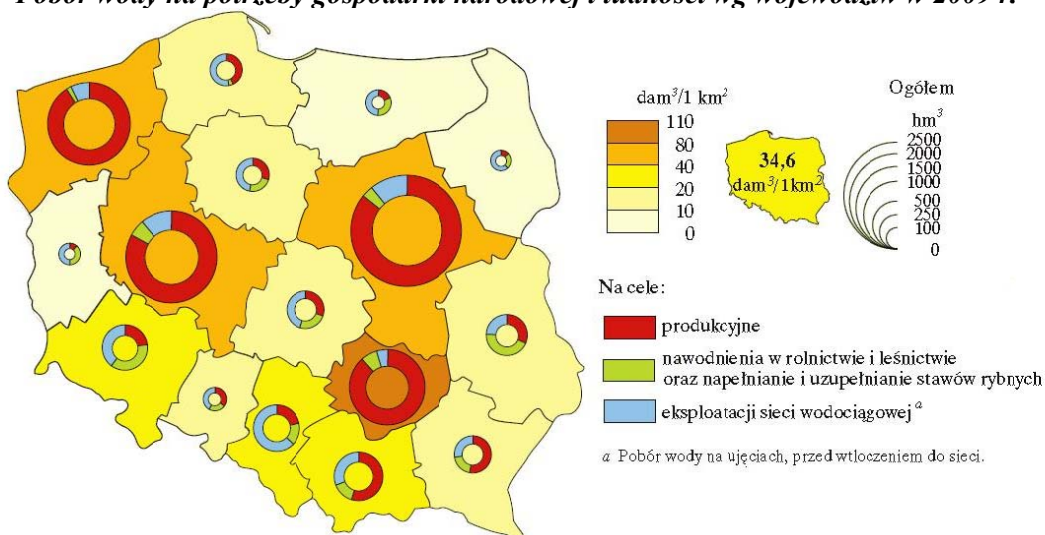
Pobór i zużycie wody na potrzeby GN i ludności w 2009 r.

Jednostka organizacyjna	Pobór ogółem (hm ³)	Zużycie ogółem (hm ³)	Udział (%)					
			ogółem		w tym:			
			pobór	zużycie	na potrzeby przemysłu		na potrzeby eksploatacji sieci wodociągowej	
					pobór	zużycie	pobór	zużycie
KRAJ	10 828,40	10 309,46	100,0	100,0	70,2	73,8	19,1	15,0
WOJEWÓDZTWO	144,7	130,2	1,3	1,3	18,6	21,3	49,0	42,8
podregion elbląski	60,5	55,7	41,8	42,8	28,1	32,1	44,0	37,6
podregion olsztyński	63,6	56,4	44,0	43,3	12,1	13,3	49,3	57,5
podregion elcki	20,5	18,1	14,2	13,9	11,1	12,9	62,8	43,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i Ochrony środowiska 2010, s. 56-57

Mapa 17.

Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności wg województw w 2009 r.

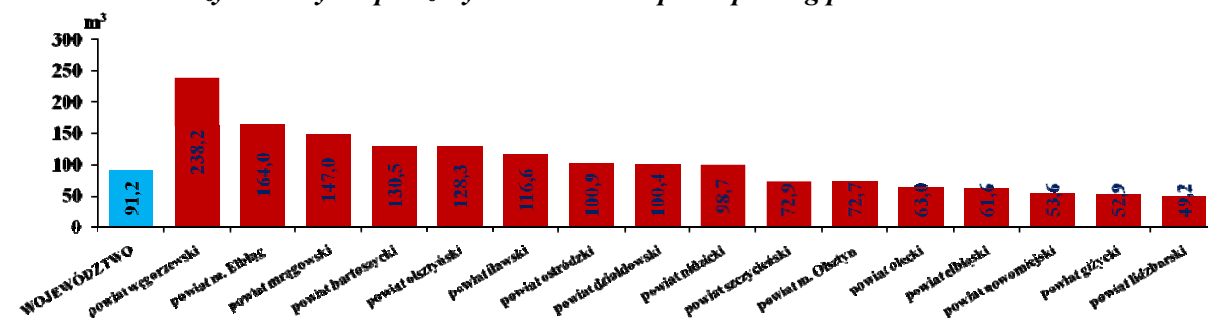

Źródło: Ochrona środowiska 2010, s. 563

Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności per capita w 2009 r. wyniosło 91,2 m³ (w kraju 270,1 m³) – 12. lokata. Największe zużycie zanotowano w powiecie węgorzewskim – o 189,0 m³ więcej niż w powiecie lidzbarskim o najmniejszym zużyciu.

Wykres 59.

Zużycie wody na potrzeby GN i ludności per capita wg powiatów w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 60.

Struktura zużycia wody na potrzeby GN i ludności w 2009 r.

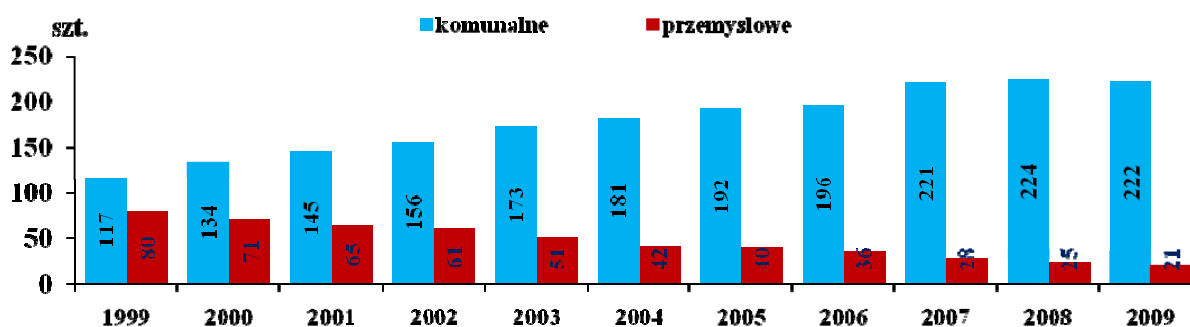
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W województwie zmniejsza się ilość ścieków przemysłowych i komunalnych odprowadzanych do wód lub do ziemi. W 2009 r. odprowadzono 49,1 hm³ (w 2008 r. 50,1 hm³) ścieków, z tego oczyszczonych zostało 47,0 hm³ – tj. 95,7%. Siecią kanalizacyjną odprowadzanych do wód lub do ziemi zostało 71,2 hm³ ścieków. W podregionie elbląskim wytworzono 34,8% ścieków, w tym 97,1% ścieków oczyszczonych, olsztyńskim – 47,5%, w tym 94,4% oczyszczonych, ełckim – 17,9%, w tym 96,6% oczyszczonych. W układzie powiatów najwięcej ścieków wytworzono w m. Olsztyn 10,0 hm³, tj. 20,4% ogółu wytworzonych ścieków w województwie, z czego 92,0% zostało oczyszczonych.

Systematycznie poprawiają się wskaźniki dotyczące korzystania z oczyszczalni ścieków. Średnio w 2009 r. w województwie korzystało z oczyszczalni ścieków 72,7 % ludności – kraj 64,2%, (w 2008 r. 72,2%, kraj 63,1%, wobec 61,7% w 1999 r., kraj 51,1%). W miastach wskaźnik ten kształtował się na poziomie 98,1% (kraj 88,1%); na wsi 34,9% (kraj 26,9%). Najniższy odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków utrzymuje się w powiecie nowomiejskim (37,4%) i elbląskim (43,7%).

Wykres 61.

Oczyszczalnie ścieków komunalnych i przemysłowych w województwie

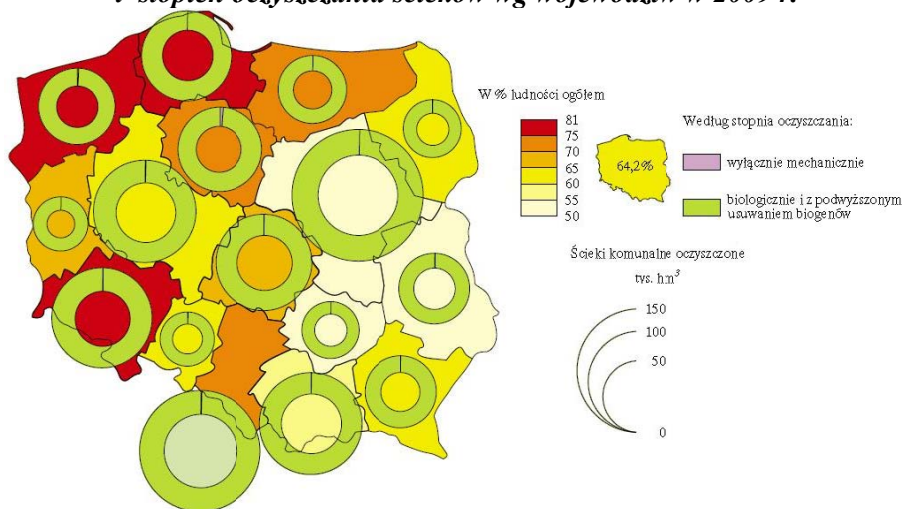
Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Notuje się systematyczny spadek ilości oczyszczalni przemysłowych. Na 21 oczyszczalni ścieków przemysłowych działających w województwie w 2009 r. było tylko 8 oczyszczalni biologicznych, 6 oczyszczalni mechanicznych, 2 chemiczne i 5 z podwyższonym usuwaniem biogenów.

Z działających 222 oczyszczalni komunalnych pracujących na sieci kanalizacyjnej 71,2% stanowiły oczyszczalnie biologiczne (w 2008 r. 68,3%), a z podwyższonym usuwaniem biogenów – 28,8% (2008 r. 30,3%).

Mapa 18.

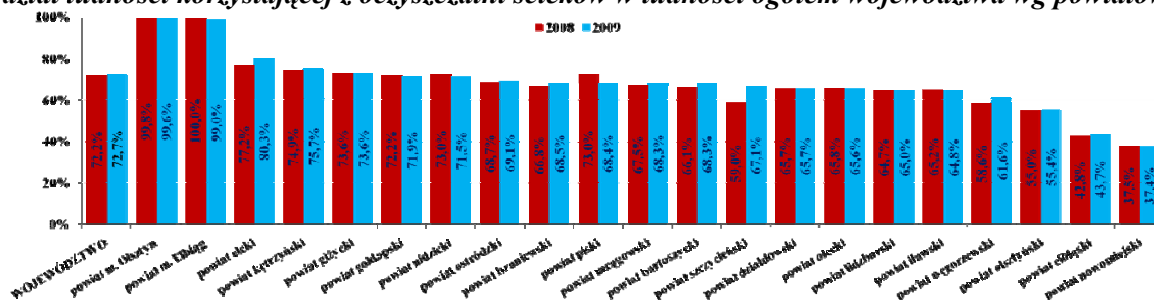
**Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków
 i stopień oczyszczania ścieków wg województw w 2009 r.**

Źródło: Ochrona środowiska 2010, s. 566

Wykres 62.

Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w ludności ogółem województwa wg powiatów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Najwyższy wzrost odsetka ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w 2009 r. wobec roku poprzedniego odnotowano w powiecie szczycieńskim (o 8,1 punktu) i piskim (o 3,1 punktu).

W 2009 r. w województwie działało 49 zakładów szczególnie uciążliwych dla czystości powietrza (podobnie jak w 2000 r.). W 2009 r. zanieczyszczenia wyniosły 1,5 tys. ton, wobec 2,5 tys. ton w 2000 r. (w tym ze spalania paliw 1,4 tys. ton, wobec 2,3 tys. ton w 2000 r.), gazowe 9,7 tys. ton (wobec 15,3 tys. ton w 2000 r.). Tylko w powiatach gołdapskim i nowomiejskim nie notuje się tego typu zanieczyszczeń.

Poważnym zagrożeniem dla środowiska są również odpady wytwarzane przez przedsiębiorstwa przemysłowe. Ich uciążliwość przejawia się przede wszystkim zanieczyszczeniem wody i gleby, skażeniem powietrza, niszczeniem walorów krajobrazowych, wyłączaniem z użytkowania terenów rolniczych i leśnych zajmowanych pod ich składowanie. Liczba zakładów wytwarzających odpady (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wzrosła z 49 w 2000 r., do 81 zakładów w 2007 r. i zmniejszyła się w 2009 r. do 71.

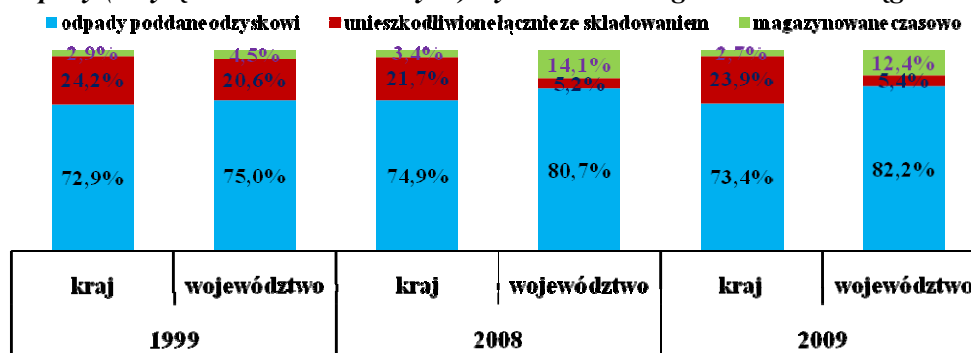
Odpady (z wyłączeniem odpadów komunalnych) wytworzone w ciągu 2009 r. wyniosły 755,1 tys. ton, tj. o 83,2 tys. ton (9,9%) mniej niż w 2008 r.

Odpady wytworzone w zakładach poddane odzyskowi w 2009 r. stanowiły 82,2% (w 2008 r. 80,7%, w 2000 r. 75%), 12,4% odpadów magazynowano czasowo (w 2008 r. 14,1%), a 5,4% odpadów unieszkodliwiono (w 2008 r. 5,2%). Wielkość odpadów dotychczas składowanych (nagromadzonych) na składowiskach własnych zakładów wyniosła na koniec 2009 r. 1 232,0 tys. t (w 2008 r. 1 240,4 tys. ton).

W 2009 r. niezrekultywowana powierzchnia składowania odpadów wyniosła, podobnie jak rok wcześniej, 9,2 ha (w 2007 r. 8,7 ha).

Wykres 63.

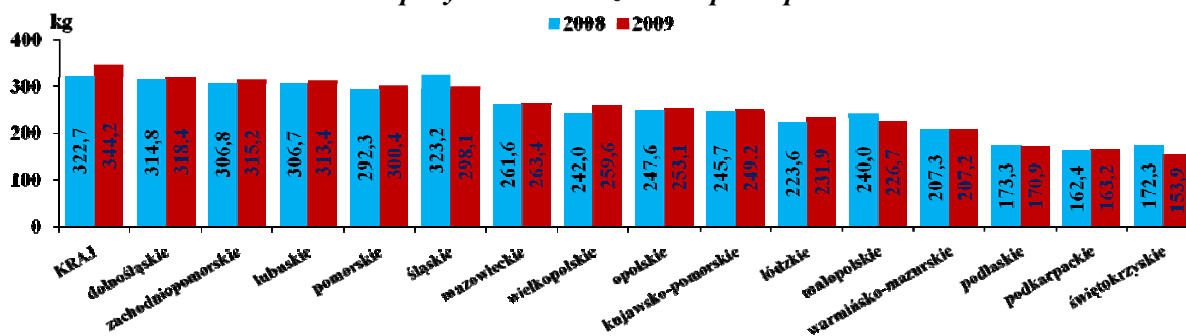
Odpady (z wyłączeniem komunalnych) wytworzone i nagromadzone w ciągu roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wykres 64.

Odpady komunalne zebrane per capita

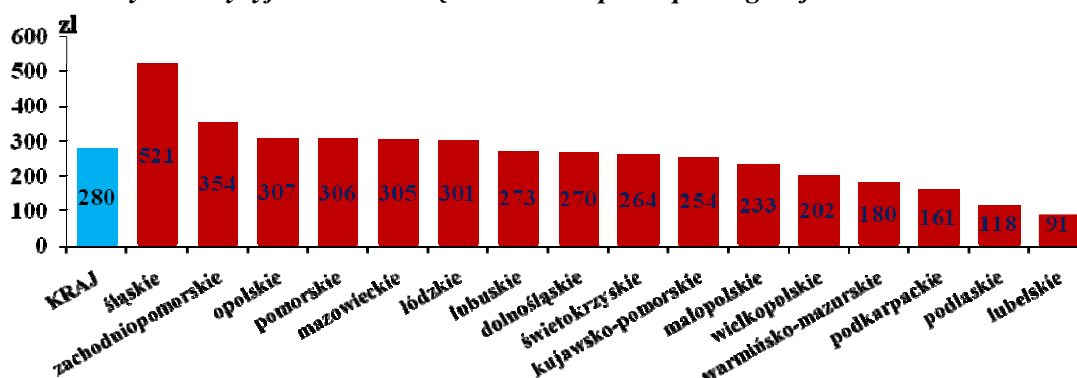

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Na ochronę środowiska w latach 1999-2009 w województwie wydatkowano łącznie 1,6 mld zł. W 2009 r. nakłady ogółem wyniosły 256,3 mln zł (2008 r. 139,4 mln zł – wzrost o 82,1% w porównaniu do 2008 r. i o 83,9% w stosunku do 1999 r.). Poziom nakładów na inwestycje chroniące środowisko w województwie stanowił 4,4% nakładów inwestycyjnych ogółem w województwie (kraj 4,9%) – 9. lokata. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska stanowiły tylko 2,4% nakładów ogółem poniesionych na ochronę środowiska w kraju (14. lokata). W 2009 r., podobnie jak rok wcześniej, najwięcej zainwestowano w województwie śląskim – 2,4 mld zł – 8,5% nakładów ogółem i 22,7% nakładów ogółem na ochronę środowiska w kraju oraz analogicznie w województwie mazowieckim – 1,6 mld zł, 3,5% i 14,9%.

Wykres 65.

Nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska per capita wg województw w 2009 r.

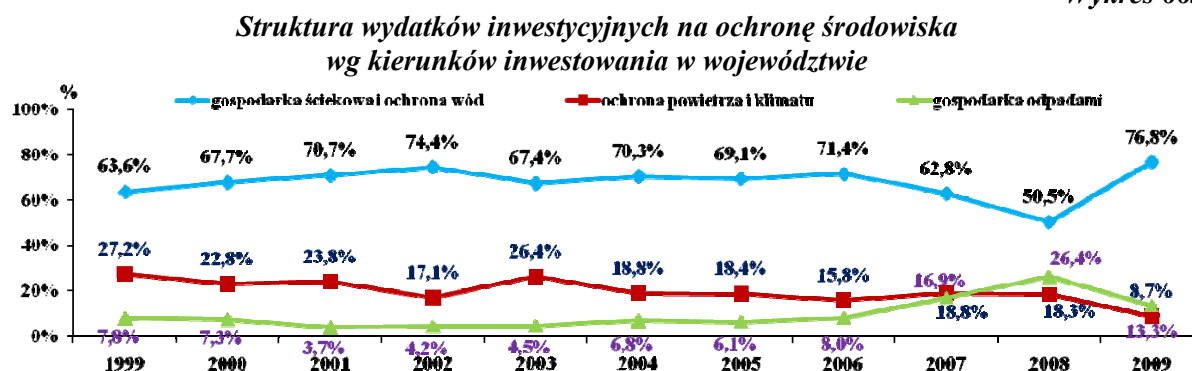

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ochrona środowiska 2010, s. 443

W województwie na gospodarkę ściekową i ochronę wód wydano 196,8 mln zł (więcej o 126,3 mln zł niż w 2008 r.), na ochronę powietrza i klimatu – 22,2 mln zł (spadek o 3,3 mln zł), a na gospodarkę odpadami, ochronę różnorodności biologicznej i krajobrazu oraz zmniejszenie hałasu i wibracji – 34,1 mln zł (mniej o 2,8 mln zł).

W strukturze inwestowania na ochronę środowiska wg głównych kierunków wydatkowania w 2009 r. odnotowano spadek udziału nakładów w odniesieniu do 2008 r. na gospodarkę odpadami o 17,7 punktu procentowego do 8,7%, ochronę powietrza – o 5,0 punktu do 13,3% oraz wzrost inwestycji gospodarkę ściekową i ochronę wód o 26,3 punktu do 76,8%.

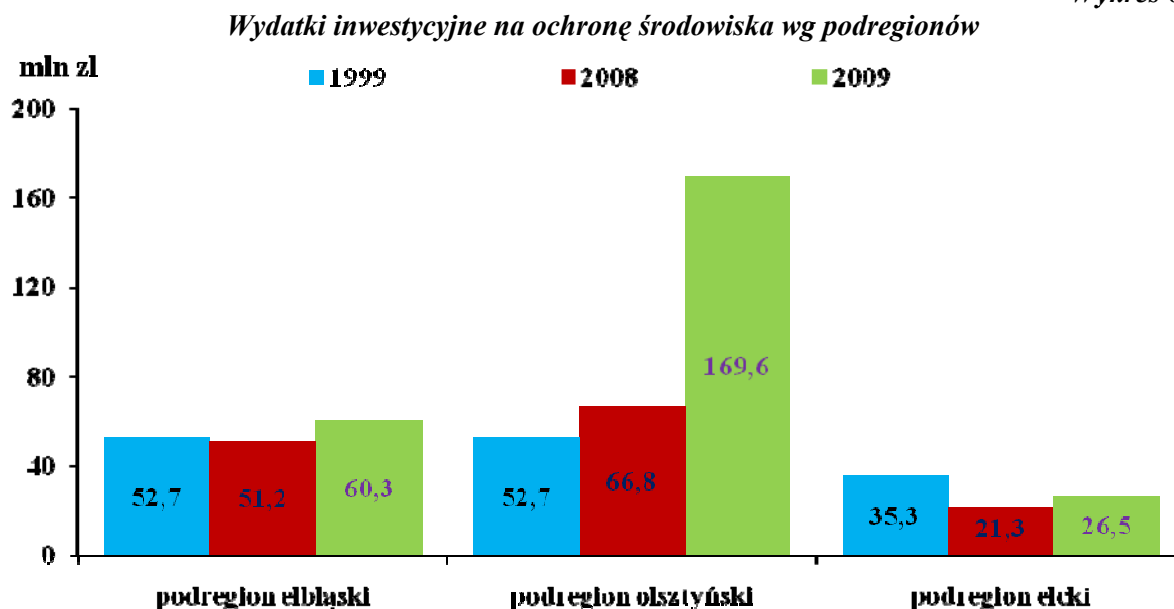
Wykres 66.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie RSW 2000-2010

Z nakładów ogółem w województwie na środki trwałe służące ochronie środowiska w 2009 r. najczęściej przeznaczono w podregionie olsztyńskim 66,1% (w 2008 r. 47,9%, w 1999 r. 37,5%), w elbląskim – 23,5% (w 2008 r. 36,7%, w 1999 r. 37,5%), a w elckim – 10,3% (w 2008 r. 15,3%, w 1999 r. 25,1%).

Wykres 67.

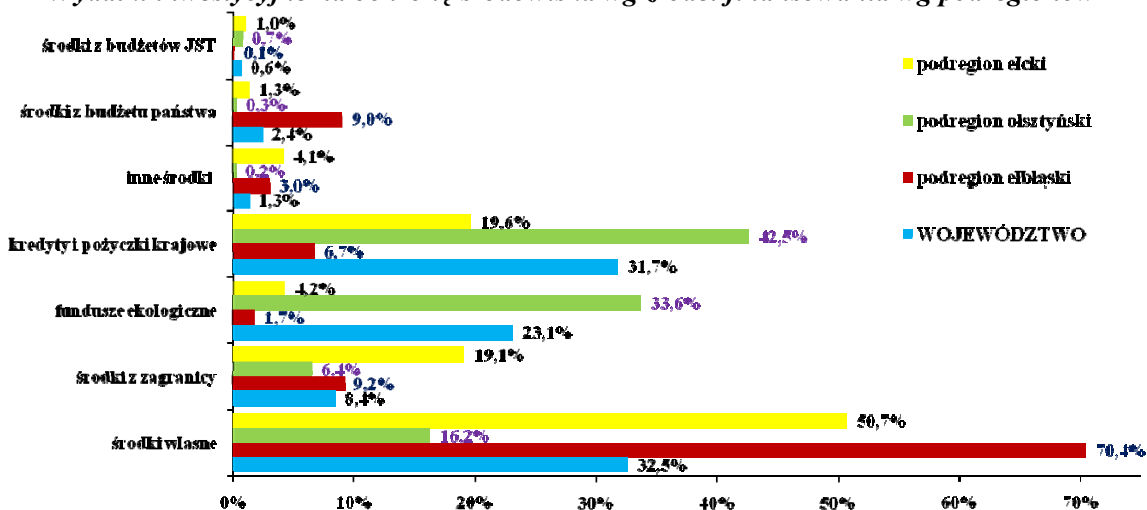
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Z 256,3 mln zł przeznaczonych na inwestycje w ochronę środowiska województwa 32,5% pochodziło ze środków własnych (w 2008 r. 64,1%), 8,4% z zagranicy (w 2008 r. 10,7%), 23,1% z funduszy ekologicznych (w 2008 r. 10,8%), 31,7% z kredytów i pożyczek bankowych (w 2008 r. 6,6%). Wydatki inwestycyjne z budżetu województwa wynosiły 941,4 tys. zł, z budżetu powiatu – 251,8 tys. zł, gminy – 295,8 tys. zł, a z budżetu centralnego – 6,2 mln zł.

Wykres 68.

Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska wg źródeł finansowania wg podregionów

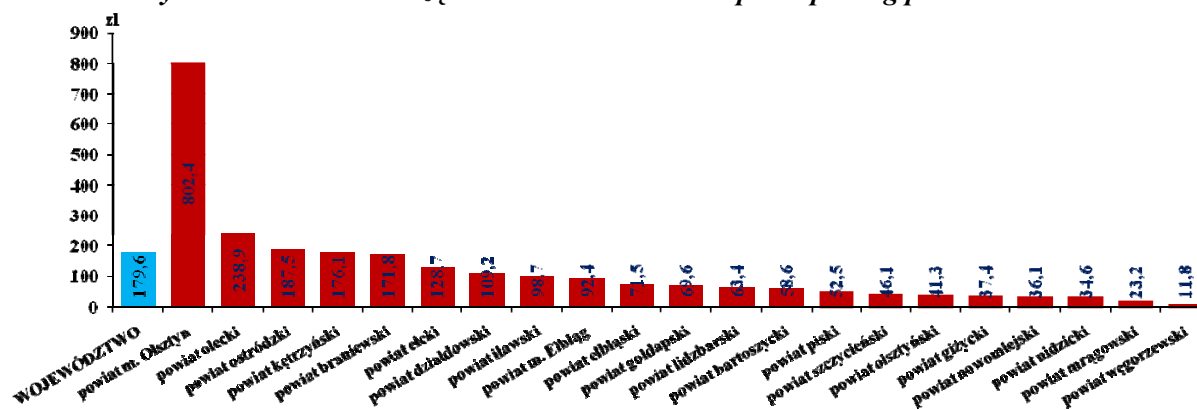
inne środki - np. środki własne rolników, środki własne - np. środki inwestora
Źródło: Opracowanie własne na podstawie WW-M PPG 2010

W 2009 r. w układzie powiatów najwięcej nakładów wydano w m. Olsztyn²⁷ (141,6 mln zł – 55,2% ogółu nakładów na ochronę środowiska w województwie) –, oraz w powiecie ostródzkim (19,6 mln zł – 7,6%), najmniej w powiecie węgorzewskim (274,7 tys. zł) i nidzickim (1 158,0 zł).

Poziom inwestycji na ochronę środowiska per capita był w województwie bardzo zróżnicowany. W 2009 r. wskaźnik kształtował się na poziomie 179,6 zł, w 2008 r. – 97,7 zł, a w 1999 r. – 98,6 zł (kraj odpowiednio 279,6 zł, 223,6 zł i 224,4 zł). W podregionie olsztyńskim zainwestowano per capita 276,4 zł, w elbląskim – 113,8 zł, a w elckim – 93,3 zł.

Wykres 69.

Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska per capita wg powiatów w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL i WW-M PPG 2010

Efekty rzeczowe uzyskane w 2009 r. w wyniku przekazania do użytku inwestycji z zakresu gospodarki ściekowej i ochrony wód to: 106,6 km sieci kanalizacyjnej odprowadzającej ścieki i 40,7 km sieci kanalizacyjnej odprowadzającej wody odpadowe, 3 komunalne oczyszczalnie ścieków o łącznej przepustowości oczyszczalni 23 070 m³/d, 4 podczyszczalnie ścieków przemysłowych o przepustowości 22 m³/d. Gospodarka wodna wzbogaciła się m.in. o 239,2 km sieci wodociągowej, a uzdatnianie wody zwiększyło się

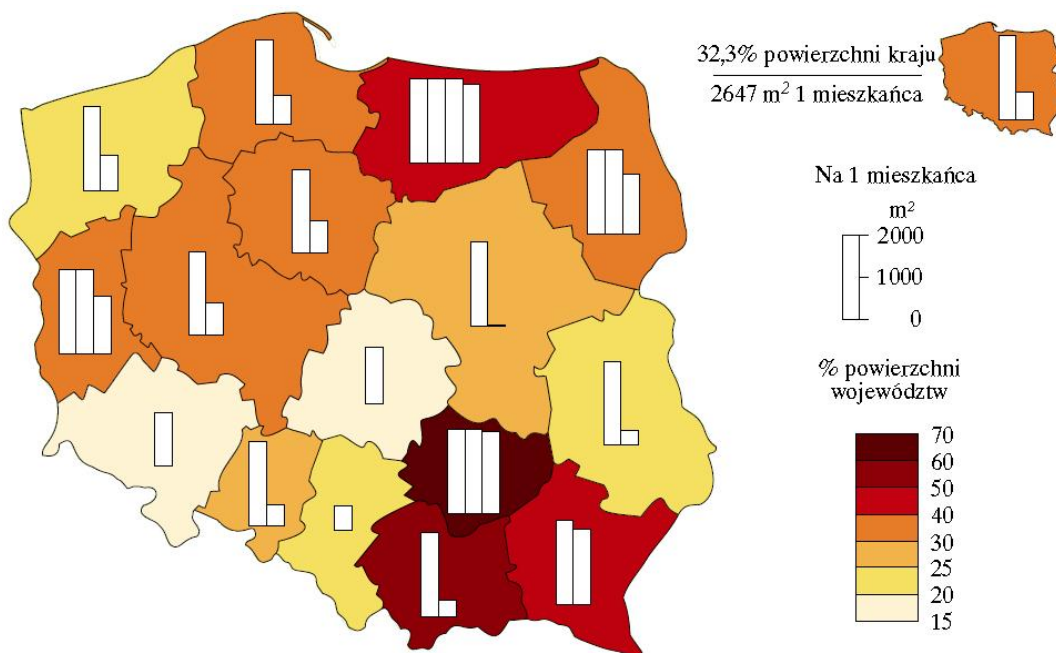
²⁷ Wydatki te związane były z realizacją projektu „Budowa i modernizacja systemu kanalizacji sanitarnej i deszczowej oraz rozbudowa sieci wodociągowej w Olsztynie”, organizowanego przez Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. Olsztyn.

do 19 768 m³/d, natomiast wydajność ujęć wodnych (bez ujęć w energetyce zawodowej) wyniosła 5 204 m³/d.

Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych w 2009 r. wyniosła 1,12 mln ha (46,5% ogólnej powierzchni województwa), co stanowiło 11,1% powierzchni chronionej kraju – 2. lokata. Per capita przypadało w województwie 7 872 m² powierzchni chronionej – 1. lokata w kraju. Największą część powierzchni obszarów prawnie chronionych zajmowały obszary chronionego krajobrazu – 951,9 tys. ha oraz parki krajobrazowe – 144,9 tys. ha, natomiast rezerwy przyrody charakteryzujące się różnorodnością biologiczną zajmowały 30,8 tys. ha, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe – 20,9 tys. ha, a użytki ekologiczne – 4,5 tys. ha. Pozostałe osobliwości przyrodnicze były chronione także w innych formach, np. jako pomniki przyrody, których na terenie województwa w 2009 r. zarejestrowanych było 2 556.

Mapa 19.
Powierzchnia terenów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych wg województw w 2009 r.

Źródło: Ochrona środowiska 2010, s. 579

Na terenie województwa obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) w 2009 r. wynosiły 574,1 tys. ha, stanowiąc 16 lokalizacji: Puszcza Piska – 169,1 tys. ha; Ostoja Warmińska – 142,0 tys. ha; Puszcza Napiwodzko-Ramudzka – 116,6 tys. ha, Lasy Iławskie – 22,6 tys. ha; Ostoja Poligon Orzysz – 21,2 tys. ha, Dolina Pasłęki – 20,7 tys. ha, Zalew Wiślany – 19,4 tys. ha, Puszcza Borecka – 19,0 tys. ha, Lasy Skaliskie – 12,6 tys. ha, Jezioro Dobskie – 7,0 tys. ha, Dolina Wkry i Mławki – 6,9 tys. ha, Jezioro Drużno – 6,0 tys. ha, Bagna Nietlickie – 4,1 tys. ha, Dolina Omulwi i Płodownicy – 3,0 tys. ha oraz Jezioro Oświn i okolice – 2,5 tys. ha.

Na ogół korzystnie przedstawia się sytuacja w zakresie ochrony środowiska w województwie na tle innych regionów kraju. Znaczne zróżnicowania występują w układzie powiatów. Osiągnięcie w odstających powiatach (elbląski, nowowiejski) przeciętnych wskaźników dla województwa, szczególnie w zakresie ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków, czy też gospodarowania odpadami, wciąż wymaga ponoszenia wielu nakładów finansowych. Najniższe wskaźniki dotyczą wsi w powiatach podregionu elbląskiego (z wyjątkiem powiatu działdowskiego i ostródzkiego).

8. BUDŻETY JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO

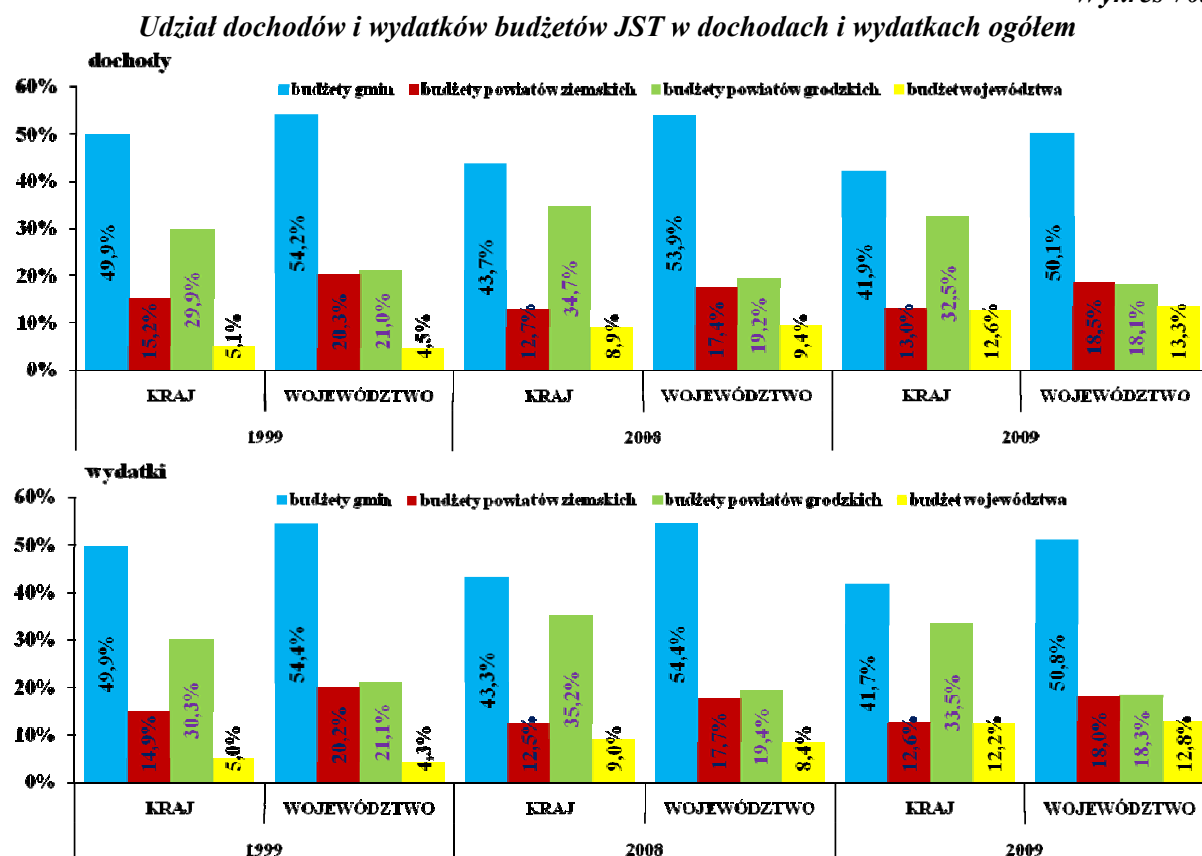
Dochody jednostek samorządu terytorialnego w znacznym stopniu uzależnione są od koniunktury gospodarczej, która w 2009 r. była mniej korzystna niż w latach ożywienia gospodarczego 2006-2007.

W 2009 r. jednostki samorządu terytorialnego województwa wszystkich 3 szczebli zrealizowały dochody na poziomie 5,9 mld zł, a wydatki w wysokości 6,3 mld zł. Warmińsko-mazurskie znalazło się w grupie 5 województw, gdzie odnotowano najniższy deficyt budżetowy w wysokości 408,0 mln zł, na planowaną wielkość deficytu w wysokości 1,4 mld zł. Ujemny wynik dotyczył wszystkich szczebli JST w województwie (w najmniejszym stopniu samorządu województwa).

Relacja zobowiązań JST wliczanych do długu publicznego do ich dochodów budżetowych w skali województwa uległa zwiększeniu z 18,9% w 2008 r. do 23,1% w 2009 r. (kraj odpowiednio 26,0% i 20,2%).

W 2009 r. zasadnicza część zadań samorządowych nadal realizowana była przez gminy, utrzymujące swój wysoki stabilny udział w ogólnej kwocie dochodów na poziomie 68,2% (kraj 74,4%). Porównanie partycypacji w dochodach ogółem pozostałych typów jednostek samorządowych, analogicznie jak w kraju, wskazuje na dalszy wydatny wzrost udziału zadań realizowanych przez samorząd województwa, tj. z 4,5% w 1999 r. (kraj 5,0%) do 13,3% w 2009 r. (kraj 12,6%).

Wykres 70.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Przy stabilizacji zasad kształtowania się dochodów JST od 2004 r., ich poziom wykazywał znaczną dynamikę, co wynikało w decydującym stopniu z poprawiającej się koniunktury gospodarczej. W 2009 r., analogicznie jak w kraju, zaobserwowano jednak stopniowe osłabienie dynamiki wpływów do budżetów JST. Nominalne dochody budżetowe JST województwa wzrosły w porównaniu do roku poprzedniego o 9,8% (kraj 8,6%),

podczas gdy w 2008 r. był to wzrost o 9,0% (kraj 8,5%), a wydatki o 18,7% (kraj 15,6%). Udział dochodów własnych w dochodach JST ogółem, analogicznie jak w pozostałych województwach Polski Wschodniej, nadal utrzymywał się na poziomie znacznie niższym niż średni wskaźnik w kraju i wyniósł 36,1% (kraj 48,6%) – 13. lokata. Wyższy udział niż średni poziom krajowy występował nadal tylko w 4 województwach – mazowieckim, śląskim, dolnośląskim i pomorskim.

Zdecydowanie wyższą część dochodów niż średnia w kraju uzyskiwały JST warmińsko-mazurskiego z subwencji ogólnej, która stanowiła 35,2% dochodów ogółem (kraj 29,3%) – 3. lokata i dotacji celowych – 19,6% (kraj 14,6%) – 1. lokata.

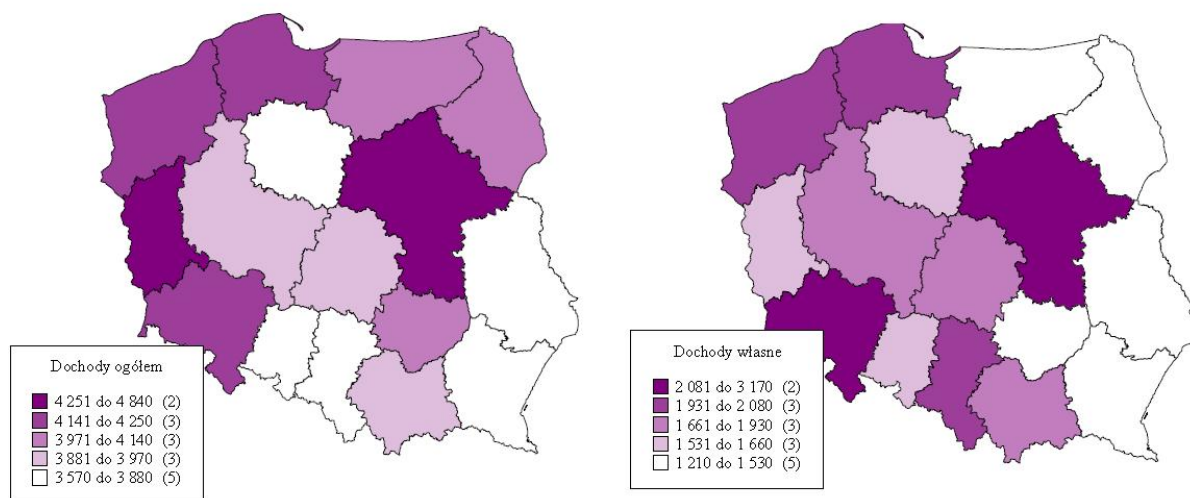
Dochody budżetowe osiągnęte przez JST województwa per capita wykazały znaczny wzrost, tj. z 1 617 zł w 1999 r. (kraj 1 679 zł) do 4 140 zł w 2009 r. (kraj 4 058,0 zł), tj. wzrosły ponad 2,5-krotnie. Pozwoliło to województwu na korzystną zmianę miejsca w rankingu krajowym, tj. na 5. lokatę w 2009 r. i przede wszystkim trwałe przesunięcie województwa z grupy uzyskujących w 1999 r. dochody niższe od średniej krajowej do grupy województw przekraczających ten poziom. Relacja kwot dochodów ogółem per capita w porównaniu do średniego poziomu w kraju uległa poprawie z 96,3% w 1999 r. do 102% w 2009 r. Mniej korzystna sytuacja utrzymała się w dochodach własnych per capita, gdzie relacja poziomu dochodów do średniej krajowej wyniosła 75,7%, co zapewniło Warmii i Mazurom 13. lokatę w kraju. Nieco zmalała, ale nadal utrzymała się zdecydowana przewaga w tej kwestii województw zamożnych, tj. mazowieckiego – relacja 159,6%, dolnośląskiego – 116,1%, śląskiego – 104,9% oraz pomorskiego – 104,2%.

Mapa 20.

Dochody jednostek samorządu terytorialnego per capita w 2009 r. (zł)

Dochody ogółem

Dochody własne

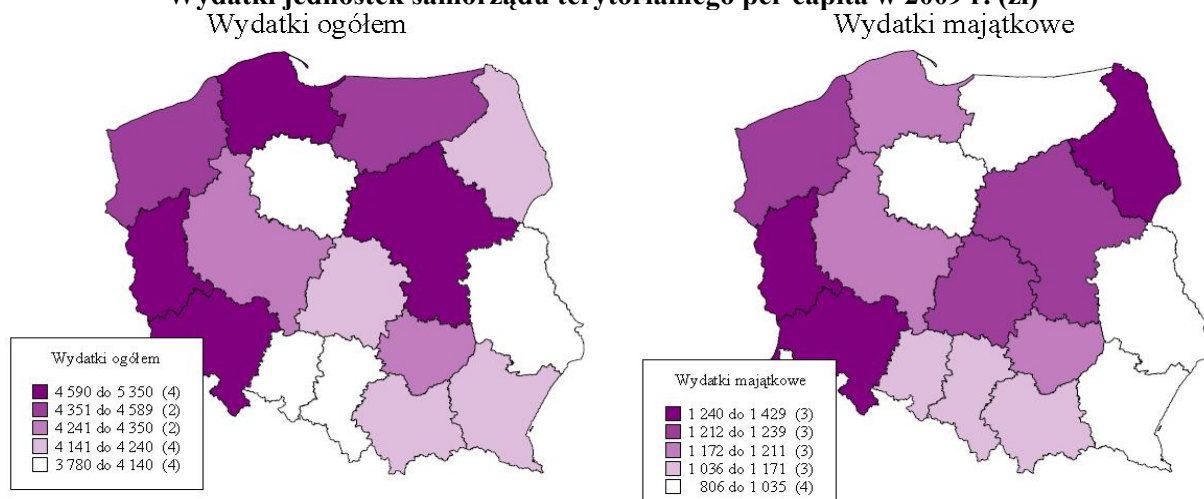
Źródło: Sprawozdanie z działalności RIO i wykonania budżetu przez JST w 2009 r., s. 161

W 2009 r. kwota dotacji celowych per capita w warmińsko-mazurskim wynosiła 1186,0 zł (kraj 898 zł). Ich poziom był wyższy niż średnia krajowa o 32,1% – 3. lokata, a subwencji z budżetu państwa – o 23,3% – 1455 zł – 2. lokata, za województwem podkarpackim i ex aequo z województwem lubelskim.

Poniesione wydatki budżetowe per capita województwa wyniosły 4426 zł (kraj 4399 zł), co uplasowało województwo na 6. lokacie w kraju. Mapa obrazująca poziom wydatków budżetowych per capita w przekroju województw nadal w dużym stopniu pokrywała się z mapą zróżnicowania dochodów.

Mapa 21.

Wydatki jednostek samorządu terytorialnego per capita w 2009 r. (zł)

Źródło: Sprawozdanie z działalności RIO i wykonania budżetu przez JST w 2009 r., s. 161

Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem kształtował się na poziomie znacznie niższym niż w kraju i wahał się w granicach od 12,6% w 2000 r. do 23,1% w 2009 r., co stanowiło 3. wskaźnik w kraju. Poniesione wydatki majątkowe per capita wyniosły 1 020 zł (kraj 1 130 zł), co dało 13. lokatę w kraju, wobec 637 zł i 14. lokaty w 2008 r.

Udział wydatków na programy i projekty realizowane ze środków zagranicznych w wydatkach ogółem wyniósł 13,6% (kraj 11,2%), co uplasowało warmińsko-mazurskie na 6. miejscu w kraju. W poszczególnych typach JST udział wahał się od 54,5% w budżecie województwa, 10,1% w budżetach powiatów ziemskich, 11,5% w budżetach powiatów grodzkich do 5,3% w budżetach gmin.

8.1. Budżety gmin

Dochody gmin w 2009 r. wykonane zostały w kwocie 3,0 mld zł, co stanowiło 50,2% ogółu dochodów budżetów JST (kraj 41,9%). Zrealizowane dochody ogółem w stosunku do roku poprzedniego wzrosły o 2,1% (kraj 4,1%) a w porównaniu do 1999 r. – 12,1% (kraj 13,8%). W porównaniu do roku poprzedniego wzrost dochodów w poszczególnych typach gmin był zróżnicowany – w gminach wiejskich nastąpił ich wzrost o 4,1% (kraj 5,3%), miejsko-wiejskich – o 1,8% (kraj 4,69%), a w gminach miejskich zmniejszył się o 0,2% (kraj +1,3%). Natomiast w odniesieniu do 1999 r., w gminach wiejskich nastąpił ich wzrost o 138,5% (kraj 141,7%), miejsko-wiejskich – o 136,9% (kraj 135,1%) i o 116,2% w gminach miejskich (kraj 30,3%).

Planowane wydatki gminy zrealizowały w kwocie 3,2 mld zł – 54,4% wydatków łącznych budżetów JST (kraj 45,2%). Wydatki wzrosły o 10,9% odnosząc się do 2008 r. (kraj 11,3%) i o 145,1% w porównaniu do 1999 r. (kraj 30,3%).

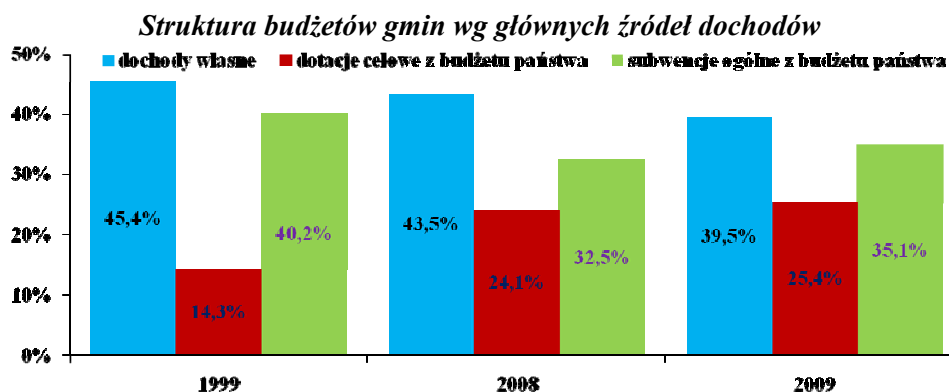
Gminy województwa zamknęły 2009 r. ujemnym wynikiem finansowym – 248,6 mln zł deficytu (kraj -5,1 mld zł) – najwyższy deficyt wystąpił w gminach miejskich – 101,9 mln zł, wobec +6,8 mln zł w 2008 r. (kraj -574,9 mln zł) i -31,2 mln zł w 1999 r. (kraj -481,4 mln zł).

Najwyższe wpływy nadal uzyskiwano z tytułu:

- dochodów własnych – 1,2 mld zł – 39,5% ogółu dochodów gmin (kraj 46,3%) – 12. lokata,
- subwencji ogólnej – 1,0 mld zł – 35,1% dochodów ogółem gmin (kraj 33,90%) – 7. lokata, analogicznie jak w 2008 r.,
- dotacji celowych z budżetu państwa – 0,7 mld zł – 23,7% (kraj – 17,9%).

Dotacje ogółem łącznie z funduszami celowymi stanowiły 25,4% dochodów gmin (kraj 19,8%) – nadal 1. lokata.

Wykres 71.

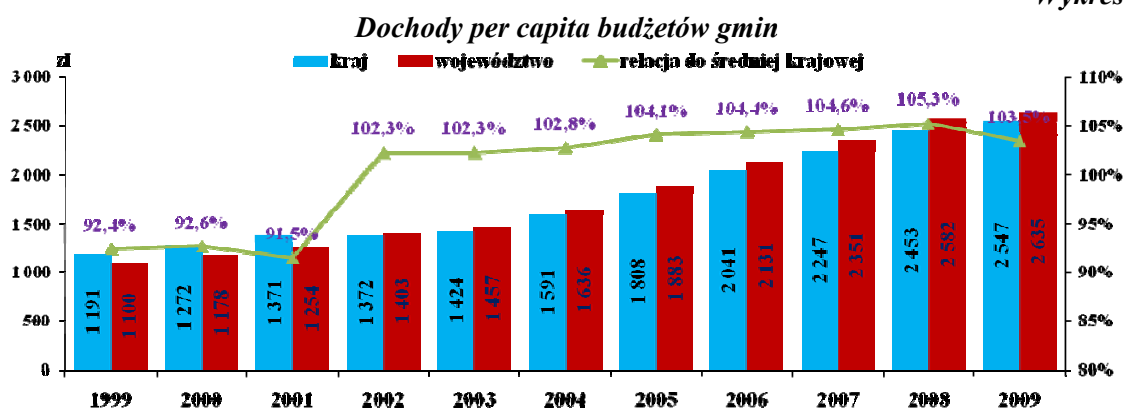
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności RIO i wykonania budżetu przez JST w 2009 r. oraz Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000

Dochody budżetów gmin per capita wyniosły 2634,6 zł (kraj 2547,4 zł). Ulokowało to gminy województwa na 4. miejscu w kraju (2008 r. 3. lokata), a w dochodach własnych – na 11. lokacie (w 2008 r. 10. lokata). Dochody własne per capita były nadal niższe, o 11,6%, niż średnio w kraju, natomiast dotacje celowe w porównaniu do 2008 r. były wyższe o 0,1% (10. wskaźnik w kraju), a subwencje – o 2,7% (11. lokata). Zarówno dotacje, jak i subwencje wciąż najwyższe były w gminach wiejskich, natomiast dochody własne – w gminach miejskich.

Dochody budżetów gmin per capita województwa w latach 1999-2009 wzrosły w tempie szybszym niż średnia w kraju, tj. o 139,5% (kraj 113,9%).

Kolejny już rok gminy województwa utrzymują się w grupie regionów o wyższym niż średni w kraju poziomie dochodów budżetu per capita. Relacja tych dochodów w województwie w porównaniu do średniego poziomu w kraju ulega stałej poprawie, tj. z 92,4% w 1999 r. do 103,5% w 2009 r., wobec 105,3% w 2008 r.

Wykres 72.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000 oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

Utrzymuje się zróżnicowanie w poziomie dochodów per capita w poszczególnych typach gmin. Najwyższy ich poziom od początku funkcjonowania województwa dotyczył gmin wiejskich ze średnią w 2009 r. 2 836 zł, tj. o 7,6% więcej niż średnia dla wszystkich typów gmin, podczas gdy w gminach miejsko-wiejskich były to dochody wyższe tylko o 0,5%, natomiast w miastach – niższe o 9,9%. Dochody per capita, podobnie jak dochody ogółem, w latach 1999-2009 wzrastały najszybciej w gminach wiejskich, najwolniej zaś w miejskich. Zbliżone tendencje dotyczą wydatków budżetów gmin per capita.

Tabela 6.

Dochody i wydatki per capita budżetów gmin w województwie

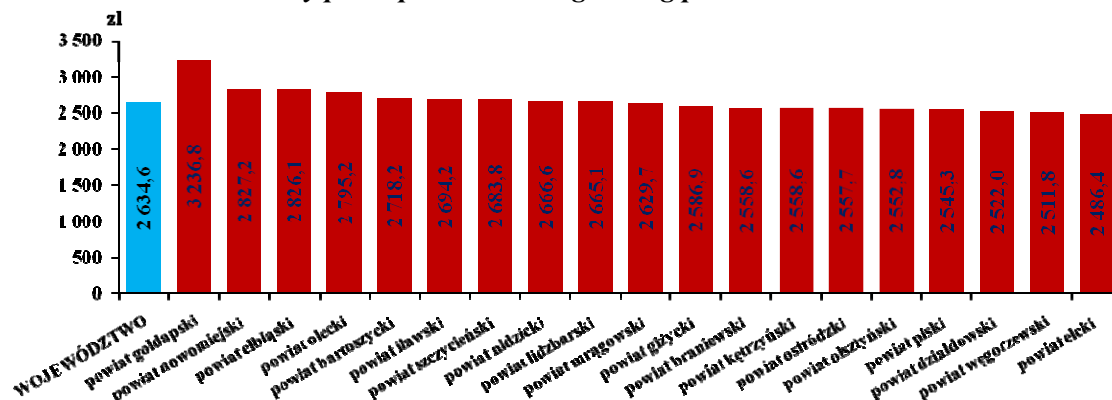
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
dochody per capita (zł)											
gminy miejskie	1 053	1 125	1 183	1 326	1 410	1 582	1 777	1 975	2 183	2 384	2 375
gminy miejsko-wiejskie	1 066	1 144	1 218	1 401	1 425	1 604	1 876	2 151	2 368	2 595	2 648
gminy wiejskie	1 174	1 259	1 351	1 468	1 527	1 714	1 978	2 242	2 475	2 733	2 836
GMINY OGÓLEM	1 100	1 178	1 254	1 403	1 457	1 636	1 883	2 131	2 351	2 582	2 635
wydatki per capita (zł)											
gminy miejskie	1 059	1 171	1 217	1 358	1 414	1 575	1 797	1 999	2 135	2 462	2 681
gminy miejsko-wiejskie	1 120	1 194	1 280	1 444	1 455	1 628	1 856	2 195	2 353	2 566	2 871
gminy wiejskie	1 191	1 307	1 385	1 488	1 593	1 770	1 977	2 282	2 444	2 680	2 985
GMINY OGÓLEM	1 127	1 227	1 298	1 434	1 492	1 663	1 881	2 168	2 321	2 576	2 856

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Budżetów JST 1999-2002; 2003-2007, 2004-2008 oraz Sprawozdań z działalności RIO i wykonania budżetu przez JST w 2008 i 2009 r.

Dochody per capita w gminach poszczególnych powiatów kształtowały się w przedziale od 2486,4 zł w powiecie ełckim do 3236,8 zł w gminach powiatu gołdapskiego. Relacja między wskaźnikiem najniższym a najwyższym uległa nieznacznej poprawie do 91,5%, wobec 90,7% w 2008 r. i 86,8% w 1999 r.

Wykres 73.

Dochody per capita budżetów gmin wg powiatów w 2009 r.

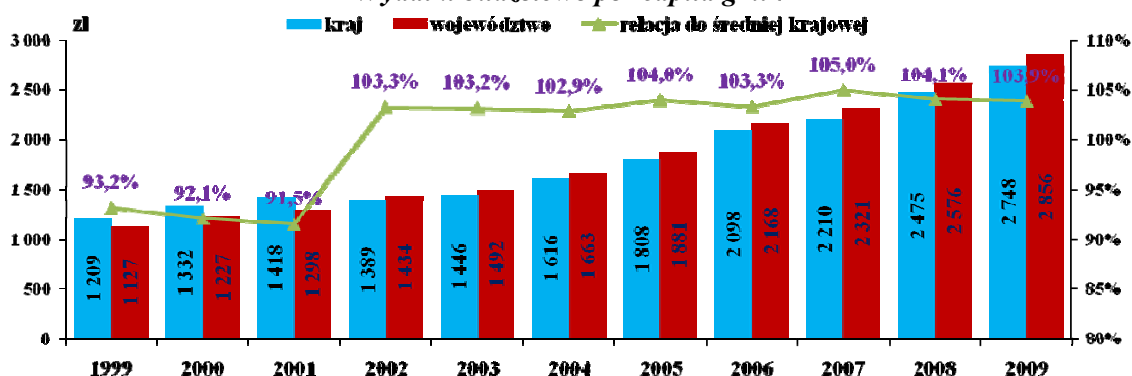

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Wydatki budżetowe gmin per capita, analogicznie jak dochody, kształtują się kolejny już rok na poziomie korzystniejszym niż średnia w kraju.

Wykres 74.

Wydatki budżetowe per capita gmin

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000 oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

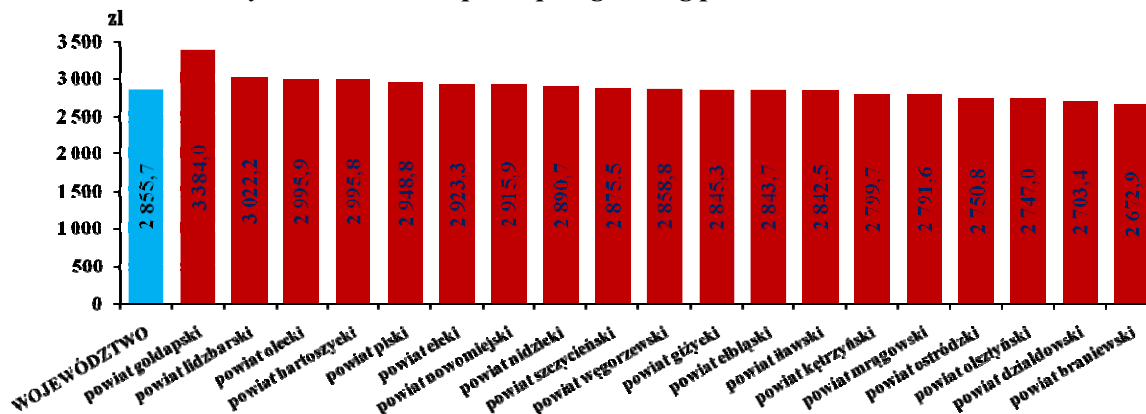
Poziom wydatków budżetowych gmin per capita wahał się w granicach od 2672,9 zł w gminach powiatu braniewskiego do 3384,0 zł w gminach powiatu gołdapskiego. Relacja między wskaźnikiem najwyższym a najniższym wyniosła 79,0%, wobec 76,2% w 2008 r. i 83,9% w 1999 r. Analogicznie jak w dochodach, najwyższy poziom wydatków

utrzymał się w gminach wiejskich – 2 985 zł (4,5% wyższy niż średni poziom wskaźnika w gminach ogółem), a najniższy w gminach miejskich – 2 681 zł (9,9% niższy niż w gminach województwa ogółem).

Wykres 75.

Wydatki budżetowe per capita gmin wg powiatów w 2009 r.

Źródło Opracowanie własne na podstawie danych GUS i BDL

W przekroju podregionów najwyższy udział w wydatkach budżetów gmin województwa dotyczył gmin podregionu olsztyńskiego – 38,9%, elbląskiego – 35,0%, a etckiego – 26,2%.

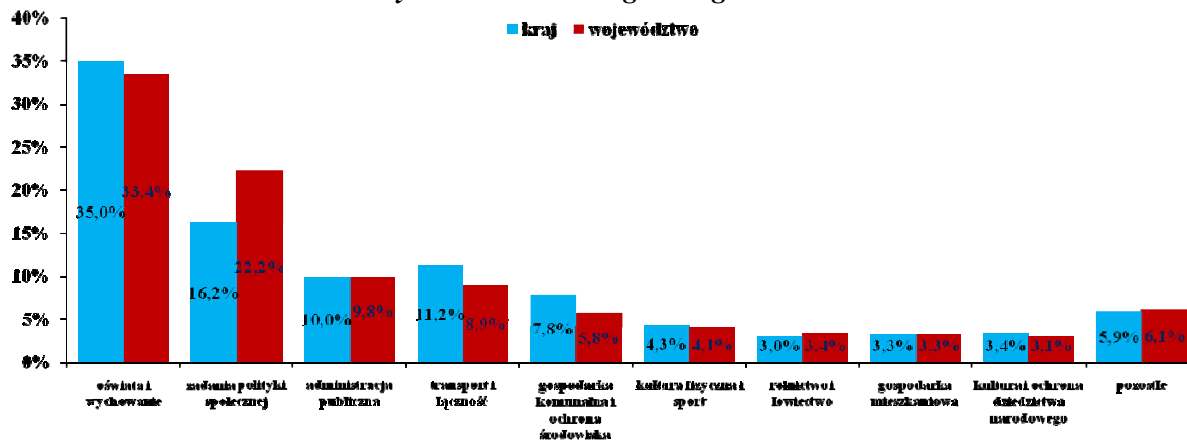
Udział majątkowych wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetów gmin ogółem wyniósł 19,2%, wobec średniej krajowej 22,5%, co plasuje gminy województwa na 16. lokacie w kraju. W przekroju powiatów, pod względem udziału majątkowych wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetów gmin ogółem pierwszą lokatę zajęły gminy powiatu etckiego – 27,5%, a ostatnią powiatu braniewskiego – 10,9%.

Natomiast poziom gminnych majątkowych wydatków inwestycyjnych per capita w województwie wyniósł 548 zł i był niższy o 11,5% niż średni poziom krajowy, co plasuje gminy województwa na 13. miejscu w kraju (2008 r. 9. lokata). Poziom tych wydatków wahał się od 498 zł w gminach wiejskich do 638 zł w gminach miejskich a w miejsko-wiejskich stanowił 522 zł.

W strukturze działowej wydatków nadal dominowała oświata i wychowanie, stanowiąc 33,4% (kraj 35,0%) ogółu wydatków, wobec 34,7% (kraj 35,9%) w 2008 r. oraz zadania polityki społecznej – 22,2% (kraj 16,2%) wydatków, wobec 23,5% (kraj 17,6%) w 2008 r.

Wykres 76.

Struktura wydatków budżetów gmin wg działów w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

8.2. Budżety powiatów ziemskich

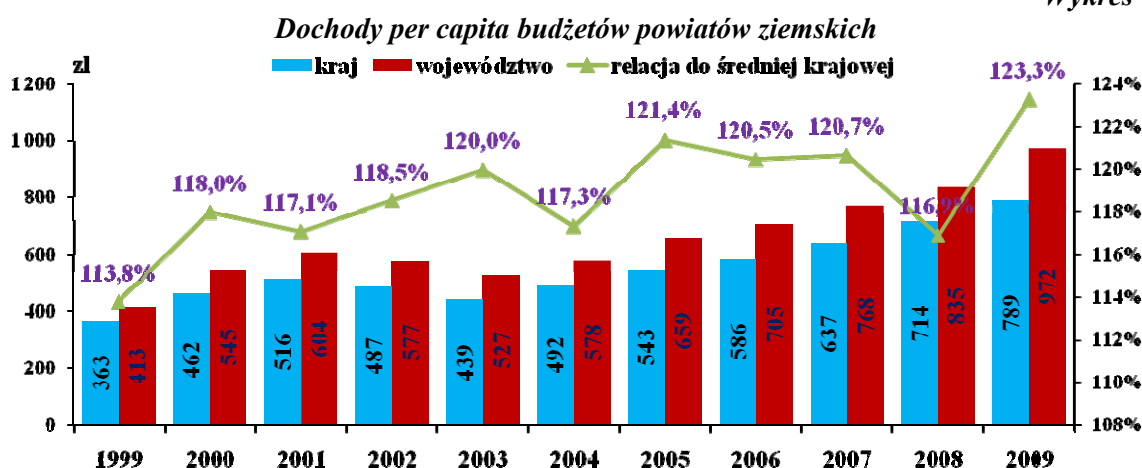
W 2009 r. nie nastąpiły znaczące zmiany, które wpłynęły na funkcjonowanie powiatów. Dochody ogółem powiatów ziemskich w skali województwa w 2009 r. wyniosły 1,09 mld zł i stanowiły 18,5% ogółu dochodów budżetów JST (kraj 13,0%). W odniesieniu do 2008 r. wzrosły o 16,5% (kraj 10,7%), a w porównaniu do 1999 r. – w tempie szybszym niż średnio w kraju, tj. o 126,7% (kraj 104,0%). Natomiast wydatki budżetowe powiaty zrealizowały w kwocie 1,14 mld zł, tj. 18,0% wydatków łącznych budżetów JST (kraj 12,6%). Odnotowano ujemny wykonany wynik budżetu w wysokości -45,7 mln zł, wobec planowanego ujemnego wyniku budżetu -83,1 mln zł.

Główne źródła dochodów powiatów w 2009 r.:

- subwencja ogólna stanowiła nadal podstawowe źródło dochodów powiatów, tj. 51,0% dochodów ogółem powiatów – 2. lokata w kraju (kraj 45,9%), wobec 51,9% (kraj 44,5%) w 2008 r. i 45,1% (kraj 44,4%) w 1999 r.,
- dotacje celowe, których udział w dochodach budżetów powiatów kształtował się na poziomie 22,3% (kraj 22,5%) – 11. lokata, wobec 23,1% (kraj 23,2%) w 2008 r. i 49,3% (kraj 49,4%) w 1999 r.,
- dochody własne stanowiły 23,1% (kraj 28,4%) dochodów budżetów powiatów – 16. lokata, wobec 25,0 (kraj 32,4%) w 2008 r. i 5,5% (kraj 6,1%) w 1999 r.

Dochody budżetów powiatów per capita w 2009 r. nadal kształtowały się na poziomie znacznie wyższym niż w kraju i wyniosły 972,1 zł (kraj 788,6 zł), co uplasowało województwo na 1. lokacie w kraju, natomiast w dochodach własnych uzyskano 9. miejsce. Korzystna relacja dochodów ogółem do średniej krajowej uległa poprawie ze 113,8% w 1999 r. do 123,3% w 2009 r., wobec 116,9% w 2008 r. Powiaty województwa kolejny rok osiągały najwyższe w kraju dochody per capita z subwencji ogólnej – 494 zł (kraj 358 zł), a z dotacji celowych była to kwota 252 zł (kraj 203 zł) – 3. lokata w kraju. Subwencje per capita powiatów w województwie były wyższe o 38,0% niż średni ich poziom w kraju, a dotacje celowe – o 24,1%.

Wykres 77.

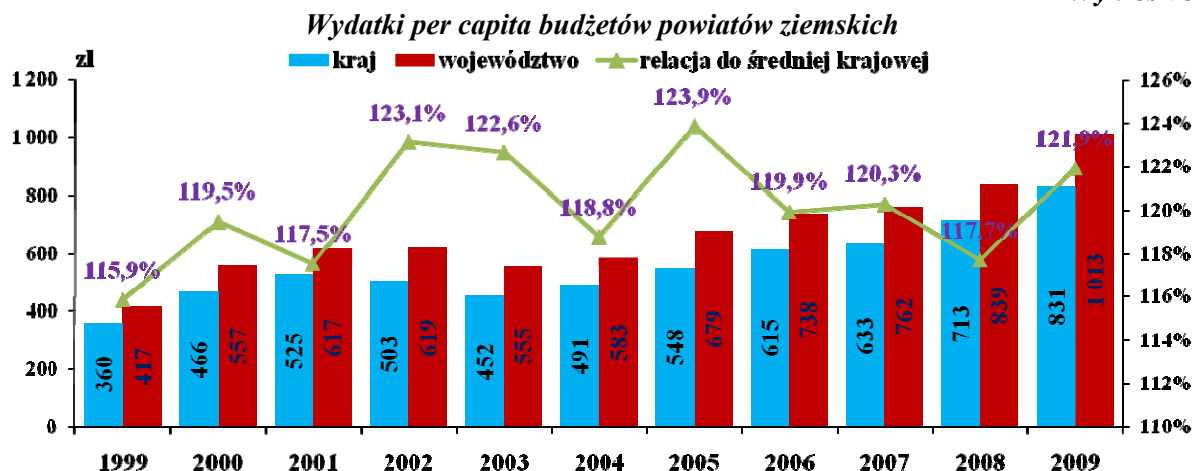

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000 oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

Najniższy dochód budżetowy powiatu per capita w 2009 r. odnotowano w powiecie nowomiejskim – 711,5zł, a najwyższy utrzymał się w powiecie węgorzewskim – 1 459,2 zł. Rozpiętość między powiatami najbogatszymi i najbiedniejszymi była wciąż duża – ponad 2-krotna.

W skali województwa wydatki budżetowe powiatów per capita osiągnęły poziom 1012,7 zł (kraj 830,6 zł), co, uplasowało powiaty województwa na 2. lokacie, za województwem łódzkim.

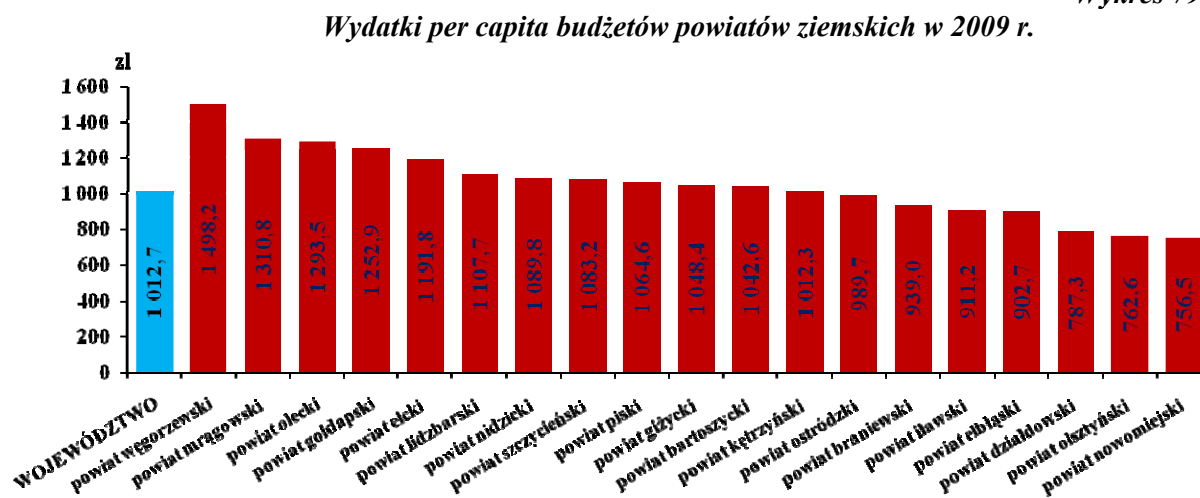
Wykres 78.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000 oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

Analogicznie jak w dochodach, najwyższy poziom wydatków budżetowych powiatów per capita występował w powiecie węgorzewskim – 1498,2 zł, a najniższy w nowomiejskim – 756,5 zł.

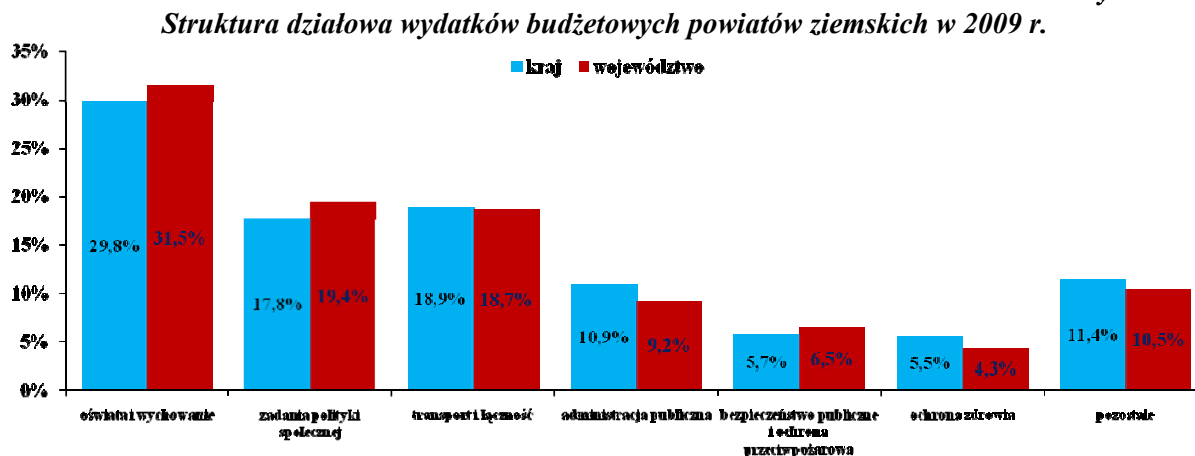
Wykres 79.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

W strukturze działowej wydatków budżetowych powiatów ziemskich w województwie, podobnie jak w skali kraju i jak w latach poprzednich, dominowały wydatki na oświatę i wychowanie oraz na zadania polityki społecznej.

Wykres 80.

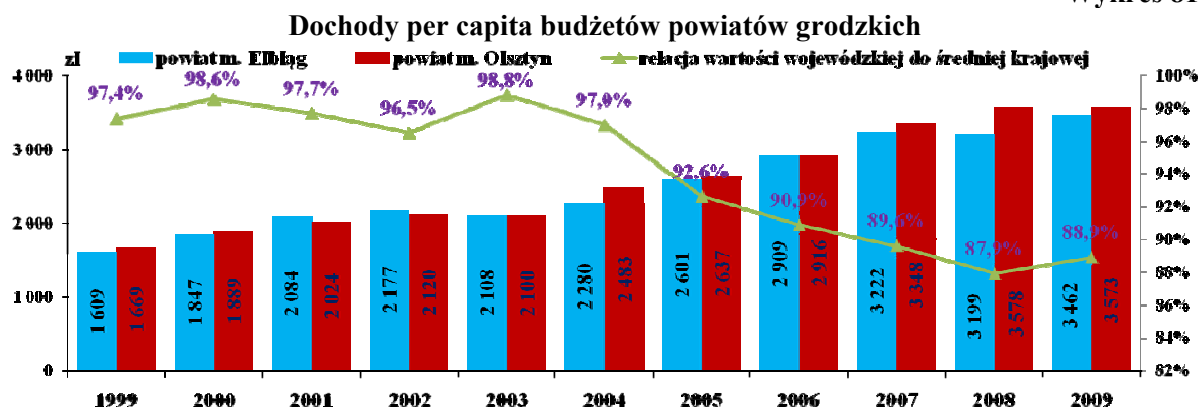
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Procentowy udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach powiatów ogółem zwiększył się z 5,3% (kraj 6,5%) w 1999 r. do 19,9% (kraj 19,2%) w 2009 r., co dało 8. lokatę w kraju, wobec 12,4% (kraj 14,4%) w 2008 r. i 10. lokaty. Udział wyższy niż średni poziom w kraju wystąpił w 8 województwach. Wydatki inwestycyjne powiatów per capita w województwie wyniosły 202 zł, wobec średniej krajowej wynoszącej 159zł (5. lokata, wobec 7. lokaty w 2008 r.).

8.3. Budżety powiatów grodzkich

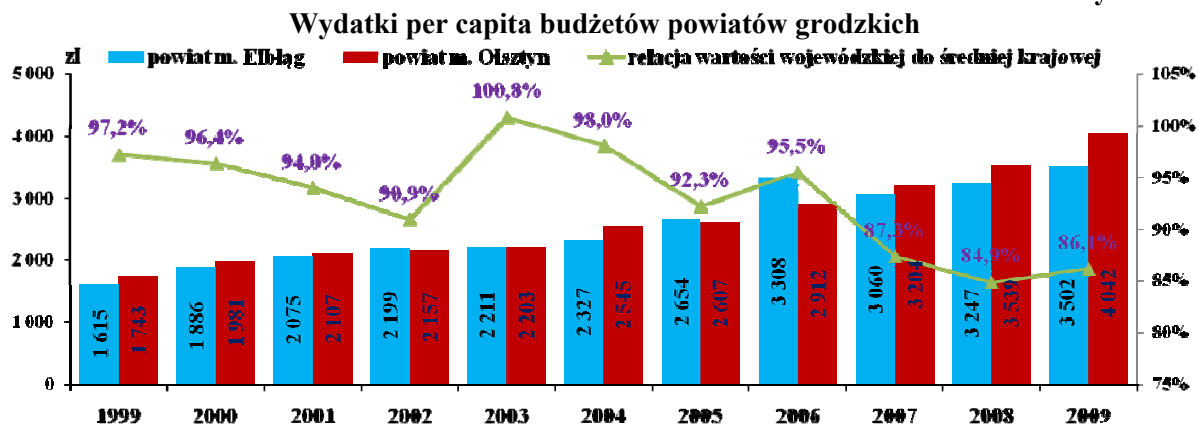
Powiaty grodzkie, czyli miasta na prawach powiatu, jako szczególna kategoria gmin, realizują zadania przypisane zarówno gminom, jak i powiatom. Ich dochody wyniosły 1,07 mld zł, a wydatki – 1,16 mld zł, natomiast udział dochodów własnych miast na prawach powiatu wzrósł z 44,3% (kraj 48,1%) w 1999 r. do 54,8% (kraj 66,1%) w 2009 r. Udział subwencji ogólnych wyniósł 28,0% (kraj 22,5%) a dotacji celowych z budżetu państwa – 12,6% (kraj 9,1%). Dochody budżetowe miast na prawach powiatu per capita wzrosły z 1643 zł (kraj 1687 zł) w 1999 r. do 3527 zł (kraj 3665 zł) w 2009 r. – 12. lokata, a wydatki – z 1688 zł (kraj 1736 zł) do 3817 zł (kraj 4088 zł) – również 12. lokata. Relacja do średnich krajowych w dochodach per capita ogółem obniżyła się z 97,4% w 1999 r. do 96,2%, a w wydatkach – z 97,2% do 93,4%. Dochody własne per capita stanowiły 85,1% średniego poziomu w kraju.

Wykres 81.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000 oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

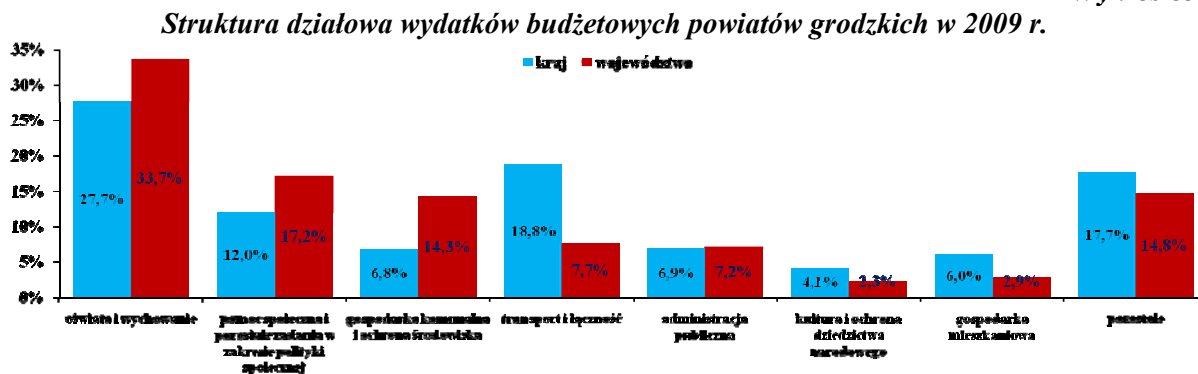
Wykres 82.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL, Budżetów JST w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000 oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

W strukturze działowej w województwie największy udział w wydatkach budżetowych miast na prawach powiatu stanowiły wydatki na oświatę i wychowanie – 33,7% (kraj 27,7%) oraz zadania polityki społecznej – 17,2% (kraj 12,0%), najmniejszy zaś gospodarka mieszkaniowa – 2,9% (kraj 6,0%) oraz kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – 2,3% (kraj 4,1%).

Wykres 83.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

8.4. Budżet województwa

W 2009 r. w budżetach województw samorządowych zostały ujęte znaczne kwoty dotacji rozwojowych, które były źródłem finansowania Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO) oraz Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (POKL), co miało wpływ na wysokość dochodów i wydatków ogółem oraz ich strukturę. Był to ostatni rok finansowania zadań z UE w formie dotacji rozwojowej.²⁸

W 2009 r. dochody budżetu województwa wyniosły 785,2 mln zł, a ich tempo wzrostu w porównaniu do roku poprzedniego było wyższe (4. rok z rzędu) niż średnia w kraju, tj. o 51,1% (kraj 50,9%). Wzrost dochodów ogółem został utrzymany we wszystkich województwach. Tylko 3 województwa wykonały założony planu dochodów: podlaskie (103,2%), wielkopolskie (100,7%) oraz opolskie (100,2%). Warmia i Mazury osiągnęły jedynie 84,6% założonych wartości.

Ogółem w latach 2000-2009 uzyskano średnią dynamikę dochodów budżetu województwa w wysokości 123,6%, tj. o 2,6 punktu procentowego wyższą niż w kraju.

²⁸ Sprawozdanie z działalności RIO i wykonania budżetu przez JST w 2009 roku, s. 259

W porównaniu do 1999 r. dochody budżetu województwa w skali województwa wzrastały szybciej niż średnio w kraju, tj. ponad 7-krotnie (kraj prawie 6-krotnie).

Tabela 7.

Dynamika dochodów budżetu województwa

	Wskaźniki dynamiki										
	2000 do 1999	2001 do 2000	2002 do 2001	2003 do 2002	2004 do 2003	2005 do 2004	2006 do 2005	2007 do 2006	2008 do 2007	2009 do 2008	2009 do 1999
kraj	112,7%	124,2%	91,7%	108,2%	152,7%	101,4%	134,2%	119,6%	111,6%	154,4%	594,5%
województwo	114,8%	140,9%	98,6%	124,4%	120,0%	91,1%	147,4%	127,9%	116,6%	154,6%	736,3%

Źródło Opracowanie własne na podstawie BDL

Dynamika głównych źródeł dochodów budżetu województwa, podobnie jak we wszystkich województwach samorządowych, w 2009 r. w stosunku do roku poprzedniego wskazała na wzrost dotacji celowych i subwencji ogólnych oraz spadek dochodów własnych. Dynamika dotacji celowych (294,0%) ulokowała Warmię i Mazury na ostatniej pozycji (kraj 350,3%) i osiągnęła najwyższą wartość w województwie lubuskim (456,6%). Dynamika subwencji ogólnych (115,5%) ulokowała Warmię i Mazury na 15. pozycji (kraj 123,0%) i wahała się od 102,3% w województwie dolnośląskim do 123,0% w mazowieckim. Dynamika dochodów własnych (67,6%) z kolei zmniejszyła się, ale była wyższa we wszystkich pozostałych 15 województwach (kraj 85,2%) i osiągnęła największą wartość w województwie lubuskim (98,0%).

Tabela 8.

Dynamika dochodów budżetu województwa wg źródeł

	Wskaźniki dynamiki							
	dochody ogółem		w tym:					
			dochody własne		dotacje celowe		subwencje ogólne	
	2009 do 1999	2009 do 2008	2009 do 1999	2009 do 2008	2009 do 1999	2009 do 2008	2009 do 1999	2009 do 2008
kraj	594,5%	154,4%	1083,0%	85,2%	667,3%	350,3%	244,8%	123,0%
województwo	736,3%	154,6%	789,2%	67,6%	1305,7%	294,0%	342,1%	115,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Budżetów JST 1999-2002; 2003-2007, 2004-2008 oraz Sprawozdań z działalności RIO i wykonania budżetu przez JST w 2008 i 2009 r.

Struktura dochodów wskazuje, że podstawowym ich źródłem stały się dotacje celowe, których udział w ogóle dochodów budżetowych województw wzrósł w stosunku do roku poprzedniego o 28,6 punktu procentowego (kraj 29,9 punktu) i wyniósł 60,3% (kraj 53,4%). Wzrost ten dotyczył wszystkich województw.

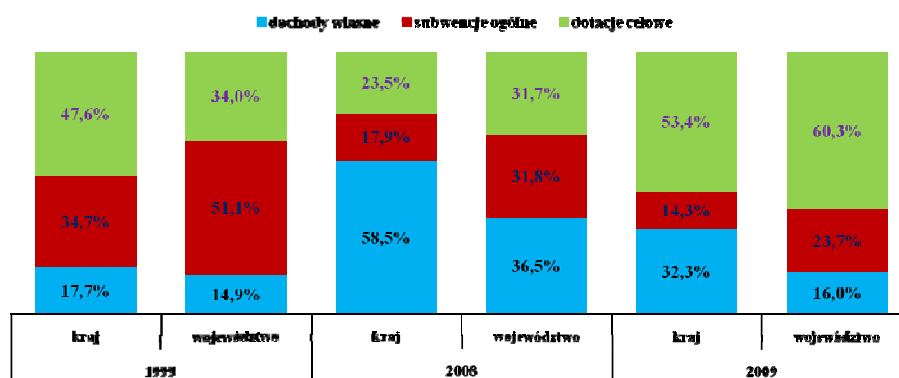
Wielkość subwencji zmniejszyła się o 8,0 punktów procentowych i wyniosła 23,7%, podczas gdy średnia w kraju stanowiła 14,3%, tj. o 3,6 punktu procentowego mniej niż w roku poprzednim. Zasadnicza zmiana w strukturze dotyczyła także wydatnego spadku udziału dochodów własnych – aż o 20,6 punktu procentowego, tj. do poziomu 16,0% (kraj odpowiednio 26,2 punktu procentowego i 32,3%).

W 2009 r., analogicznie jak w innych województwach Polski Wschodniej, utrzymał się relatywnie niższy udział subwencji ogólnych oraz środków własnych w dochodach ogółem oraz znacznie wyższy niż w skali kraju poziom dotowania budżetu województwa warmińsko-mazurskiego dotacjami celowymi.

Wykres 84.

Struktura dochodów budżetu województwa

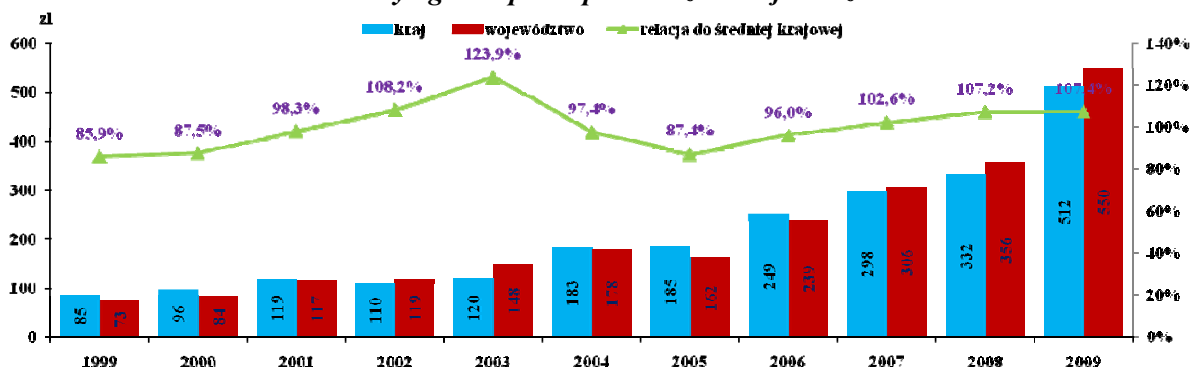

Źródło: Opracowanie własne na podstawie o Budżetów jednostek samorządu terytorialnego 1999-2002; 2003-2007, 2004-2008 oraz Sprawozdań z działalności Regionalnych Izb Obrachunkowych i wykonania budżetu przez jednostki samorządu terytorialnego w 2008 i 2009 r.

Dochody ogółem per capita uzyskane w ramach budżetu województwa wyniosły 550,0 zł, plasując Warmię i Mazury w grupie województw osiągających dochody powyżej średniej krajowej. Relacja do średniego poziomu w kraju miała charakter skokowy – od 85,9% w 1999 r. do 123,9% w 2003 r. i 107,4% w 2009 r., co uplasowało warmińsko-mazurskie na 8. lokacie w kraju.

Wykres 85.

Dochody ogółem per capita budżetu województwa

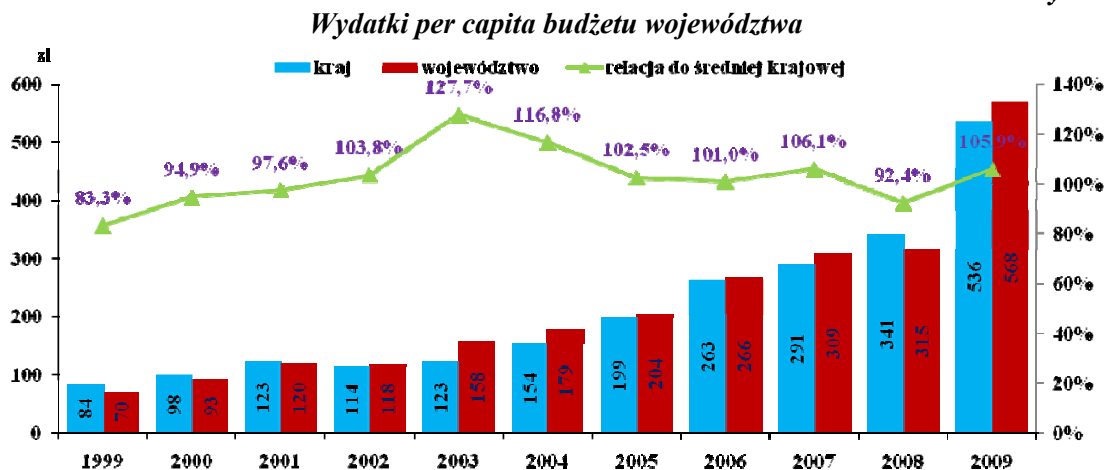
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL oraz Budżetów JST w latach 1999-2003

Poziom dochodów z poszczególnych źródeł per capita nadal był zróżnicowany, niekorzystne tendencje między województwami pogłębiły się. Dochody własne per capita warmińsko-mazurskiego w relacji do średniej krajowej stanowiły tylko 16,0%, wobec 36,5% w 2008 r. – 16. lokata w kraju. Korzystniejszy wskaźnik niż średni w kraju utrzymał się jedynie w 3 województwach, tj. mazowieckim (67,1%), śląskim (37,1%) i dolnośląskim (36,3%). Natomiast poziom dotacji celowych per capita w województwie w 2009 r. był wyższy o 21,2% niż średnia w kraju (8. lokata), a subwencje ogólne były niższe o 30,1% niż średni ich poziom w kraju w 2009 r. (11. lokata).

Wydatki budżetu samorządu województwa w 2009 r. wyniosły 811,1 mln zł i zwiększyły się szybciej niż w kraju, tj. o 80,4% w odniesieniu do 2008 r. (kraj 57,4%). Natomiast w stosunku do 1999 r. również wzrosły szybciej niż w kraju, tj. 6,9-krotnie (kraj 5,3-krotnie).

Poziom wydatków budżetu województwa per capita od 2002 r. kształtował się powyżej średniego wskaźnika w kraju. W 2009 r. wzrósł on do 105,9%, co zapewniło województwu 7. lokatę, wobec 8. lokaty w 2008 r. i 5. miejsca w 1999 r.

Wykres 86.

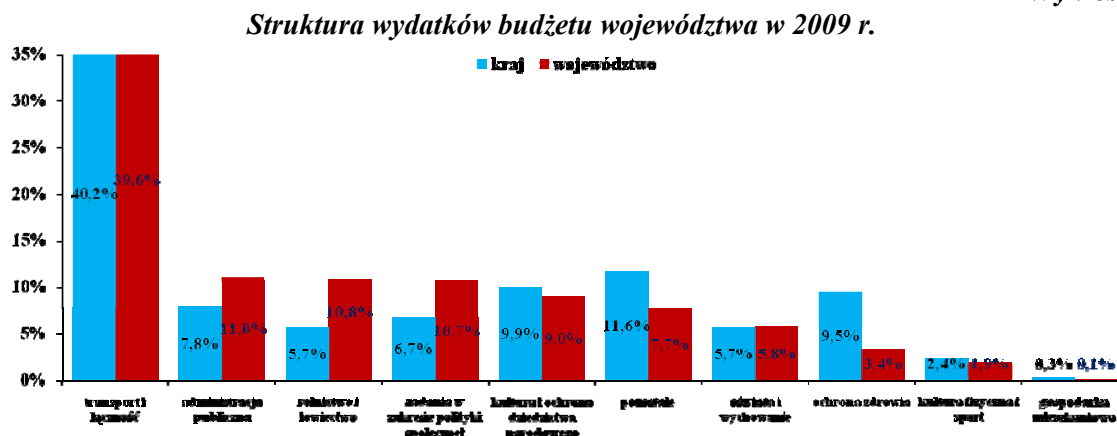

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL oraz Budżetów JST w latach 1999-2009

Podstawowe kierunki wydatkowania środków finansowych w układzie działowym klasyfikacji budżetowej w 2009 r. w porównaniu do 2008 r. stanowiły:

- transport i łączność, którego udział w wydatkach ogółem zmalał z 39,6% (kraj 40,2%) do 28,4% (kraj 30,1%),
- zadania polityki społecznej – wzrost z 10,7% (kraj 6,7%) do 13,5% (kraj 8,5%),
- administracja publiczna – spadek z 11,0% (kraj 7,8%) do 7,5% (kraj 5,9%),
- kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – spadek z 9,0% (kraj 9,9%) do 6,6% (kraj 7,7%),
- rolnictwo i łowiectwo – spadek z 10,8% (kraj 5,7%) do 4,1% (kraj 3,5%),
- oświata i wychowanie – spadek z 5,8% (kraj 5,7%) do 4,0% (kraj 5,1%).

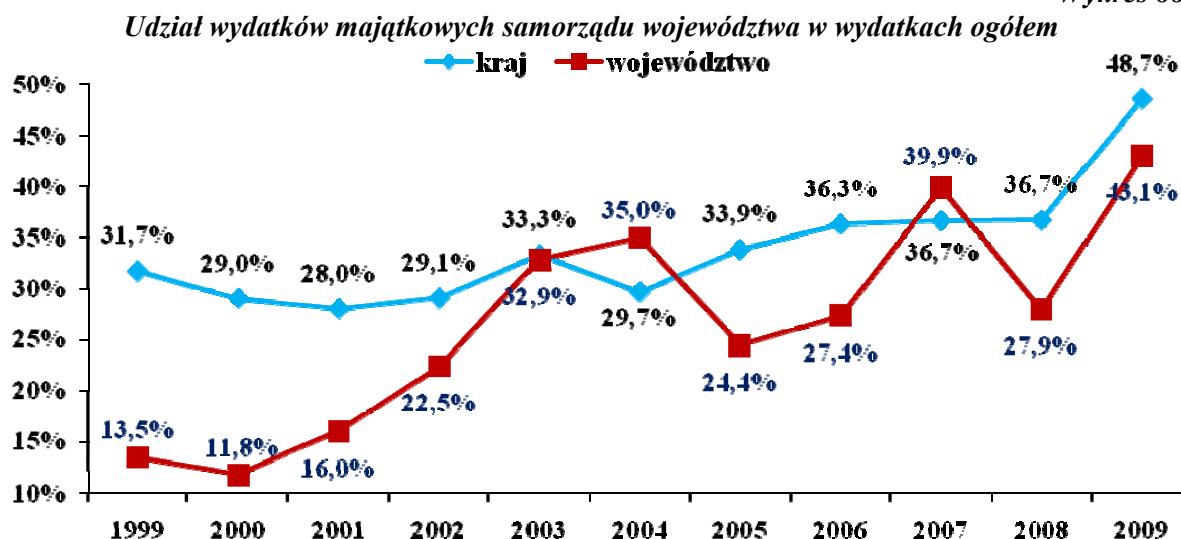
Wykres 87.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem w województwie po spadku w 2008 r. do wartości 27,9% (kraj 36,7%), w 2009 r. wzrósł do 43,1% (kraj 48,7%). Poziom wydatków majątkowych per capita wyniósł w województwie 246 zł, przy średniej w kraju 261 zł (w 2008 r. odpowiednio 88 zł i 125 zł). Relacja wydatków majątkowych samorządu województwa per capita do średniego poziomu w kraju wyniosła w 2009 r. 94,3%, podczas gdy w 2008 r. było to 70,4%. Warmińsko-mazurskie uplasowało się w grupie 12 województw, które rok 2009 zamknęły deficytem budżetowym – wyniósł on 25,9 mln zł (w 2008 r. Warmia i Mazury zanotowały nadwyżkę budżetową w wysokości 58,5 mln zł). Stosunek deficytu do dochodów wyniósł 3,3% (kraj 7,1%), co uplasowało województwo na 1. lokacie w kraju.

Wykres 88.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Reasumując, rok 2009 okazał się nieco łatwiejszy dla samorządów niż lata poprzednie, co znalazło odbicie we wzroście tempa przyrostu dochodów JST, zarówno w skali kraju, jak i województwa, choć tempo dochodów własnych miało już tendencję malejącą oraz plany dochodów JST nie zostały w pełni wykonane. Zdecydowanie pozytywnym akcentem był tutaj pokaźny wzrost dochodów z tytułu dotacji celowych.

Wysoka dynamika dochodów budżetowych w województwie, podobnie jak w skali kraju, spowodowała znaczny ich wzrost, tj. ze 106,7 mln zł (kraj 3,3 mld zł) w 1999 r. do 785,2 mln zł (kraj 19,5 mld zł) w 2009 r.. Pozwoliło to na trwałe przesunięcie z grupy województw uzyskujących niższe dochody niż średni poziom w kraju do grupy przekraczającej ten poziom i zajęcie 12. lokaty w rankingu krajowym. Uzyskane dochody budżetów gmin per capita zapewniły 4. lokatę w kraju, w odniesieniu do powiatów ziemskich – 1. lokatę, powiatów grodzkich – 12. lokatę, a w odniesieniu do budżetu województwa – 8. lokatę. W dużym stopniu było to wynikiem znacznie wyższego niż w skali kraju udziału dotacji celowych.

Analizy budżetów JST na wszystkich 3 poziomach podziału administracyjnego nadal potwierdzają utrzymywanie się dużego zróżnicowania poziomu dochodów własnych między województwami. Udział dochodów własnych łącznie ze środkami ze źródeł pozabudżetowych w strukturze dochodów ogółem na wszystkich poziomach podziału administracyjnego był wciąż w województwie warmińsko-mazurskim, analogicznie jak w pozostałych województwach Polski Wschodniej, zdecydowanie niższy niż średni poziom w kraju.

9. WSKAŹNIKI KONTEKSTOWE – PROFIL WOJEWÓDZTWA W KONTEKŚCIE ZRÓŻNICOWAŃ REGIONALNYCH

Lp.	Nazwa wskaźnika	Jednostka miary	Lata	Warmińsko-Mazurskie	Wskaźniki w powiatach		Średnia w kraju	Wskaźniki w województwach		Lokata województwa
					min	max		min	max	
OGÓLNE										
1	Powierzchnia województwa	km ²	1999	24 203	80 m. Elbląg	2 840 olsztyński	312 685	9 412 opolskie	35 598 mazowieckie	4
			2008	24 173	80 m. Elbląg	2 837 olsztyński	312 679	9 412 opolskie	35 558 mazowieckie	4
			2009	24 174	80 m. Elbląg	2 838 olsztyński	312 679	9 412,0 opolskie	35 558,0 mazowieckie	4
2	Ludność ogółem	tys. osób	1999	1 424,80	34,1 nidzicki	171,1 m. Olsztyn	38 263,30	1 008,0 lubuskie	5 112,7 mazowieckie	12
			2008	1 427,10	23,4 węgorzewski	176,1 m. Olsztyn	38 135,9	1 008,9 lubuskie	5 204,5 mazowieckie	12
			2009	1 427,1	23,3 węgorzewski	176,5 m. Olsztyn	38 167,30	1010,0 lubuskie	5222,2 mazowieckie	12
3	Ludność w miastach (wskaźnik urbanizacji)	%	1999	60,2	25,0 nowomiejski	65,9 ełcki	61,9	40,8 podkarpackie	79,3 śląskie	9
			2008	59,9	25,3 nowomiejski	66,5 ełcki	61,1	40,9 podkarpackie	78,2 śląskie	9
			2009	59,9	25,3 nowomiejski	66,8 ełcki	61	41,1 podkarpackie	78,1 śląskie	10
4	Ludność na 1 km ²	osoby	1999	59	33 piski	1 945 m. Olsztyn	122	59 warmińsko-mazurskie	389 śląskie	16
			2008	59	32 piski	1 994 m. Olsztyn	122	59 warmińsko-mazurskie	377 śląskie	16
			2009	59	32 piski	1 998 m. Olsztyn	122	59 warmińsko-mazurskie	376 śląskie	16
5	Przyrost naturalny na 1 000 ludności	%	1999	2,7	0,2 m. Elbląg	4,4 nowomiejski	0	-3,6 łódzkie	2,7 warmińsko-mazurskie	1
			2008	2,5	-1,0 węgorzewski	4,8 iławski	0,9	-2,3 łódzkie	3,6 pomorskie	3
			2009	2,3	-0,4 kętrzyński	4,6 gołdapski	0,9	-2,4 łódzkie	3,5 pomorskie	4
6	PRODUKT KRAJOWY BRUTTO PER CAPITA	zł	2000	15 238	x	x	19 458	13 574 podkarpackie	29 382 mazowieckie	12
			2007	22 961	x	x	30 873	20 829 podkarpackie	49 415 mazowieckie	13
			2008	24 814	x	x	33 462	23 101 podkarpackie	52 770 mazowieckie	13
PRACUJĄCY, WYNAGRODZENIA										
7	Liczba pracujących w gospodarce narodowej	tys. osób	1999	495,2	9,3 nidzicki	64,0 m. Olsztyn	15 691,7	356,7 lubuskie	2 368,6 mazowieckie	14
			2008	426,5	4,4 węgorzewski	64,1 m. Olsztyn	13 711,00	318,1 lubuskie	2 252,6 mazowieckie	13
			2009	412	4,5 węgorzewski	60,9 m. Olsztyn	13 449,10	309,4 lubuskie	2 256,7 mazowieckie	13
8	Liczba pracujących w gospodarce narodowej (dla powiatów bez podmiotów o liczbie pracujących do 9 osób) na 1 000 ludności	tys. osób	1999	338	x	x	405,8	338,0 warmińsko-mazurskie	467,4 mazowieckie	16
			2008	298,8	172,0 piski	364,0 m. Olsztyn	359,5	298,8 warmińsko-mazurskie	432,8 mazowieckie	16
			2009	288,7	147,4 piski	372,4 gołdapski	352,4	288,7 warmińsko-mazurskie	432,1 mazowieckie	16
9	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	zł	1999	1474,7	1 276,8 lidzbarski	1 786,7 m. Elbląg	1 697,10	1 456,6 podkarpackie	2 201,8 mazowieckie	15
			2008	2474,3	2208,0 nowomiejski	3132,8 m. Olsztyn	2 942,20	2 474,3 warmińsko-mazurskie	3 771,7 mazowieckie	16
			2009	2 752,40	2 308,7 nowomiejski	3322,72 m. Olsztyn	3 315,40	2 740,9 podkarpackie	4 179,6 mazowieckie	15
BEZROBOCIE										
10	Bezrobotni zarejestrowani ogółem	tys. osób	1999	142,4	2,8 nidzicki	17,2 m. Olsztyn	2 349,80	59,5 opolskie	249,2 mazowieckie	10
			2008	87,4	2,0 węgorzewski	6,8 bartoszycki	1 473,8	35,7 opolskie	178,0 mazowieckie	7
			2009	109,2	2,2 węgorzewski	8,9 ostródzki	1 892,70	47,1 opolskie	224,5 mazowieckie	15
11	Bezrobotni zarejestrowani w wieku do 25 lat w % bezrobotnych ogółem	%	1999	27,1	24,1 giżycki	32 nidzicki	31	26,6 zachodniopomorskie	37,9 małopolskie	2
			2008	20,8	15,9 gołdapski	26,2 nowomiejski	20,7	17,4 dolnośląskie	25,8 małopolskie	8
			2009	22,3	18,0 m. Olsztyn	28,2 nowomiejski	22,5	18,7 dolnośląskie	27,9 małopolskie	9

12	Stopa bezrobocia rejestrowanego	%	1999	22,4	12,7 m. Olsztyn	30,4 bartoszycki	13,1	9,5 mazowieckie	22,4 warmińsko-mazurskie	16
			2008	16,8	4,3 m. Olsztyn	31,2 bartoszycki	9,5	6,4 wielkopolskie	16,8 warmińsko-mazurskie	16
			2009	20,2	7,1 m. Olsztyn	33,7 bartoszycki	11,9	9,0 mazowieckie	20,2 warmińsko-mazurskie	16
13	Stopa bezrobocia wg BAEL	%	1999	22,0	x	x	13,9	6,0 mazowieckie	10,9 świętokrzyskie	9
			2008	7,5	x	x	7,1	5,5 pomorskie	9,6 zachodniopomorskie	9
			2009	8,5	x	x	8,2	7,6 łódzkie	10,9 świętokrzyskie	8
14	Stopa bezrobocia wg BAEL wśród kobiet	%	1999	22,4	x	x	15,8	13,1 mazowieckie	22,4 warmińsko-mazurskie	16
			2008	9,0	x	x	8,0	6,4 mazowieckie	10,3 dolnośląskie	5
			2009	9,9	x	x	8,7	6,2 mazowieckie	11,1 podkarpackie	7
ATRAKCYJNOŚĆ ZAMIESZKANIA										
15	Powierzchnia użytkowa mieszkań na 1 osobę	m ²	1999	17,3	16,0 szczeciński	18,7 giżycki	19	17,3 warmińsko-mazurskie	21,5 opolskie	16
			2008	21,8	20,3 m. Elbląg	23,8 mrągowski	24,2	21,8 warmińsko-mazurskie	25,8 mazowieckie	16
			2009	22,1	20,5 m. Elbląg	24,3 olsztyński	24,6	22,1 warmińsko-mazurskie	26,4 mazowieckie	16
16	Mieszkania oddane do użytkowania	mieszkania	1999	2 534	25 elbląski	990 m. Olsztyn	81 979	846 opolskie	18 980 mazowieckie	13
			2008	6 833	57 bartoszycki	1 573 m. Olsztyn	165 189	1 831 opolskie	38 154 mazowieckie	11
			2009	4 853	31 węgorzewski	812 olsztyński	160 002	1 766 opolskie	38 985 mazowieckie	12
17	Mieszkania oddane do użytku na 10 tys. ludności	mieszkania	1999	17	25 elbląski	57,3 m. Olsztyn	21	8 opolskie	37 mazowieckie	11
			2008	48	9,4 bartoszycki	89,5 m. Olsztyn	43	18 opolskie	73 mazowieckie	4
			2009	34	12,8 bartoszycki	69, 8 olsztyński	41,9	14,9 świętokrzyskie	74,8 mazowieckie	9
18	Studenci szkół wyższych na 10 tys. ludności	osoby	2002	387	x	x	468	332 opolskie	666 mazowieckie	12
			2008	382	x	x	501	295 lubuskie	662 mazowieckie	13
			2009	367	x	x	493	279 lubuskie	643 małopolskie	14
19	Liczba ludności na 1 łóżko w szpitalach ogólnych	osoby	1999	231	x	x	195	161 śląskie	241 podkarpackie	15
			2008	232	x	x	208	172 śląskie	255 pomorskie	15
			2009	236	x	x	209	174 śląskie	251 pomorskie	15
20	Liczba ludności na ambulatoryjny zakład opieki zdrowotnej	osoby	2000	1 555	x	x	3 866	2 000 zachodniopomorskie	5 700 łódzkie	2
			2008	1 412	995 m. Olsztyn	2 377 ławski	1 786	1 357 podlaskie	2 425 kujawsko-pomorskie	8
			2009	1 293	897 węgorzewski	2 010 ławski	1 648	1 274 podlaskie	2 218 mazowieckie	2
21	Liczba ludności na 1 aptekę	osoby	2002	4 746	2 897 m. Olsztyn	8 150 giżycki	4 095	3 060 lubelskie	5 667 mazowieckie	14
			2008	4 020	2 553 m. Olsztyn	7 279 nowomiejski	3 590	2 733 lubelskie	4 370 mazowieckie	14
			2009	4 043	2 595 m. Olsztyn	8 750 nowomiejski	3 528	4 110 zachodniopomorskie	2 741 lubelskie	14
22	Księgozbiór na 1 000 ludności	wolumin	1999	3 802	2 609 elcki	5 239 elbląski	3 502	2 971 pomorskie	4 198 zachodniopomorskie	5
			2008	3 744	2 633 elcki	5 576 węgorzewski	3 547	2 662 pomorskie	4 258 podkarpackie	6
			2009	3 653	2 399 elcki	5 499,3 węgorzewski	3 517,9	2 604 pomorskie	4 210 podkarpackie	7
23	Liczba ludności na 1 miejsce w kinach	miejsce	2002	181	x – goldapski, piski	393 mrągowski	162	132 dolnośląskie	224 podlaskie	10
			2008	210	x – goldapski, braniewski, bartoszycki, piski, węgorzewski, szczeciński, nidzicki	752 olsztyński	153	117 dolnośląskie	249 świętokrzyskie	14
			2009	188	x – braniewski, piski, węgorzewski, bartoszycki, lidzbarski, nidzicki	1 296 kętrzyński	154	266 opolskie	109 dolnośląskie	8

TURYSTYKA										
24	Miejsca noclegowe w obiektach noclegowych zbiorowego zakwaterowania	miejsce	1999	55 670	64 nowomiejski	8932 mragowski	770351	10 281 opolskie	144 610 zachodniopomorskie	5
			2008	38 736	169 nowomiejski	5864 mragowski	596 998	7589 opolskie	107 800 zachodniopomorskie	6
			2009	38 366	63 nowomiejski	6 302 mragowski	606 501	7 830 opolskie	109 506 zachodniopomorskie	8
25	Stopień wykorzystania miejsc noclegowych	%	1999	36,4	18,8 braniewski	40,3 mragowski	x	x	x	x
			2008	30,9	15,5 olecki	65,4 goldapski	37,6	27,9 lubuskie	47,6 zachodniopomorskie	13
			2009	29,6	11,3 nowomiejski	79,6 olecki	35,8	25,9 lubuskie	46,0 zachodniopomorskie	13
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA										
26	Drogi publiczne o twardej nawierzchni na 100 km ² powierzchni ogólnej	km	1999	50,3	28,2 piski	210 Elbląg	79,5	50,3 warmińsko-mazurskie	160,9 śląskie	16
			2008	51	x	x	83,5	51,0 warmińsko-mazurskie	164,5 śląskie	16
			2009	51,4	x	x	85,8	51,4 warmińsko-mazurskie	170,6 śląskie	16
27	Publiczne drogi powiatowe o twardej nawierzchni	km	1999	7 012	225 nowomiejski	723 olsztyński	111 357	3 312 lubuskie	12 346 mazowieckie	7
			2008	6 996	194 goldapski	722 olsztyński	114 384	3 483 lubuskie	13 381 mazowieckie	7
			2009	6 965	194 goldapski	722 olsztyński	114 402	3 487,7 lubuskie	13 586,2 mazowieckie	7
28	Publiczne drogi gminne o twardej nawierzchni	km	1999	1825	23 nidzicki	184 ostródzki	90 927	1 825 warmińsko-mazurskie	12 982 małopolskie	16
			2008	2 123	15 węgorzewski	239 iławski	99 855	2 123 warmińsko-mazurskie	13 683 małopolskie	16
			2009	2 244	7 węgorzewski	268 elbląski	106 983	2 244 warmińsko-mazurskie	14 048 mazowieckie	16
29	Samochody osobowe zarejestrowane na 1 000 ludności	samochód	1999	140	x	x	240	140 warmińsko-mazurskie	304 wielkopolskie	16
			2008	370	x	x	422	366 podlaskie	484 wielkopolskie	15
			2009	386	298 elcki	447 nowomiejski	432	377 podlaskie	493 wielkopolskie	14
30	Ofiary śmiertelne na 100 tys. pojazdów samochodowych	wypadek	2004	58	x	x	35	25 małopolskie	58 warmińsko-mazurskie	16
			2008	31,4	x	x	25,5	19,5 śląskie	33 świętokrzyskie	15
			2009	23,5	x	x	20,8	17,2 śląskie	26,8 podlaskie	13
31	Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ludności ogółem	%	1999	61,7	26,1 nowomiejski	69,3 elcki	51,5	37,3 kujawsko-pomorskie	72,5 pomorskie	3
			2008	72,2	37,5 nowomiejski	77,2 elcki 100,0 m. Elbląg 99,8 m. Olsztyn	63,1	49,2 mazowieckie	80,7 pomorskie	3
			2009	72,7	37,4 nowomiejski	80,3 elcki 99,6 m. Olsztyn 99,0 m. Elbląg	64,2	51,3 mazowieckie	80,5 pomorskie	4
Sieć rozdzielcza na 100 km ²										
32	- Wodociągowa	km	2004	46	16,7 piski	99,8 nowomiejski	76,5	34,7 zachodniopomorskie	144,5 śląskie	14
			2008	54,8	20,3 piski	130,6 nowomiejski 249,9 m. Elbląg 276,6 m. Olsztyn	84	38,0 zachodniopomorskie	156,4 śląskie	14
			2009	55,9	20,5 piski	130,8 nowomiejski 278,0 m. Olsztyn 263,7 m. Elbląg	85,5	39,1 zachodniopomorskie	161,1 śląskie	14
33	- Kanalizacyjna	km	2004	15,4	5,5 elbląski	23,6 ostródzki	23,6	9,3 podlaskie	60,3 śląskie	13
			2008	18,5	7,2 elbląski	27,8 ostródzki 256,6 m. Elbląg 293,6 m. Olsztyn	30,3	11,4 podlaskie	79,2 śląskie	13
			2009	18,8	7,5 elbląski	28,0 ostródzki 293,9 m. Olsztyn 259,7 m. Elbląg	32	11,9 podlaskie	83,5 śląskie	13
34	- Gazowa	km	2004	6,3	x – braniewski, goldapski	16,6 działowski	32,6	4,4 podlaskie	131,7 małopolskie	15

			2008	7,4	x – braniewski, nowomiejski, gołdapski	17,7 działdowski 238,5 m. Elbląg 320,4 m. Olsztyn	35,3	4,7 podlaskie	134,7 małopolskie	15
			2009	7,3	x – braniewski, nowomiejski, etcki, olecki, piski, gołdapski	18,1 działdowski 327,6 m. Olsztyn 238,5 m. Elbląg	35,9	4,7 podlaskie	135,6 małopolskie	15
BUDŻET										
35	Dochody budżetów województw per capita	zł	1999	73	x	x	85	55 łódzkie	129 lubuskie	13
			2008	356	x	x	332	246 śląskie	493 mazowieckie	5
			2009	550	x	x	512	330 śląskie	749 lubuskie	8
36	Dochody budżetów powiatów ziemskich per capita	zł	1999	413	313 elbląski	549 etcki	363	314 małopolskie	451 zachodniopomorskie	3
			2008	835	608 nowomiejski	1 291 węgorszewski	714	640 małopolskie	885 zachodniopomorskie	2
			2009	972	712 nowomiejski	1 459 węgorszewski	789	671 śląskie	972 warmińsko-mazurskie	1
37	Dochody budżetów powiatów grodzkich per capita	zł	1999	1 643	1 609 m. Elbląg	1 669 m. Olsztyn	1 687	1 537 podlaskie	2 073 opolskie	11
			2008	3 419	3 199 m. Elbląg	3 578 m. Olsztyn	3 890	3 175 lubelskie	5 500 mazowieckie	10
			2009	3 527	3 462,28 m. Elbląg	3 572,90 m. Olsztyn	3 968	3 260 zachodniopomorskie	5 442 mazowieckie	12
38	Dochody budżetów gmin per capita	zł	1999	1 100	1 155 giżycki	1 003 piski	1 191	978 lubelskie	1714 mazowieckie	6
			2008	2 582	2392 nidzicki	2 799 olecki	2 453	2 217 lubelskie	2 725 zachodniopomorskie	3
			2009	2 635	2 486 etcki	3 237 gołdapski	2 547	2 332 lubelskie	2 859 zachodniopomorskie	4
GOSPODARKA										
39	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON (osoby prawne i jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej + osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą)	podmiot	1999	96 759	1 874 nidzicki	19 579 m. Olsztyn	3 041 403	72 527 opolskie	502 589 mazowieckie	12
			2008	115 821	1 595 węgorszewski	21 228 m. Olsztyn	3 757 093	90 229 podlaskie	649 354 mazowieckie	12
			2009	114 821	1 576 węgorszewski	21 218 m. Olsztyn	3 742 673	89 578 podlaskie	646 696 mazowieckie	12
40	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON na 10 tys. ludności	podmiot	1999	659,5	484,8 nowomiejski	1 134,6 m. Olsztyn	786,3	x	x	12
			2008	812	602 elbląski	1 205 m. Olsztyn	985	687 podkarpackie	1 259 zachodniopomorskie	13
			2009	805	595 działdowski	1 202 m. Olsztyn	981	690 podkarpackie	1 270 zachodniopomorskie	13
41	Produkcja sprzedana w przemyśle (ceny bieżące) per capita	zł	1999	7445	x	x	11 170	5475 lubelskie	16 830 mazowieckie	13
			2008	13 818	1 649 węgorszewski	30 258 ostródzki	24 527	10 694 lubelskie	37 354 mazowieckie	14
			2009	13 741	1 567 braniewski	41 202 ostródzki	22 400	9 070 lubelskie	17 827 łódzkie	13
42	Produkcja sprzedana w budownictwie (ceny bieżące) per capita	zł	1999	1 053	x	x	1 770	890 lubelskie	3 045 mazowieckie	13
			2008	2428	x	x	3 585	1 883 podkarpackie	5 426 mazowieckie	13
			2009	2 372,60	x	x	3 994,10	1 883,0 lubelskie	9 479,1 mazowieckie	11
43	Użytki rolne ogółem	tys. ha	1999	1 305,70	1,9 Olsztyn	137,8 olsztyński	18 434,70	555,3 lubuskie	2 393,1 mazowieckie	4
			2008	981,1	x	x	16 154,30	445,8 śląskie	2 138,0 mazowieckie	7
			2009	995,8	x	x	16 119,60	454,5 śląskie	2 190,3 mazowieckie	7
44	Powierzchnia gospodarstwa indywidualnego (użytki rolne)	ha	2004	16,5	x	x	7,5	3,2 małopolskie	16,5 warmińsko-mazurskie	1
			2008	18	x	x	7,8	3,4 małopolskie	18,0 warmińsko-mazurskie	1
			2009	18,0	x	x	8,0	3,3 małopolskie	18,2 zachodniopomorskie	2
45	Lesistość	%	1999	29,3	15,2 kętrzyński	49 szczycieński	28,3	20,4 łódzkie	48 lubuskie	6
			2008	30,3	16,2 kętrzyński	49,2 szczycieński	29	21,0 łódzkie	48,9 lubuskie	6
			2009	30,4	16,3 kętrzyński	49,2 szczycieński	29,1	21,0 łódzkie	48,9 lubuskie	7
46	Produkcja żywca rzeźnego w przeliczeniu na mięso	kg	2000	195,1	x	x	175,1	88,4 dolnośląskie	365,9 wielkopolskie	4
			2008	229,8	x	x	232,2	101,1 dolnośląskie	483,3 wielkopolskie	5

	na 1ha użytków rolnych		2009	243,5	x	x	224,7	100,5 dolnośląskie	430,5 wielkopolskie	5
47	Skup mleka na 1ha użytków rolnych	l	1999	379	x	x	352	120 podkarpackie	854 podlaskie	6
			2008	634	x	x	538	154 podkarpackie	1495 podlaskie	5
			2009	706	x	x	551	148 podkarpackie	1 508 podlaskie	3
48	Zużycie nawozów sztucznych na 1ha użytków rolnych	kg	1999	69,9	x	x	87,4	55,6 podkarpackie	128,4 opolskie	13
			2008	124,4	x	x	132,6	66,1 podkarpackie	196,2 opolskie	10
			2009	121,1	x	x	117,9	55,4 podkarpackie	186,6 opolskie	7
INWESTYCJE, INNOWACYJNOŚĆ										
49	Nakłady inwestycyjne ogółem per capita	zł	1999	1 743	x	x	3 259	1 743 warmińsko-mazurskie	6 829 mazowieckie	16
			2008	4 140	x	x	5 700	3 526 lubelskie	9 108 mazowieckie	12
			2009	4 101	x	x	5 729	3 673 lubelskie	8 723 mazowieckie	13
50	Nakłady inwestycyjne per capita w przedsiębiorstwach	zł	1999	1 132	261 nowomiejski	3744 m. Olsztyn	2 354	1 093 podlaskie	5 280 mazowieckie	14
			2008	2156	420 bartoszycki	5239 m. Olsztyn	3518	1791 lubelskie	6 005 mazowieckie	13
			2009	1 782	252 węgorzewski	9 286 braniewski	3 122	1 407 podlaskie	5 190 mazowieckie	13
51	Nakłady na działalność B+R per capita	zł	1999	35,8	x	x	118,8	18,1 lubuskie	398 mazowieckie	13
			2008	56	x	x	202	28 lubuskie	639 mazowieckie	14
			2009	81	x	x	238	29 lubuskie	670 mazowieckie	12
52	Udział budżetu państwa w nakładach na działalność B+R	%	1999	64,8	x	x	58,5	10,9 świętokrzyskie	72,8 łódzkie	12
			2008	72,7	x	x	56,1	33,2 podkarpackie	76,1 świętokrzyskie	2
			2009	72,9	x	x	55,6	35,0 opolskie	72,9 warmińsko-mazurskie	1

SPIS MAP, TABEL I WYKRESÓW

Mapa 1.	PKB per capita wg podregionów względem średniej w kraju w 2008 r. (ceny bieżące).....	9
Mapa 2.	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON w 2009 r. wg województw (stan na 31.12.).....	12
Mapa 3.	Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w REGON na 10 tys. ludności wg powiatów w 2009 r. (stan na 31.12.).....	13
Mapa 4.	Pogłowie zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych wg województw w 2009 r.	16
Mapa 5.	Struktura towarowej produkcji rolniczej wg województw w 2009 r.	17
Mapa 6.	Lesistość wg powiatów w 2009 r.	18
Mapa 7.	Produkcja sprzedana przemysłu w 2009 r. (2008 r. = 100, ceny stałe)	20
Mapa 8.	Sprzedaż produkcji budowlano-montażowej w 2009 r. (ceny bieżące).....	23
Mapa 9.	Turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2009 r. (stan na 31.07.).....	25
Mapa 10.	Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania wg województw w 2009 r. (stan na 31.07.).....	25
Mapa 11.	Obiekty, udzielone noclegi i stopień wykorzystania miejsc noclegowych w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania wg powiatów w 2009 r.	27
Mapa 12.	Współczynnik przyrostu naturalnego wg powiatów w 2009 r.	35
Mapa 13.	Udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.)	39
Mapa 14.	Udział zamieszkałych na wsi w ogóle bezrobotnych wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.)	42
Mapa 15.	Pracujący w gospodarce narodowej na 1 000 ludności wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.).....	43
Mapa 16.	Struktura pracujących w sektorach działalności wg województw w 2009 r. (stan na 31.12.).....	43
Mapa 17.	Pobór wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności wg województw w 2009 r.....	47
Mapa 18.	Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków i stopień oczyszczania ścieków wg województw w 2009 r.....	49
Mapa 19.	Powierzchnia terenów o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych wg województw w 2009 r.	53
Mapa 20.	Dochody jednostek samorządu terytorialnego per capita w 2009 r. (zł)	55
Mapa 21.	Wydatki jednostek samorządu terytorialnego per capita w 2009 r. (zł)	56
<hr/>		
Tabela 1.	Województwo na tle kraju i Unii Europejskiej w 2009 r.	4
Tabela 2.	Produkcja sprzedana przemysłu	19
Tabela 3.	Wybrane wskaźniki dotyczące budownictwa w województwie na tle kraju	23
Tabela 4.	Przewozy w transporcie samochodowym zarobkowym w województwie.....	46
Tabela 5.	Pobór i zużycie wody na potrzeby GN i ludności w 2009 r.	47
Tabela 6.	Dochody i wydatki per capita budżetów gmin w województwie	58
Tabela 7.	Dynamika dochodów budżetu województwa	64
Tabela 8.	Dynamika dochodów budżetu województwa wg źródeł	64
<hr/>		
Wykres 1.	PKB w województwie i jego udział w PKB kraju.....	8
Wykres 2.	Przyrosty PKB (ceny bieżące).....	8
Wykres 3.	PKB per capita	9
Wykres 4.	PKB i PKB per capita wg podregionów oraz względem średniej dla województwa	9
Wykres 5.	Zmiany PKB wg województw.....	10
Wykres 6.	Struktura wartości dodanej brutto	11
Wykres 7.	Udział podmiotów gospodarczych w podregionach w ogóle podmiotów gospodarczych województwa.....	13
Wykres 8.	Podmioty gospodarki narodowej w województwie wg sektorów własności (stan na 31.12.).....	13
Wykres 9.	Struktura podmiotów gospodarki narodowej w województwie wg wybranych sekcji PKD (stan na 31.12.).....	14
Wykres 10.	Podmioty gospodarki narodowej ogółem na 10 tys. ludności w województwie na tle kraju i podregionów.....	14
Wykres 11.	Struktura użytków rolnych w 2009 r. (stan na 30.06.)	15
Wykres 12.	Gospodarstwa prowadzące działalność rolniczą wg grup obszarowych użytków rolnych w województwie w 2009 r.....	15
Wykres 13.	Udział ziemiopłodów w ogólnej powierzchni zasiewów w 2009 r.	16
Wykres 14.	Udział województwa w zbiorach kraju	16
Wykres 15.	Struktura towarowej produkcji rolniczej w 2009 r.....	17
Wykres 16.	Produkcja sprzedana przemysłu per capita (ceny bieżące).....	19

Wykres 17. Dynamika sprzedaży produkcji sprzedanej przemysłu (2008 r. = 100, ceny stałe).....	20
Wykres 18. Udział podregionów w produkcji sprzedanej przemysłu ogółem w województwie.....	21
Wykres 19. Produkcja sprzedana przemysłu per capita wg powiatów (ceny bieżące).....	21
Wykres 20. Przeciętne zatrudnienie w przemyśle wg sektorów w województwie.....	22
Wykres 21. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w przemyśle (bez zatrudnionych za granicą).....	22
Wykres 22. Sprzedaż produkcji budowlano-montażowej per capita.....	24
Wykres 23. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w budownictwie (bez zatrudnionych za granicą).....	24
Wykres 24. Struktura obiektów zbiorowego zakwaterowania i miejsc noclegowych w województwie w 2009 r. (stan na 31.07.).....	26
Wykres 25. Turyści zagraniczni korzystający z noclegów w województwie w 2009 r.	27
Wykres 26. Nakłady inwestycyjne per capita.....	28
Wykres 27. Relacja nakładów inwestycyjnych per capita w województwie do średniej krajowej.....	29
Wykres 28. Nakłady inwestycyjne per capita wg województw w 2009 r.	29
Wykres 29. Udział nakładów inwestycyjnych w przemyśle w ogóle nakładów inwestycyjnych.....	29
Wykres 30. Struktura nakładów inwestycyjnych wg wybranych sekcji PKD w 2009 r.	30
Wykres 31. Udział nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw w nakładach ogółem.....	30
Wykres 32. Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw per capita.....	30
Wykres 33. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach per capita wg powiatów w 2009 r.	31
Wykres 34. Nakłady inwestycyjne przedsiębiorstw per capita wg podregionów.....	31
Wykres 35. Nakłady na działalność B+R per capita wg województw w 2009 r.	32
Wykres 36. Piramida wieku w województwie w 2009 r.	33
Wykres 37. Liczba małżeństw i rozwodów w województwie.....	34
Wykres 38. Przyrost naturalny na 1 000 ludności.....	34
Wykres 39. Ruch naturalny na 1 000 ludności w województwie.....	34
Wykres 40. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych napo byłoby stały na 1 000 ludności w 2009 r.	36
Wykres 41. Saldo migracji ogółem na pobyt stały wg podregionów w 2009 r.	36
Wykres 42. Struktura ludności ogółem wg grup wieku w 2009 r.	36
Wykres 43. Struktura ludności województwa wg ekonomicznych grup wieku.....	37
Wykres 44. Współczynnik aktywności zawodowej ludności powyżej 15 lat.....	38
Wykres 45. Wskaźnik zatrudnienia ludności powyżej 15 lat.....	38
Wykres 46. Stopa bezrobocia wg województw w 2009 r.	39
Wykres 47. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie na tle kraju i podregionów.....	39
Wykres 48. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych (stan na 31.12.).....	40
Wykres 49. Struktura wybranych kategorii bezrobotnych zarejestrowanych w województwie (stan na 31.12.).....	40
Wykres 50. Struktura bezrobotnych zarejestrowanych wg wieku w 2009 r.	41
Wykres 51. Struktura bezrobotnych wg wykształcenia w 2009 r.	41
Wykres 52. Udział zasiłków dla bezrobotnych w Funduszu pracy.....	42
Wykres 53. Fundusz pracy i wypłaty zasiłków dla bezrobotnych.....	42
Wykres 54. Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych w 2009 r.	43
Wykres 55. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto.....	44
Wykres 56. Drogi publiczne o twardej nawierzchni w 2009 r.	45
Wykres 57. Ofiary śmiertelne w wypadkach drogowych.....	45
Wykres 58. Długość linii kolejowych.....	46
Wykres 59. Zużycie wody na potrzeby GN i ludności per capita wg powiatów w 2009 r.	47
Wykres 60. Struktura zużycia wody w na potrzeby GN i ludności w 2009 r.	48
Wykres 61. Oczyszczalnie ścieków komunalnych i przemysłowych w województwie.....	48
Wykres 62. Udział ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków w ludności ogółem województwa wg powiatów.....	49
Wykres 63. Odpady (z wyłączeniem komunalnych) wytworzone i nagromadzone w ciągu roku.....	50
Wykres 64. Odpady komunalne zebrane per capita.....	50
Wykres 65. Nakłady inwestycyjne na ochronę środowiska per capita wg województw w 2009 r.	50
Wykres 66. Struktura wydatków inwestycyjnych na ochronę środowiska wg kierunków inwestowania w województwie.....	51
Wykres 67. Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska wg podregionów.....	51
Wykres 68. Wydatki inwestycyjne na ochronę środowiska wg źródeł finansowania wg podregionów.....	52
Wykres 69. Nakłady na środki trwałe służące ochronie środowiska per capita wg powiatów w 2009 r.	52
Wykres 70. Udział dochodów i wydatków budżetów JST w dochodach i wydatkach ogółem.....	54
Wykres 71. Struktura budżetów gmin wg głównych źródeł dochodów.....	57
Wykres 72. Dochody per capita budżetów gmin.....	57
Wykres 73. Dochody per capita budżetów gmin wg powiatów w 2009 r.	58

Wykres 74. Wydatki budżetowe per capita gmin	58
Wykres 75. Wydatki budżetowe per capita gmin wg powiatów w 2009 r.	59
Wykres 76. Struktura wydatków budżetów gmin wg działów w 2009 r.	59
Wykres 77. Dochody per capita budżetów powiatów ziemskich	60
Wykres 78. Wydatki per capita budżetów powiatów ziemskich	61
Wykres 79. Wydatki per capita budżetów powiatów ziemskich w 2009 r.	61
Wykres 80. Struktura działowa wydatków budżetowych powiatów ziemskich w 2009 r.	62
Wykres 81. Dochody per capita budżetów powiatów grodzkich.....	62
Wykres 82. Wydatki per capita budżetów powiatów grodzkich.....	63
Wykres 83. Struktura działowa wydatków budżetowych powiatów grodzkich w 2009 r.	63
Wykres 84. Struktura dochodów budżetu województwa.....	65
Wykres 85. Dochody ogółem per capita budżetu województwa	65
Wykres 86. Wydatki per capita budżetu województwa.....	66
Wykres 87. Struktura wydatków budżetu województwa w 2009 r.	66
Wykres 88. Udział wydatków majątkowych samorządu województwa w wydatkach ogółem	67

WYKAZ ŹRÓDEŁ WYKORZYSTANYCH DO OPRACOWANIA ANALIZY

1. *Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2009*; Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk, 2009
2. *Bezrobocie w województwie warmińsko-mazurskim w 2001 r.*, US, Olsztyn 2002
3. *Budżety Jednostek Samorządu Terytorialnego w latach 1999-2009*, GUS Warszawa 2004, 2010
4. *Budżety Jednostek Samorządu Terytorialnego w województwie warmińsko-mazurskim w latach 1999-2000*, US, Olsztyn 2001
5. *Diagnoza Społeczna 2009. Warunki i jakość życia Polaków*, Vizja Press&IT, Warszawa 2009
6. *Informacja o rynku pracy w województwie warmińsko-mazurskim w grudniu 2009 roku*, WUP, Olsztyn 2010
7. *Informacja o sytuacji społeczno-gospodarczej województw nr 4/2009*, kwartalnik, GUS, Warszawa, kwiecień 2010
8. *Ochrona środowiska 2010*; Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa 2010
9. *Polska. Raport Strategiczny 2009. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia*, MRR, Warszawa 2009
10. *Pracujący w gospodarce narodowej w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010
11. *Raport Otwarcia Marki Warmii i Mazur, Polska Agencja Rozwoju Turystyki* we współpracy z Agencją Badawczą Synovate na zlecenie Warmińsko-Mazurskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej, Olsztyn-Warszawa, wrzesień 2007-styczeń 2008
12. *Raport z monitoringu realizacji Wojewódzkiego Programu promocji i ochrony zdrowia na lata 2007-2013 za rok 2009*, IBMed, Kraków 2010
13. *Regiony Polski 2010*, GUS, Warszawa 2010
14. *Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich, 2007-2008*, GUS, Warszawa
15. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej (RSRP) 2000-2008* GUS, Warszawa
16. *Roczniki Statystyczne Województw (RSW) 2000-2010* GUS, Warszawa
17. *Roczniki Statystyczne województwa warmińsko-mazurskiego (RSWW-M) 2000-2010*, US, Olsztyn
18. *Województwo warmińsko-mazurskie Podregiony, powiaty, gminy (WW-M PPG) 2004-2010*, US, Olsztyn
19. *Rynek pracy w Polsce 2009 rok*, MPiPS, Warszawa, 30.03.2010
20. *Sprawozdania z działalności Regionalnych Izb Obrachunkowych i wykonania budżetu przez jednostki samorządu terytorialnego 1999-2009*, Krajowa Rada RIO, Warszawa 2010; www.rio.gov.pl
21. *Wortal eRegion Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego*, <http://www.eregion.wzp.pl/index.html>
22. *Sytuacja społeczno-gospodarcza kraju i województw w 2008 roku*, MRR, Departament Koordynacji Polityki Strukturalnej, Warszawa luty 2009
23. *Transport. Wyniki działalności w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010
24. *Turystyka w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2010
25. *Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r.*, *Informacja sygnałna*, US, Olsztyn, maj 2010
26. *Turystyka w województwie warmińsko-mazurskim w 2009 r.*, US, Olsztyn, 2010
27. *Warmia i Mazury 2020. Jaka droga do rozwoju?*, Instytut Badań Strukturalnych, Olsztyn 2010
28. *Zmiany Strukturalne Grup Podmiotów Gospodarki Narodowej w województwie warmińsko-mazurskim 2000-2009*, US, Olsztyn
29. Bank Danych Lokalnych GUS (BDL), <http://www.stat.gov.pl>
30. Eurostat, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Fotografie na okładce: Wojciech Wójcik